

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Johannis Sleidani De Quatuor Summis Imperiis Libri Tres

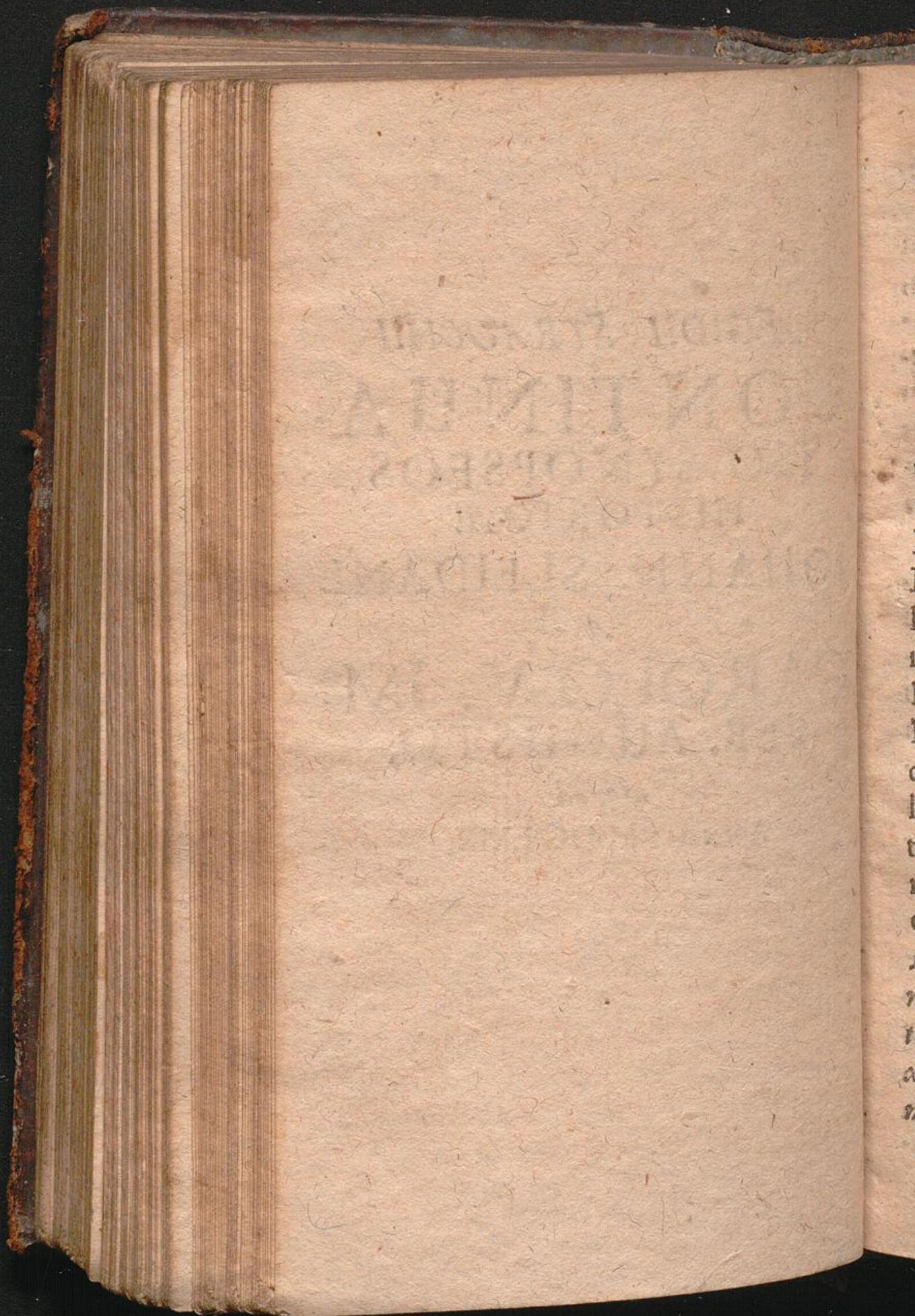
Sleidanus, Johannes

Frankfurt a.M., 1683

Agidii Strauchii Continuatio Synopseos Historicæ Johann. Sleidani. A.
Carolo V. Imper. Augusto, usq[ue] ad Annum MDCLXIX.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-65507](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-65507)

ÆGIDII STRAUCHII
CONTINUA-
TIO SYNOPSEOS
HISTORICÆ
JOHANN. SLEIDANI.
A
CAROLO V. IM-
PER. AUGUSTO,
usq; ad
ANNUM M DC LXIX.

I N 7.

Post excessum Maximiliani Imperatoris, quousque ferè suam de quatuor summis imperiis historiam Sleidanus perduxit, Dignitas Imperatoria in Familia Austriaca permansit, dum ad CAROLUM V. pervenit; Erat enim is PHILIPPI Austriaci, Belgii Ducis & JOANNÆ filius, Maximiliani è filio, FERDINANDI verò, Castellæ, atque Aragoniæ Regis, qui Anno 1496. CATHOLICI nomen à Pontifice obtinuit, è filia Nepos; In ea nascendi conditione felix, quod opes BELGII non tantum, sed reliquæ etiam Germaniæ, quæ magnam partem, item Hispaniæ, jure quasi hæreditariò possederit. *V. Chytrai Saxon. p. 150. 191. Calvisius ad ann. 1496. Jac. Aug. Thuanus Histor. L. I. cujus sequens est Patrimonii Caroli recensio: A patre Belgii, à matre totius Hispaniæ & majoris Italiæ partis, à Maximiliano avo amplissimi in Germaniâ patrimonii, ac postremo Imperii hæres, totam Eu-*

ropam, spe & fatali potentiâ, complecti quodammodo visus est.

Natus est Carolus anno Christi 1500. die 24. Februar. in Flandriæ civitate primaria, quæ vulgò GENT, Latinis GANDAVUM dicitur, eò enim Mater gravida venit, ne Natalis in Germania locus, quem Aurea Caroli IV. Bulla postulat, ad fasces Imperatoris occupandos, Filio deesset aliquando. *Vid. Abrab. Golnitsii Itinerarium Belgico-Gallicum ab initio.*

Antequam Imperatoris acceperit titulum, jam REGNORUM HISPANIÆ Dominus erat, ab anno 1517. post excessum nempe avi sui materni, Ferdinandi Regis Catholici, quicum Neapolitanum regnum per *Consalvum* armis suis occupasset, Pontifici tamen, qui Feudatarii jus prætendebat, ad normam recessus inter *Clementem IV. & Carolum Burgundum olim* initi, jurare opus habuit, nolle se Imperatoris dignitatem, nisi Pontificis consensu, unquam recipere. Atq; hujus rei gratia CAROLUS noster ingentem pecuniæ summam solvere Pontifici opus habuit, quò de rigore legis ejusdem remitteretur.

Sle

Sleidanus circa annum 1365. pactum inter Pontificem & Carolum Burgundicum initum esse annotat. Cluverus Epit Histor ad annum Christi 1519 p. 699. refert; Carolus veniam ejus legis VII. aureorum millibus à Leone X. redemisse.

Itaque Carolus à Moguntino præprijmis, post etiam à *Fridrico Saxone* (imperii molem sibi oblatam deprecante,) & reliquis Electoribus, (excepto Trevirensi, qui ab initio *Francisci I. Galliarum Regis* partibus favebat magis) communi consensu, Imperator Romanus publicè proclamatus est, tunc temporis 19. annos natus. Convenerunt in hac causa Electores anno 1519. die 28. Junii. *V. Sleid. L. 1. Philippi histor. Election. Carol. V.*

Electo Imperatore, proxima de Coronatione ejusdem cura fuit, quæ anno sequente *Aquisgrani*, solenniter est peracta. *Vide de ritu coronationis Sleidani L. 2. Limnaeum juris publ. L. 2. c. 4. Dominicum Arumaeum de jure P. c. 1. Discurs. 33. th. 40. seqq. p. 1043. Reipubl. Germ. t. 2. p. 27. Et alios juris P. Interpretes.*

Auspicia hujus Imperatoris turbulenta

R

fatis

fatis fuerunt ; Non tantum ob conatus
Francisci I. Galliarum Regis, qui Carolo
V. insidias struxit, sed quod in causis Ec-
clesiasticis etiam à Romana & Apostolica
Ecclesia dissentire cœperit MARTINUS
LUTHERUS, patriâ Islebiensis, anno
Christi 1483. pridie Martini à Johanne
Luthero & Margarita Lindemannia na-
tus, professione Theologus Augustiniani
nus, evocatus Wittebergam an. 1508 po-
nitium Academiæ sextô. Hic occasione
fraudenti Indulgentiarum mercatus,
Leone X. instituti, & per Johannem Tez-
lium præ aliis peracti, anno 1517. in Vigiliis
omnium Sanctorum, propositiones quas
dam, ad valvas templi arcis, ab omnibus
Sanctis denominati, affixit, easdemque
publicam disputationem proposuit.

Inter themata, à Luthero proposita, fuerunt sequentia :

V. Papa non vult, nec potest ullas penitentias remittere, præter eas, quas arbitrio vel iurisdictione vel Canonum imposuit.

VI. Papa non potest redimere ullam culpam, nisi declarando & approbando remissionem à Deo, aut certè remittendo eam.

sus reservatos sibi, quibus contemptis, culpa prorsus remaneret.

XX. Papa per remissionem plenariam omnium poenarum, non simpliciter omnium intelligit, sed à seipso tantum impositarum.

XXI. Errant igitur Indulgentiarum Commissarii ii, qui dicunt, per Papæ indulgentias hominem ab omni poena solvi & liberari.

XXII. Quin nullam remittit animabus in purgatorio, quam in hac vita debuissent, secundum canones, solvere.

XXVI. Optime facit Papa, quod non potestate clavis, (quam nullam habet) sed per modum suffragii dat animabus remissionem.

XXVII. Hominem prædicant, qui statim ut jactus nummus in cistam tinnierit, evolare dicunt animam.

XXVIII. Certum est nummo in cista tinniente, augeri quæstum & avaritiam posse, suffragium autem Ecclesie est in arbitrio Dei solius.

XXXII. Damnabuntur in æternum cum suis Magistris, qui per literas Veniarum securos sese credunt, de sua salute.

XXXVI. Quilibet Christianus verè compunctus, habere remissionem plenariam à pœna & culpa, etiamsi sine literis Veniarum sibi debitam.

XXXVII. Quilibet verus Christianus, siue vivus siue mortuus, habet participationem omnium bonorum Christi & Ecclesie, etiam sine literis Veniarum, à Deo sibi debitam.

XLV. Docendi sunt Christiani, quod non videt egenum & neglecto eò dat pro veniis non indulgentias Papæ, sed indignationem Dei sibi vendicat.

LII. Vana est fiducia salutis, per literas Veniarum, etiamsi Commissarius, vel Papa ipse, suam animam pro illis oppignaret.

LVI. Thesauri Ecclesie, unde Papæ indulgentias, neq; satis nominati sunt, non cogniti apud populum Christi.

LXII. Verus thesaurus Ecclesie est sanctum Evangelium gloriæ & gratiæ Dei.

LXV. Igitur thesauri Evangelici veniunt, quibus olim piscabantur viros doctissimarum.

LXVI. Thesauri indulgentiarum veniunt

sunt, quibus nunc piscantur divitias viro-
rum.

LXX. Opinari, venias Papales tantas
esse, ut solvere possint hominem, etiamsi quis,
per impossibile, Dei genitricem violasset,
est insanire.

LXXVI. Dicimus contra: Quod venia.
Papales nec minimum venialium peccato-
rum tollere possint, quoad culpam.

LXXVII. Quod dicitur, nec si S. Petrus
modo Papa esset, majores gratias donare
posset, est blasphemia in S. Petrum & Pa-
pam. V. Oper. Luth. Wittenberg. Latin.
T. 1. p. 49. seqq.

Hæ illæ theses sunt, à quibus felicissi-
mæ Reformationis Ecclesiæ, hæctenus
sub tyrannide Papali miserè pressæ, heroi-
cò spiritu, initium Lutherus fecit, nec
mortem nec infamiam metuens, nec cu-
jusvis generis mala, quæ imminere sibi i-
gnorare non potuit. Unde *Albertus Gran-*
izius, de Lutheri ausu, acceptò paucis ante
mortem diebus nunciò clamasse dicitur:

O frater, MARTINE, abi
in cellam tuam, & dic; Mise-

*vere mei Deus. Chytræus Saxon. L. VII
p. 196.*

Ut ut verò ad indictam à B. Luthero
disputationem nullus, adversariorum
partes defensusus, advenerit, passim ca-
men propositiones LUTHERI mancipia
Papæ suggillarunt; Et ipsemet TEZE-
LIUS propositiones contrarias iis, quæ
Luther, affixerat, à CONRADO WIM-
PINA scriptas, edidit, eumq; velut hære-
ticum passim traduxit; Secuti sunt JOH-
ECCIUS, SYLVESTER PRIERIAS,
JACOB. HOCHSTRAT, aliiq; infa-
bilem auctoritatem Papæ in solidum tu-
gentes; Quâ occasione de pluribus arti-
culis & falsis Pontificiorum opinionibus
disputare incepit Vir Dei.

LEO X. tunc Pontifex Romanus, in-
dignè ferens, absolutam suam & dictato-
riam potestatem, quâ hæctenus cum antec-
cessoribus suis usus erat, in dubium vo-
cari, B. Lutherum Romam ad Exame-
nari, & *Fridericum Electorem*, ut eum
captivum in manus suas tradat, hortan-
tatur; Ad instantiam tamen Electoris
Academiæ item intercessionem, concessit

fit tandem, à *Cardinale Cajetano*, Augustæ cum *Luthero* agi. Atque hic quod revocare nec vellet, nec posset, quæ juxta *Scripturæ* normam orthodoxè docuerat & ad *Concilium* provocaret, tandem à *Pontifice* excommunicatus, & unà cum libris suis igni adjudicatus est. Quod *Brutum Fulmen* parùm æstimans *Lutherus*, heroicô animô *Bullam* *Excommunicationis* non tantùm; sed jus quoque *Pontificium* *Wittebergæ* combussit, addens illud *Samsonis*: *Quemadmodum fecerunt mihi, ita feci eis.* Quo factò irritatus *Pontifex* nihil non in *perniciem* *Lutheri* molitus est; *Nomen* ejusdem *bullæ* *Cœnæ* *Dominicæ* *execratoriæ* infarciens. *V. Matthes. de vita Luth.*

Eandem fortunam nundinatio *Papalis*, per *Samsonem Mediolanensem*, *Tiguri* apud *Helvetios* instituta, experta est, *Ulrico Zwinglio* fortiter se illi opponente, qui postea in negotio de *Sacramentis* & aliis *Fidei* articulis pessimè erravit, & tandem anno 1531. in bello *Helvetico* occisus est. *Sleid. L. VIII.*

Cæterùm & præconceptæ opinionēs,
de Ecclesiæ Romanæ infallibilitate, &
continua Pontificis accusatio permove-
runt tandem Imperatorem, ut in causam
Lutheri inquisiverit, & eundem ad comi-
tia *Wormatiensia*, concessio salvi conductus
instrumento, evocarit. Frustrâ verò expe-
ctatâ ejusdem palinodiâ, Lutherum, cum
affectis & defensoribus sententiæ ejus-
dem, proscripsit Cæsar. *Vide Reichs-
schied. Cœlestini historiam p. 3.*

At *Electo* Saxonie in arce quadam non
procul ab Isenaco sita, cui *Wartberg* no-
men est, incolumem servavit Lutherum
unde eundem locum *Pathmum*

Eremum suam vocavit Lutherus,
quo tandem post menses 10. ferè, *An-
drea Carolstadii* Iconoclastæ, juris
vilis criminatoris, Sacramentarii, & Sa-
mi-Judæi, vehementiâ per motus, disce-
dens, *Wittebergam* rediit. *V. Scriptura
Lutheri adversus cœlestes Prophetas
Epist. ad Elect. t. 2. Oper. Latinorum Wit-
teberg. Refert Chytr. Sax. lib. VIII. p. 222.
Pontificios passim Magos consuluisse, ubi
nam Lutherus lateret? Eisdem verò*

certi respondere potuisse, quod Deus illum protegeret.

Comitia Wormatiensia, anno 1522. exceperunt Norinbergensia, in quibus, absente Cæsare & tunc in Hispania degente, bellum adversus Turcam & censura adversus Lutherum gravissima, quibusdam Proceribus placuit. Prætereà magnus Catalogus gravaminum adversus Curiam Romanam & Ecclesiasticas personas, tunc exhibitus est, cum acerrimâ Concilii generalis postulatione. Chytr. Saxon. lib. V. p. 248.

Circa hæc tempora provinciæ & urbes quam plurimæ luce Evangelii illuminatæ sunt, & inter has Pomerania, Borussia, Livonia, Brema, Magdeburgum, Halberstadium, Hamburgum: Goslaria &c. de quibus videatur Chytræus loc. cit. & libr. XI.

Norinbergensia comitia excepit conventus Ratisponensis, non omnium, sed quorundam Imperii procerum tantum, in quibus ad Campegii Legati Pontificii, tunc Clementis VII, (Perduellionis maximi cognomen nacti) placitum,

R 5 alio-

aliorum item Romanensium instinctum
 ea quæ WORMATII adversus LUTHERUM de-
 creta fuerant ut citissimè executioni den-
 tur, mandatum est. Placuit item de cor-
 rigendis vitiosis Sacerdotum moribus se-
 quentia dicere: *Vivant Sacerdotes*
honestè, vestiantur decorè, non
negotientur, fugiant cauponas,
non sint avari: neque pro sa-
crorum administratione pecu-
niam acerbè impetrent: Concu-
binarii removeantur loco: Fe-
riarum numerus sit moderatus.
 Denique auxiliatrices copiæ Ludovici
 Hungariæ Regi, adversus Turcam, de-
 cretæ & promissæ sunt: Sed dum moram
 nectunt Imperii Status, Rex ipse in acie
 occubuit, suo docens exemplo, hostem
 potentem & ferocem irritandum facile
 non esse. *Sleidanus, Osiander, anno 1524.*

Circa idem tempus *Controversia Sa-*
cramentaria cum Carolstadio & Tigu-
 rinis agitari cœpit: Turbæ item, quas
 Tho-

Thomas Müntzerus, Alstetensis in Thuringia Concionator, & focii postea excitaverunt, anno 1525. circiter innotuerunt. Referunt nonnulli in Svevia, Franconia, Thuringia & finitimis regionibus, ad centum millia rusticorum periisse. Dux ipse Müntzerus captus in oppido quodam Thuringiæ, Franckenhausen / capiteplexus est. Vide *B. Lutheri scriptas adversus seditiosos rusticos Epistolas, Matthes. vitam Luth. p 42. seqq.*

Dum in Germania subditos suos immorigeros vicerunt Principes, Imperator Romanus & Hispaniarum Rex *Carolus V.* cum *Francisco I.* Galliarum Rege, gravissimas inimicitias exercuit. Sedes belli Ducatus Mediolanensis fit, in eodem enim dum Papiam obsedit Gallus, à Cæsaris copiis in acie victus, ipseque Rex alios captivos inter, in Hispaniam abductus est, *Thuanus.*

Ferunt, Franciscum in Musæo, quo captivus detinebatur, viso Cæsaris Symbolo in pariete descripto; *Plus Ultra,* subscripsisse: Hodie mihi, cras Tibi: quibus verbis addiderit Cæsar sequentia:

R 6

Homo

Homo sum & nihil humani à me alienum puto.

Cæterùm clementiæ & benignitatis laudem videbatur Carolus V. adipisci, quando obtentæ victoriæ Symbolum Galliarum Regem, ex animi ægritudine decumbentem, è captivitate dimisit, eademque sororem suam *Eleonoram*, quæ Emanueli Lusitaniæ Regi prius nupserat, in matrimonium dedit. Conditiones sequentes tum libertati Regis, tum cæteris, quæ in iisdem Pactis continentur apponens: Ut Galliæ Rex Ducatum Burgundiæ restitueret, juri suo in regnum Neapolitanum, Mediolanensem Ducatum Genuam, Astam, Atrebatum, Tornacum renunciaret, denique duos filios obsides daret &c. Enimverò amicitia hæc diuturna non fuit, rupto iterum hoc foedere, quod conditiones pacis Galliæ proceribus non satis æquæ viderentur. *Steidannus in Comment. l. c.*

Interea *Friderico* Electori Saxoniam, è calculi acerrimis doloribus & sine mascula prole mortuo, frater ejusdem *Johannes* successit à visitatione Ecclesiarum

rum, dignissimum Principe Christiano auspiciam faciens, quâ occasione *Philippus Melancthon*, ex Inspectoribus unus, summam doctrinæ Orthodoxæ de omnibus Fidei Christianæ capitibus, in libello quodam peculiari comprehendit.

Carolus V. Imperator, inito cum Gallo fœdere, ad Comitiam *Spirensiam* Proceres Imperii citavit, quamvis ipse coram esse non potuerit, Ferdinando fratre vices Imperatoris suscipiente. Primarius Propositionis Cæsareæ articulus erat, adversus Romanam Ecclesiam nil audendum amplius esse, sed omnes teneri, ut eidem se submittant, legato insuper *Luthero* secundum *Wormatiensium* Comitiorum decretum, abusuum verò correctione ad Concilium Oecumenicum dilata. V. *Reichs Abschied*.

At Pontificis, *Clementis VII.* & Galliarum Regis, *Francisci*, è captivitate reducis, renovatæ cum Imperatore lites, ausam Protestantibus dederunt, de concilio desperandi & adversus Romanensium ausum sententiam suam exponendi

liberius. Tandem anno 1529. decretum est, ad Concilium usque adversus neminem, ob Religionis negotium, arma capienda esse. V. Reichs-Abschied.

Bellum, quod Papa cum Imperatore incepit, ut non solum Italia tota cum depelleret verum etiam ab Imperii dignitate deiceret, Autori suo ingentem calamitatem attulit. Capta enim Urbs à Cæsaris militibus & direpta est, Pontifice ipso obsesso primùm, & paulò post capto, nec dimisso prius, quàm ingentem pecuniam summam militibus Cæsaris solvisset. De hac horrenda Romanensium clade sequentiâ annotat Onuphrius Panvinius, in vita Clementis VII. Vaticano & Janiculo paucis, qui repugnare ausi erant interfectis, pridie nonas Maji anno salutis millesimo, quingentesimo, vigesimo septimo expugnatis, exercitus omnis, qui ex Germanis, Hispanis, Italis, ad XL. millia coactus erat, per pontem Xysti in urbem impetum fecit, & tantâ cade debacchatus est, ut nunquam post hominum memoriam, majore truculentâ vel in Turcas, vel in perpetuos & infensissimos

simos hostes vindicta libidine scævitur sit.
 Omnes, qui primo impetu obvii fuerant,
 tam inermes, quam armati, ad unum cæsi.
 Pontifex repentino tot hostium impetu con-
 sternatus, summa rerum & salutis suæ dif-
 fidens, consilii expers, trepidus sese in arcem
 recepit. Eâ nocte nihil unquam lugubrius
 aut funestius Roma vidit: Omnibus in lo-
 cis ad satietatem usque edita hominum stra-
 ges, nobilissimi quique tormentis excrucia-
 ti, virgines, matrona & sacrae virgines vio-
 lata, cardinalium domus, & principum
 item legatorum expugnata: nemo denique
 servatus, nisi qui vitam & libertatem uni-
 versâ re domesticâ redemisset. Tempora fe-
 rè omnia, multis necatis aut excruciatiss
 sacerdotibus, direpta. Tam arx, in quam
 Pontifex cum aliquot Cardinalibus se rece-
 perat, obsideri cœpta est, tam diligenti cu-
 stodiâ, ne quid obsonii intra inferretur,
 adhibitâ, ut consumpto commeatu omni,
 Pontifex deditioem facere fuerit coactus,
 eâ conditione, ut cuncta, quæ Caesar im-
 perasset, se facturum polliceretur. Confla-
 vitq; omnia sacrorum templorum orna-
 menta, ut inde pecunia cuderetur militibus
 divi-

dividenda, quæ tum satis non esset, pilei
tres Cardinalitii venales concessi, ut illis li-
citantibus, qui ad senatoriam dignitatem
spirabant, aurum proferrent; eò modo
ad hastam propositis emptores non desuere.
Confer Francisci Guicciardini Histor.
lib. XVIII.

Circa hæc tempora Anabaptistarum
profana hæresis vires sumisit. Quidam
enim de hoc fanatico grege, Thomas di-
ctus, fratrem suum Germanum, Leon-
hardum, in parentum præsentia decolla-
vit; prætendens Abrahamæ exemplum, qui
à Deo mandatum acceperat, ut filium
Isaacum sacrificaret. At Magistratus
ejus loci fratricidam justâ poenâ affecit.
Factum hoc est in oppide quodam Hel-
vetiæ, quod sanum S. Galli dicitur. *Sted.*
lib. VI. *Bucholtzerus. De variis Anaba-*
ptistarum sectis & dogmatibus, videantur
Schlussemburgii Catalog. Heret. Frider.
Spanhemii Diatribe Historica de origine,
progressu, sectis & nominibus Anabap-
tarum, Johannis Cloppenburgii Gangrana
Theologia Anabaptist. Johannis Hornbeck
Summa controversiarum Relig. lib. V. &c.
Ludo-

Ludovicum Bohemiæ & Hungariæ Regem, in bello Turcico miserè periisse, dictum antea est. Post hujus obitum externis non tantùm, sed internis quoque bellis, Hungaria tota ferrè conflagravit. Nam Ferdinandus Caroli V. germanus, Bohemiæ quidem regnum facillè obtinuit, Slavicâ Regum Poloniae stirpe ab hac dignitate in posterum exclusâ; At Hungariæ regnum non sine difficultate. Urgebat quidem pro successione suâ, tum conventionem Maximiliani Imperatoris & Ladislai, anno 1491. hac ratione initam, ut deficiente prole masculâ Ladislai, ad Maximiliani familiam falces regni deferrentur, tum affinitatem cum occiso Rege, cujus sororem Annam duxerat. At ex altera parte Johannes Sepusius Transylvaniæ Palatinus, (qui ab aliis Johannes de Zapolia Vayvoda apud Jazyges nominatur) Regis titulum affectavit & vehementer se Ferdinando Bohemiæ Regi opposuit, urgens se à Principibus Hungariæ electum, fratrem item & consanguineos suos optimè de Regno

Regno Hungariæ meruisse. *V. Chytr. Sax. L. XII. p. 303. Bonfin.*

Quoniam verò hic viribus impar erat, neque Ferdinando resistere valebat, frustrà expectatò auxilio Germanorum, Gallorumve, Imperatoris Turcici tutelam imploravit, cui etiam promisit, quod si Rex Hungariæ constitueretur, se Solymani Vasallum futurum.

Itaque instigatus Solymannus à Johanne, urbem Budam & arcem, quam undecies frustrà oppugnaverat, vi capit. Johannes verò, magnis muneribus Turcæ obviam procedens, manus ejusdem deosculatur, à quo Rex Hungariæ confirmatus, Budam in sedem Regiam acceptat, quam deinde ad finem usque vitæ suæ ad annum videlicet 1540 retinuit, incolitque *Resp. & Stat. Regni Hung. p. 141.*

His non contentus Solymannus, vastatâ Hungariâ in Austriam pergit & Viam ingenti cum exercitu, in quo hiscentena millia militum capita numerabantur, obsidione cingit. Præsidariis verò, sub Duce Philippo Palatino, sese fortiter defendentibus & hyeme ingruente, discedere

dere cogitur, desiderans ad octoginta milia militum.

Paulò post rediit quidem hostis, anno nempe 1532. at ingenti clade ab Imperatoris exercitu affectus, nihil obtinuit.

Hoc ipso tempore milites, ex insula Rhodo ante aliquot annos pulsì, consensu Pontificis & Imperatoris insulam Maltam occuparunt & muniverunt.

Jam antea Imperator, absens eo tempore, Principes & Status imperii Spiram citaverat anno 1529. ut adversus Turcæ irruptiones & Religionis Pontificiæ immutationem, in iisdem decerneretur. Decretum est à Pontificiis, quorum major pars erat, edictum Wormatiense contra Lutheranos urgendum, missam retinendam, neque alia ratione in religionis negotio quicquam mutandum esse. Adversus hanc sententiam, in gratiam Romanensium latam, Principes Evangelici protestabantur publicè, ne vim legis acquireret decretum. Atq; hæc prima origo nominis **PROTESTANTIUM** fuit. *Sleid. l. 6. Osiand. Centur. XVI.*

Cæterum Papa Romanus ad extrema
reda-

redactus, pacem cum Carolo Victore
 iniit, cuius exemplum anno 1529. Fran-
 ciscus Galliarum Rex secutus est, qui ta-
 men prius Carolum ad duellum evoca-
 vit, quod paulò post ipse declinavit. Sed
 & Veneti, belli pertæsi, traditis quæ in
 Samnitibus, Picenô & Apuliâ tenebant,
 Cælaris amici facti sunt. Atque ita sancta
 Liga, quæ dicebatur, iterum soluta est.
Thuanus l. 1.

Eodem anno 1592. Imperator Ro-
 manus cum Pontifice Bononiæ colloca-
 tus est & frustrâ Concilium œcumeni-
 cum postulavit. Promisit tamen, se velle
 Lutheranos vi & armis opprimere, si
 Pontifici se opponere pergerent. Atque
 hac conditione Rex Longobardorum, &
 post trinam osculationem pedum Ponti-
 ficis ac iuramentum Pontifici præstitum,
 Imperator Romanus à Pontifice corona-
 tus est, qui ritus forsitan tunc temporis
 à Pontifice Romano ultimo peractus est,
 cum in hunc diem usq; nullus Imperato-
 rum à Pontifice amplius coronari volue-
 rit. *Actum coronationis Pontificiæ pro-
 lixè describit Gregorius Cælestinus Histor.
 Comit.*

Comit. August. pag. 16. Juramenti formula hac erat: Ego Carolus Romanorum Rex, & brevi, DEI gratiâ futurus Cæsar, per Deum Divumque Petrum promitto, polliceor, testificor atque juro, me in posterum pro viribus, ingenio & facultatibus meis, Pontificie dignitatis & Romana Ecclesia perpetuum fore defensorem, nec ullam Ecclesiasticam libertati vim illaturum. Sed potestatem, jurisdictionem & dominationem ipsius, quoad ejus fieri potest, conservaturum ac protecturum, cujus rei testem voco Deum ipsum & hac sancta Evangelia.

Bellô Italicô confectô, conventum Augustinum indixit Cæsar, in quo de Religionis negotiô, & bello adversus Turcam deliberari voluit.

Itaque Johannes Dux & Elector Saxonix præter Romanensium spem primus omnium ibidem comparuit, unâ cum Filio suo Johanne Friderico, in comitatu habens Philippum Melanchthonem, Justum Jonam, & Georg. Spalatinum, Lutherum enim Coburgi reliquerat. Cælestinus Histor. Comitior. August.

Prius

Priusquam verò Augustam profectus est Elector, ad mandatum ejusdem, Tor-gæ convenerunt Theologi quidam, B. Lutherus, Phil. Melanchthon, Bugen-hagius & Justus Jonas, qui de formulâ Confessionis, in Comitiiis exhibendâ, de-liberarunt. *V. Lueber. Oper. Jenens. Germ. rom. V. p. 14.*

Inceptis die XX. Junii comitiis, die 24. ejusdem mensis Confessio fidei à Me-lanchthone è XVII Lutheri articulis con-scripta, per Christianum Bejerum Juris-Consultum, publicè coram Casare, Fer-dinandò Hungariæ & Bohemiæ Rege & reliquis Imperii proceribus, prælecta est, cum id Protestantes præcedente die fru-strâ petiissent.

Subscriperant Confessionis aternâ memoriâ dignissimi Principes; JOHAN-NES Dux Saxonie Elector, GEOR-GIUS Marchio Brandenburgensis, ER-NESTUS Dux Luneburgensis, PHI-LIPPUS Landgravius Hassiæ, JOHAN-NES FRIDERICUS Dux Saxonie, FRANCISCUS Dux Luneburgensis, WOLFGANGUS Princeps, ab Anhalt
Sena-

Senatus item Magistratusque NORINBERGENSIS, & Senatus REUTLINGENSIS. *Chytr.*

Quia verò in causâ Sacramentariâ Zwinglii aſſeclæ ab orthodoxâ diverſam opinionem tenebant, aliam quoque Confessionem ediderunt, cui Argentinenses, Constantinenses, Memmingenses & Lindavienses subscripserunt, ejusdemque autor Bucerus dicitur fuisse. At publicè eadem prælecta non est. Pontificii etiam vehementem censuram eidem opposuerunt, quod scirent, Sacramentariorum causam apud Cæsarem & reliquos principes exorsam esse. *Chytr. Hist. Aug. Conf. p. 678 Cælestin Tom. IV. p. 94. Hortleder. part. I. de causis B. G. c. 9.*

Quod verò Orthodoxam Saxoniorum & reliquorum Principum Confessionem attinet, petierunt Romanenses, causæ suæ diffusi, ne Cæsar concederet Confessionem Protestantium vel typis exprimi, vel alio modo pluribus innotescere. Quod etsi promiserit Imperator, obtinere tamen id minimè potuit; Quin potius brevi tempore Confessio hæc

hæc in Germanica, Latina, Italica, Lusitana, Bohemica, Hispanica, Gallica, Anglicana, Belgica, Græca &c. linguis ab universo orbe legi potuit, & lecta est. *V. Lanterbach. de Miraculis Aug. Conf.*

Paulò post convocatis Imperii Ordinibus, prælecta est confutatio Confessionis Protestantium à Johanne Fabro, Eccio, Cochlæo, aliisque Pontificiæ Religionis addictis, composita, cujus exemplar Protestantes obtinere non poterunt, quamvis id instanter petierint; Unde in Apologia tantùm ad ea responderunt, quæ inter legendum observaverant. Confutatio ista Pontificiis lucrosa fuit. Reportarunt enim autores, quasi rem optimè egissent, ingentia præmia, Fabro quidem Episcopatum Viennensem, alios alios redditus, unde Erasmi proverbium: *Der arme und magere Luther machet reich und reich Sleid. VII.*

Habuerunt post hæc Pontificii & Protestantibus varia inter se invicem colloquia, Religionis negotium concernentia, in quibus tamen hæc lites componi non potuerunt, eò, quòd Pontificii se

nam doctrinam recipere nollent, Protestantes eandem deserere non possent.

Tandem jussu Cæsaris decretum quoddam prælectum est, Lutheranos causâ cecidisse & ad Ecclesiam Romanam revertere debere, nisi mallent vindictam Cæsaris experiri. Hoc modò postquam tristitia quævis Cæsar & Romanenses reliqui protestantibus interminati erant, è comitiis discessum est.

Protestantes igitur denegato sibi Pacis publicæ bonò, tributa ad bellum Turcicum solvere recusarunt. Interea B. Lutherus omnes heroicò spiritu ad constantiam hortatus est, editò egregiò libellò, cujus titulus: *Warnung an seine liebe Deutschen.*

Circa hæc tempora Angliæ status perquam turbulentus fuit: quæ historia cum verè mirabilis sit, non immeritò hoc locò recensetur. Henricus Angliæ Rex hujus nominis VIII. hæctenus Lutheri dogmata vehementer impugnaverat, editis adversus autorem variis & virulentis scriptis, à B. Luthero animosè confutatis. Atque ob hoc ipsum, Pontifici gratissimè

410 *ÆGID. STRAUCH.*
tissimum studium, titulum DEFENSORIS FIDEI à Papa Romano Rex Angliæ accepit.

Duxerat igitur Henricus in Matrimonium Catharinam Ferdinandi Regis Catholici filiam, quæ Arthurō fratri suo antea nupserat, & quam is dubiæ conditionis viduam post se reliquerat; atque hoc conjugium Henrici cum fratris vidua initum Julius II. Pontifex approbaverat. Cæterum postquam per XX annos in conjugio illo Angliæ Rex vixerat & susceperat etiam tres filios & duas filias, à quibus (cæteris maturè decedentibus) MARIA in spem successionis educata est. Henricus in amore pronior uxorem, austeris moribus fœminam, & omni cultûs & venustatis curâ abhorrentem, aspernari incepit, & instinctu Thome Wolsæi, hominis impotentissimi judicii, qui Margaritam, Francisci Galiarum Regis sororem, in perniciem Caroli, cujus Matertera erat Catharina Henrico adducere in animo habebat, divortio cogitavit.

Neg

Negotium hoc statim ad Pontificem delatum est, à quo Rex vehementer petiit, incestuosas nuprias, cum fratris viduâ contractas, irritas pronunciari. Promittebat insuper Henricus, se velle communibus sumptibus adversus Cæsarem, qui circa ista tempora Pontificem quasi captivum habuerat, in posterum bella gerere.

At Legatis post restitutam libertatem demum, & pacem Cæsarem inter & Pontificem initam, advenientibus, Papa iudicium suum procrastinavit, metuens Imperatoris iram, quam sciebat sibi gravem fore, insuper Regni non uno modo callidè illusit.

Missis itaque hinc inde nunciis, cum Catharina religionem aliquam sponte suscipere nollet, sed matrimonium suum, quod Ecclesia Romana legitimum semel judicasset, constantissimè tueretur, ex altera verò parte Henricus indefinenter Legatos Pontificios, postea Pontificem ipsam de maturandâ divortii sententiâ frustra urgeret, tandem moræ Pontificiæ pertæsus, Rex spretâ Papæ autoritate,

Cantuariensem Episcopum, pro re-
pudio, contra Catharinam pronuncian-
jabet.

Quo facto Henricus cum de gratia
Pontifice impetranda desperaret, & an-
thema Pontificis ægrè ferret, ordinum
Angliæ decretò, auctoritatem Pontifi-
ciam per regnum abrogat, tributum an-
num, (Denarium Sancti Petri voca-
bant) jam ab Inæ temporibus penditum,
denegat, pœnam capitis contu-
tuit, si quis supremam potestatem Pon-
tificii adscribat; Postremò Ecclesiasti-
càm Angliæ, quàm Hiberniæ, Sacra-
mentò adigit, ut se, tanquam Ecclesiæ
caput à Christo proximum, agnoscat.
Ut ut verò disciplinam & ordinem Eccle-
siæ immutarit, doctrinam tamen Romani-
ensium retinuit, Lutheranos æque
Calvinianos è regno suo proscribens.
Præterea ad secunda vota perrexit Hen-
ricus, duxitque Annam Thomæ Bolon-
equitis filiam, nuper Marchionissam crea-
tam, quæ in Galliis & in Angliâ ferè in-
famiserat. Testantur enim, sed Pon-
tificii Scriptores, Annam hanc fuisse con-
cub

cub
teri
lian
pria
Rex
no,
catu
filia
rius
tale
inde
Qua
risu
P
Elif
Reg
ante
p p
luo c
sa, à
ctis
ter
rii &
Hen
acci
cub

cubinarum Henrici adhuc viventium, alterius quidem sororem, alterius autem filiam, inò à nonnullis ipsius Henrici propria filia habetur: quò referunt illud, quod Rex quodam tempore à Francisco Briano, domestico suo, quæsiverit, quale peccatum videretur, matrem primùm, deinde filiam cognoscere? Cui Brianus (Vicarius inferni cognominatus,) responderit; tale, ô Rex, quale gallinam primùm, deinde pullum ejus gallinaceum comedere. Quam profanam vocem dicunt magnò risu Regem excepisse.

Postquam verò Anna Bolenis filiam Elisabetham enixa est, haud diu in gratia Regis permansit; Accusabatur enim, quod ante nuptias cum plurimis esset fornicata & post Regias nuptias etiam cum fratre suo concubuisse, quorum criminum causa, à iudicibus, ad hoc negotium delictis inter quos Thomas Bolenus, qui pater Anna dicebatur, sedebat) adultèrii & incestus damnata, & Conjugis sui Henrici iussu, securi percussa est, id quod accidit anno Christi 1536.

Conscripsit de his gestis peculiarem

*virulentum tractatum Nicolaus Sandem
Anglus, Doctor Pontificius, sub titulo: De
origine & progressu Schismatis Anglicani
Vide etiam Thuanum l. 1. Sleidan. l. 12.
Chytrai Saxon. lib. VIII.*

Redimus ad Germaniæ nostræ res
Protestantes itaque post finita Augustan
Comitia, cum metuerent infensos sibi Im
peratoris & aliorum Statuum, pontifici
religioni addictorum, animos, de nece
saria defensione cogitare cœperunt, in
tò inter se fœdere, de mutuis auxiliis
rendis, adversus hostem communem
quod fœdus Smalcaldicum communiter
vocatur, ideò, quod Smalcaldiæ, oppidum
in Hassiæ confinibus sito, Protestantes
iniissent haud tantùm, sed & anno 1537
seqq. ibidem confirmassent etiam.

Cæsar verò quò firmiorem redder
suam suorumq; primatum & autoritatem
de Ferdinando in Regem Romanorum
coronando, consilium iniit. Animadver
tebant tunc temporis Germaniæ proce
res vaticinium Trevirensis impletum in
qui prædixerat, Carolorum nihil non pro
retinendâ Imperatoriâ dignitate pen
fam

familiam suam ausurum esse. Hinc etsi Johannes Saxoniae Elector, per filium Johannem Fridericum, adversus electionem hanc, ut Aureae Bullae contrariam, protestatus sit, aliis item Imperii ordinibus displicuerit, praevaluit tamen Caesaris autoritas. Quare Ferdinandus Coloniae electus, & paulò post Aquisgrani coronatus, sed à Saxoniae Electore, Johanne Friderico (qui in locum parentis sui Johannis, Anno 1532. demortui, successerat) diu post, certis conditionibus, ut Rex Romanorum, agnitus est. *Steid. l. VII. & IX. XV.*

Cæterum quod timeret Imperator Turcicam Tyrannidem, Protestantibus porrò ægrè facere non audebat tunc temporis, quin potius interventu Alberti Moguntini & Ludovici Palatini pacem cum eis iniit, factam Suinfurti, promulgatam Norinbergæ, duraturam verò ad proximum usque consilium.

Post hæc Turcæ, dum prædâ graves, reditum è Pannoniâ ad suos parant, à Caesaris exercitu profligantur, fugitivos Caesar prosequi noluit, sed in Italiam

abiit cum Pontifice Paulo III, acturus de
 Concilio, quem etiam permovit, ut pri-
 mum Mantuæ, post Vincentiæ id indixe-
 rit, callidè prospiciens, ne cogeret ulla-
 bi. Existimant enim Pontifices, per con-
 cilia tantum de amplitudine sua detrahi
 quantum ex disciplinæ emendatione, au-
 thoritatis & ornamenti Ecclesiæ accedat
 cujus rei gratiâ non liberum, sed Pontifi-
 cis tyrannidi subiectum, neque in Germa-
 nia celebrandum, indixerunt. Inter
 Lutherus articulos in concilio offeren-
 dos, Smalcaldicos dictos, circa hæc tem-
 pora conscripsit. *Luth. T. VI. Jen. Germ.
 Thuanus l. I. Sleid. l. VII. & IX.*

Hæc dum agebantur, seditiosa Ana-
 baptistarum turba cristas denuò erigere
 incipiebat, qui motus Westphaliæ præ-
 primis exitiosus fuit. Nam Johannes
 Leidensis, operâ Romæ anni & Knipper-
 dolingi usus, & è Sartore subito Rex
 creatus, Monasterium, Episcopalem ci-
 vitatem, diripuit, omnia pro lubitu suo
 ibidem ordinavit, Magistratum pristinum
 abrogavit, duodecim Apostolos si-
 bi elegit, iisdem Ducatus, & Episcopatus
 assignans

assignans, in quos ipse quidem nullum
 jus habebat. Polygamiam introduxit &
 alia nefanda facinora perpetravit. Tau-
 dem tragicum exitum habuit fabula; ci-
 vitate enim ab Episcopo & confœdera-
 tis, obsidione per 15. menses cinctâ, ad ex-
 tremam famem reductâ, demum ex insi-
 diis captâ, novus Rex, cum Sociis quibus-
 dam, igneis forcipibus laceratus & postea
 suspensus est. *Sleid. L. X. Ofiand. Cent. XVI.*
*Videatur etiam Anton. Corvin. de hoc tu-
 multu Epistula apud Boxhornium p. 56.*

Uti verò Ecclesiæ reformationem, fe-
 liciter à Luthero cœptam, maximoperè
 promovit Scripturæ Sacræ in Germani-
 cam linguam, & jussu Ducis Lityaniæ
 Nicolai Razevil, in Polonicam transla-
 tio, quarum illa anno 1534. hæc verò
 anno 1540. absoluta est; ita novum or-
 dinem, Jesuitarum nempe, cujus auspicia
 in hæc tempora incidunt, AntiChristi
 Regno in subsidium misit Satan. *Marthes.*
in Vit. Luth.

Ordinis hujus autor fuit Ignatius Lo-
 jola, Hispanus, è truculento milite, post

infortunium, quo utriusque pedis facili & conformi usu privatus est, subito religio sus factus, quo minus mirandum Jesuitarum ingenium est, ad nil magis quam sanguinolenta prouum facinora.

Refert Hospinianus Histor. Jesuit. lib. cap. 1. Jacobum Crusium Landspbergenfium Jesuitarum Rectorem dixisse: Milites debuit nostra Societatis pater, quia ut militis est, totis viribus in hostem irruere, nec desistere, donec victor evadat; ita nostrum in omnes irruere, qui Pontifici Romano resistunt, illosq; consiliis, dictis & scriptis, incitato etiam seculari brachio, hoc est, igne & ferro, tollere & abolere: sicut Pontifex nostra vota, contra Lutheranos suscepta, vult & mandant.

Quod à JESU Ordinem suum denominari voluit Ignatius, ejus rei causam Pontificii hanc fingunt: Apparuisse aliquando Ordinis autori B. Deiparam, portantem in ulnis puerulum JESUM, eumque, ut in Filii sui honorem societatem seu Ordinem institueret, hortatam esse. Quâ visione permotum fingunt Ignatium Societatem Jesu primùm instituisse, quâ postea

postea, non obstantibus Cardinalium quorundam votis, religionum numerum minuendum esse suadentium, à Paulo III. approbata est. *Scripserunt de hac Societate ejusdemq; Autore Maffajus, Hasenmüllerus, Rodolphus Hospinianus, B. Chemnitius, Aug. Thuanus lib. XXXVII. ad annum 1564. alique.*

Interea Cæsar compositis quodammodo in Germania, Italia & Hispania rebus, expeditionem in Africam adversus Turcam, suasu & auxilio Pontificis suscepit, ut hac ratione eundem à cura Pannoniam invadendi retraheret, vel certè ad plura reddere intentum. Jam enim in interiore Persia quoq; cum Thoma Ismaelis filio conflictabatur. Itaque ingentem classem adversus Hariadenum Barbarossam, Exercitus Turcici præfectum, ex Hispania & Italia duxit Cæsar, Tunetum versus, Mauritaniæ metropoli, cujus Regem Muleassen paulò antè è regno expulerat, quietiam in Cæsaris comitatu erat, restitutionem suam avidè sperans.

Et ab initio quidem expeditio hæc pro-

spere processit, Tunetum enim à Christianis, qui captivi ibidem detinebantur occupatum est, dum Barbarossa in aperto campo cum Christianis dimicabat, classis item Turcica Christianis loco prædæ fuit.

Posteà verò Andream Dorià rem segnis & imprudenter agente, Barbarossa collectis novis viribus reversus anno altero victor evasit, classe navali Pontificis Veneto - Cæsareanâ ad Actiacum promontorium dissipatâ. *Lenenclav. Chron. Turcic. pag. 50. Onuphrius in Paulo III. Thuanus l. 1. Sleidan. l. IX.*

Cæsar ex Africa redux novi Belli cum Galliarum Rege Francisco denuo gerendi, occasionem invenit. Obierat enim Franciscus Sfortia Mediolani Dux sine mascula prole; Quare Cæsar Ducatum Mediolanensem sibi, ut feudi Domino, adjudicabat; Franciscus verò hanc provinciam ad se jure hæreditario, pertinere urgebat. Unde funestissimum bellum obortum est, in Pedemontii præpitis & Sabaudia confiniis. Tandem Pontificis interventu, qui Regi Angliæ & Procestanti-

stantibus exitium minabatur, induciæ decennales Imperatorem inter & Regem, inita sunt. *V. Lamberti Vander Burchii Sabaudorum origines p. 240. seqq.*

In Italia hoc tempore, anno nempe 1538. coepit mirabile illud agri Puteolani, aquis calidis & lutofo sulphure abundantis, incendium. Fuit hæc regio biennio fere magnis terræ motibus agitata, ut pleraque ædificia, quæ solo non æquata erant, ruinam tamen minarentur. Post frequentissimos terræ motus, tandem magnus illius agri tractus, qui inter radices montis, quem Barbarum incolæ appellant, & juxta mare Avernum jacet, sese erigere visus est, & montis subitò nascentis figuram imitari, eodemque die iste terræ cumulus, aperto veluti ore, magno cum fremitu, ignes evomuit, pumicesque & lapides, cinerisque fœdi tantam copiam, ut quæ adhuc extabant Puteolorum ædificia operuerit, fugientibus per tenebras Puteolanis & Neapolin sese recipientibus. Cinis ad LX. passuum millia, exhalationis vi, projectus est, propè voraginem siccus; procul verò lutosus &

humidus cecidit. Mons item circa voraginem, ex pumicibus & cinere, plusquam mille passuum altitudine, unâ nocte congestus est. *Vid. Simonis Portii Neapolitani de hoc incendio Epistolam apud Marcum Zverium Boxhornium Histor. Univers. pag. 66.*

Dum Italiæ Regio flammis consumitur, ferrô & igne contra Antagonistas Romanensium in Galliâ & Angliâ agitur tantâ crudelitate, ut Regem Galliæ facti sui paulò post pœnituerit, vel ad minimum id simulaverit. *V. Epistola Regis ad Protestantes. apud Sleid. l. IX.*

Cæsar quoque à Pontifice permotus multa in exitium Protestantium meditabatur, quod hi maturè animadvertentes, se suaq; necessaria defensione tueri cogitabant, cujus rei gratiâ aliquot conventus, ut Francofurti, Brunsvigæ & alibi instituti sunt, multi quoque in fœdus Smalcaldicum recepti, inter quos fuit Christianus Daniæ Rex, qui tamen non ut Rex, sed ut Holfatiæ Dux admissus est, Johannes item Brandenburgicus, Magistratus, & incolæ urbis Rigæ in Livonia &c. *Sleid. lib. XII.*

Simul-

Simultates inter Cæsarem & Protestantes multùm augebat Concilii indictio, ad diem 23. Maji 1537. è Pontifice facta. Cæsar enim ut & Pontifex per Legatos suos, feriò jubebant Protestantes, ut in eodem comparerent. Hi verò excipiebant, nullò modo sibi hac ratione satisfieri, cum vitiosa sit indictio Concilii à Pontifice facta; Locus, Mantua nempe suspectus, & contra promissum Cæsaris; Denique forma agendi in Bulla Papali expressa, contra æquitatem, quæ eundem & reum & judicem esse prohibeat. Adeundem modum ferè adversus hanc indictionem, scripsit Henricus VIII. Angliæ Rex, & se hujus concilii decreta recipere nolle, protestatus est. *V. scriptum Protestantium de causis declinati Concilii.*

Status quidam Pontificiæ religioni addicti, audientes de Protestantium fœderibus, quæ iniebant mutuò, ipsi quoque Norinbergæ fœdus fecerunt, præsentem atque id urgente Cæsaris Legato. Primarii erant Georgius Saxonix, Wilhelmus Bavarix, Ericus & Henricus Brunswicensium Duces, quorum ultimus Præfecti
instar

Instar erat. Inter alia dum Landgravius Hassiæ, è literis, quæ à Brunsvicensi ad Electorem Mogunt. & Legatum Cæsareum datæ erant, insidias sibi suisque structas maturè cognovit, tunc temporis eadem irritæ fuerunt, atque publicæ tranquillitatis causâ, usque dum pax perfectè iniri posset, induciæ quindecim menses factæ sunt. *Sleidan. l. XII.*

Cæterùm multum nocuit Romanensibus Georgii Ducis Saxonix repentina mors, quæ anno 1539. accidit. Quia enim hic ipse Lutheranorum acerrimus hostis, sine mascula prole mortuus est. Fridericò filiò paulò antè & præmaturè satis concessò, HENRICUS frater, jure hæreditariò, regiones Georgii occupavit, qui Lutheranam Religionem amplexus, templa Evangelicis subitò aperuit. Ita factum est, ut cum Pontificii in Paschatis festo Lipsiæ docuissent plebem, in festo Pentecostes ex iisdem suggestibus, verba fecerint Protestantium Theologi. *Sleid. ibid.*

Eodem tempore nova Secta LIBERTINORUM sive ANTINOMORUM inno-

innotuit, autore Johanne Agricola Islebio, qui prius orthodoxam Ecclesiarum Saxonicarum doctrinam approbavit, & aliis quoque studiosè inculcavit, comitiis item Augustanis interfuit. Caput erroris erat à Manichæis mutuò sumptum, nempe legem Mosaicam in Vet. Testam. à Deo latam ad nos nequaquam pertinere. Unde sequentes doctrinæ Antinomorum flosculi erant: *Lex verbi divini titulum non meretur. Lex ad Curiam, non suggestum pertinet. Ad patibulum cum Moyse. Evangelium in propriissimo suo, maximeq; specifico usu ac officio est concio pœnitentia, atque ideò ad contritionem & agnitionem peccati non opus est lege &c.* Quia verò B. Lutherus hos errores nervosè confutavit, Islebius tunc temporis palinodiam canere visus est. De Antinomis videatur B. Luth. T. V. Jen Germ. Formu. Christ. Concord. art. V & VI. Osiander Centu. XVI. l. III c. 62 qui testatur, se audivisse, Johannem, etiam in provecta admodum etate, homini epicuræo, quam pio Theologo fuisse similiorem. B. Hutter. in Form. Conc pag. 467. Hornbeck in summa Con-
trou.

rov. Relig. pag. 688. qui hanc hæresin adhuc hodiè in Belgio multos fautores habere testatur, optans, ut eorum numerus minui possit.

Quo tempore Ecclesiam turbabant Antinomi & alii Hæretici, Politicum regimen infestabant Anti-Christi affectibus. Afflictis itaque Germaniæ rebus, quæ maturè succurreret Cæsar, itinere per Galliam feliciter & magna cum pompa instituto, multatis item Gandaviensibus atque in memoriam rebellionis exstructa arce Cæsarea Wormatiæ conventum instituit, Protestantium & Pontificiorum, quos & conferre secum invicem, atque colloqui iussit. Nulla enim medicina gravissimo Germaniæ vulnere videbatur salubrior, quàm religionis unitas. At cum metuerent Pontificii, ne natio Germanica, si aliquid seorsim in fide staret, à reliquis schismatis cujusdam attingeretur, sine suo caruit colloquium.

Chytraus ib. XI.

Exceperunt idem Anno 1541. Comitium Ratisponensia, ante quorum auspiciam colloquium de religione continuari ce-

pit, at sine utilitate, cum Pontificii in erroribus suis constantissimè perseverarent, ad futurum concilium provocantes. In comitiis ipsis Henrici Brunswicensis adversus Protestantes consilia detecta sunt, arguentibus illum Saxone & Henrici ipsius fratre germano Wilhelmo, quem ille per biennium captivum tenuerat. At Turcarum irruptione aliò distracti sunt Procerum animi, & quò feliciùs adversum communem hostem agi deinceps posset, decretum, de toleranda utraque Religione stabilitum est *R. A.*

Mortuo enim Johanne, Ferdinandi Germaniæ Bohemiæ & Hungariæ Regis acerrimo æmulo, Buda, Regni Metropolis, Barbaro dedita est, cujus auxilium Johannis vidua, unà cum Sobole, adversus Ferdinandum implorabat. Turcarum Imperator, retentâ Budâ, Johannis posterios in Transylvaniam ire jussit. *Tenerius Annaeus, Compend. Rer. Hungar. pag. 29. Resp. Hung.*

Cæsar intereà quò Barbarorum copias distraheret, ex Hispaniâ in Africam movit ad Algeriam. Sed infeliciter: exortis

tisenim tempestatibus, laceram classem
 exhaustumque militem in Hispaniam re-
 portare coactus est. Putant nonnulli cla-
 dem hanc non omninò præter opinio-
 nem Cæsaris accidisse, rati minore vi-
 rium & famæ dispendiò se cum ventis &
 tempestatibus conflictaturum, quam si
 cum Solymani copiosissimò exercitu
 pugnans, omnium fortunarum aleam
 unò præliò subiisset. Omnem tamen
 calamitatem evitare non potuit, irrita
 & infelici expeditione, anno sequenti in
 Pannoniam susceptâ. Strigonium enim
 & Albam quò minus expugnarint Turca,
 impedire non potuit.

Cæterum quo tempore Cæsar bellum
 adversus Turcam restaurare conabatur,
 novo bello cum Gallia Rege implicari
 cœpit. Franciscus enim Gallia Rex, cum
 Mediolanensem Ducatum à Cæsare non
 reciperet, uti quidem ipse expectaverat,
 Legatos item ad Imperatorem Turcicum
 à se missos, Fregosum & Rinconem, in
 ditionibus Cæsaris occisos esse, audire,
 inducias subitò abruptit, atque Caroliter
 ras

ras quinque simul locis adortus est, majori tamen conatu, quam rerum suarum incremento. *Chitr. LXII.*

Fuit hoc bellum præ reliquis Christiano orbi noxium. Nam omnia consilia recuperandi à Barbaro occupata loca, tunc facta sunt irrita. Etsi enim Hungaris suppetias miserint Germani, & divi Mauriti præprimis, Saxonix Ducis, Henrici filii, eminuerit virtus, qui militis cujusdam rarâ fide servatus, vix evasit Turcæ immunitatem, infaustum tamen hunc conatum reddidit Cæsareanorum defectus.

Sed & aliæ nationes bello Gallico-Hispanico implicabantur, ita ut totius Europæ propemodum videri potuisset, Gallo enim auxilia subministrabat Christianus III. Daniæ, & Gustavus Sueciæ, Reges, Dux item Clivensis Guilielmus, cui Cæsar Geldriam concedere recusabat. Cæsarem verò, præter multos Germaniæ proceres & intar hos laudatum modò Mauritium, juvabat Henricus VIII. Angliæ Rex, post mortem materteræ cum Cæsare reconciliatus. Ad hæc Imperatoris

toris Turcici Præfectus Barbarossa, à Gallo, uti putant, ad id evocatus, Nicæam Sabaudia civitatem & portum præstantem expugnavit, quò factò æquè irritatus in Gallum fuit Pontifex atque in Hispanum, qui cum Rege Angliæ foedus inierat.

Dum Reges potentissimi inter se digladiabantur Germani in propria viscera sæviebant. Henricus enim Brunswicensium Dux, Protestantibus infestus, Golarienteses & Brunswicenses oppidanorum foederis Smalcaldici socios, miserè vexabat; quare Johannes Fridericus Saxoniae Dux & Elector, nec non Philippus, cognomento MAGNANIMUS, Landgravius Hassiæ, frustra prius tentatis pacificæ transactionis mediis, vi tandem armis Henricum oppresserunt, ditionesque occuparunt, Ducem denique terga vertere coegerunt. Calamitate hæc miserique dem, non melior tamen Henricus factus est; Protestantes enim apud Cæsarem primo in Italia, post anno 1544. in Spirensibus comitiis (ob Cæsaris, Ferdinandi Regis & omnium Electorum præsentiam, a-

gustissimis) graviter accusavit. Quia verò tunc temporis opem Protestantium implorabat Cæsar, Elector quoque Saxonie gratiam Ferdinandi demeruerat, quod eum Romanorum Regem salutasset, irritæ fuerunt Brunswicensis technæ & pacem servare utrique parti mandatum.

Paulo post hæc ipsa comitia, cum Cæsar, Imperii Germanici succinctus viribus, Galliam miserè vastaret & populabundus non procul à Lutetia regni capite abesset, Anglus quoque Boloniam occupasset, pax inter Gallie Regem & Imperatorem inita est, his conditionibus ferè; ut Sabaudia pristino restitueretur Domino, oppida, quæ huc usque à violatarum induciarum tempore capta fuerant, utrinque redderentur, & adversus Turricam Tyrannidem, item ad oppugnandos Pontificiæ religionis osores, communibus armis ageretur; Denique conventum est, ut Carolo Aurelianensi, Francisci filio intra biennium Cæsar filiam Mariam in matrimonium daret, dotisq; loco Mediolani Imperium attribueret, sin filiam non posset, Ferdinandi fratris filiam & Bel-

Belgium pro dote traderet. *Sleid. lib. XV.
Thuan. l. 1.*

Hoc ipso tempore variæ pietatis, & ingenuarum artium officinæ exstructæ & aperta sunt. Mauritius enim, ut ut foederi Smalcaldico renunciasset, orthodoxam fidem nihilominus sedulò propagavit, & Misniæ Grimmæ, portæ illustres Scholæ instituit. Academiam item Regiomontanam Albertus Brandenburgicus, Magister Ordinis Teutonici, anno 1544. aperuit. *Sleid. loc. cit. Middendorpius Acad. l. V. p. 333.*

Post pacificationem Imperatoris cum Rege Galliarum anno 1545. Wormaticensis comitia habita sunt, restaurandi belli Turcici causâ, in iisdem animus Romanensium adversus Protestantes non parum innotuit, frustrâ enim hi pacem, non adstrictam Concilii Papalis arbitrio, petierunt, unde suspiciones de futuro bello haud vano invaluerunt, quas vehementer auxit Caroli V. Imperatoris factum, qui cum Turcâ potius fallaces inducias, quam cum Protestantibus firmam pacem iniit voluit. *Sleid. l. XVI.*

Cetero

Cæterum ne ansa criminandi Prote-
stantes Pontificiis deesset, tandem anno
1545. die 15. Decembr. sub Paulo III. Con-
cilium, nomine OECUMENICUM, re-
verà autem PAPALE, an. 1542. indictum
Tridentihaberi cœpit, omnia pro lubitu
& privatò arbitriò decernentibus Ponti-
ficiis, neque in eodem veritatis, Scriptu-
ræ dictis stabilitæ, ratio habebatur, sed fa-
ctus & autoritatis Papæ. Concilium hoc
cum interruptum sit sæpius, duravit usque
ad annum 1563. circa cujus finem, finis quo-
que concilio impositus est, cujus acta Pius
V. anno sequente confirmavit.

*De Concilio Tridentino peculiarem li-
brum conscripsit Paulus Servita Venetus,
sub nomine Suavis Polani, quem Scipio
Heinricus in Messanensi Academia Doctor
Theologus, refutare conatus est. Vide
etiam B. Chemnitium, qui decreta hujus
concilii è Scripturâ Sacrà erronea esse pro-
bavit, Sleidanum L. XVII. Osiand. Cen-
tur. 16. & alios ejus temporis scriptores. Mo-
dum agendi in concilio à Pontificiis appro-
batum, gnaviter & in compendio descripsit
Andreas Dudithius Episcopus Quinq; Ec-
clesi-*

clefensis in Epistola ad Maximilianum
 Casarem, cujus sequentia verba sunt: Quo
 profici potuit in eo Concilio, in quo numeru
 rentur, non suis momentis ponderarentur
 sententia? Si causâ, si ratione pugnandum
 fuisset, si pauci quidam socii nobis adfuisse
 viceramus, quamvis pauci, magnas copia
 adversariorum: sed cum numerus tantu
 prodiret in aciem, quo longè inferiores fu
 turifuissemus; in optima causa victores de
 cedere non potuimus. Singulis nostrum
 tenos de suis Papa potuit opponere: ac
 centeni parum multi viderentur, rep
 mille creare potuit, quos suis laborantib
 subsidio mitteret. Itaque videre erat, que
 tidie famelicos & egentes Episcopos, ex ma
 jori parte barbatulos adolescentes, luxuq
 perditos, Tridentum volare, conductos
 sententiam secundum Papa voluntatem
 cendam, indoctos illos quidem & stolidos,
 tamen impudentiâ & audaciâ utili
 Hic cum ad Veteres adultores Papa acce
 rant, tum verò vidtrix exultabat iniquita
 neque decerni jam quidquam potuit, nisi
 eorum sententiam, qui Papa potentiam
 luxu
 fit,

lux
 arb
 eru
 non
 terr
 prot
 sum
 istor
 imp
 lar
 rum
 dali
 illne
 duct
 sicu
 tant
 illo c
 eran
 & se
 dom
 sa ta
 ban
 suis
 man
 mod
 fit,

luxumque defendere, summam religionem
arbitrabantur. Erat aliquis vir gravis &
eruditus, qui tantam indignitatem ferre
non poterat, hic, ut non bonus Catholicus,
terrore, minis ac insectatione à Concilio ad
probandum qua nollet, iraducebatur. In
summa, in eum statum res est adducta,
istorum, qui illuc facti institutiq; venerant,
improbitate, non ut jam Episcoporum, sed
larvarum, non hominum, sed simulachro-
rum, qua nervis moventur alienis, ut Da-
dali statua fuisse perhibentur, Concilium
illud videretur. Erant Episcopi illi con-
ducti plerique, ut utres, rusticorum mis-
sicum instrumentum, quos, ut vocem mit-
tant, inflare necesse est. Nil habuit cum
illo conventu Spiritus S. commercii, omnia
erant humana consilia, qua in immodicâ,
& sanè quam pudendâ Pontificum tuendâ
dominatione consumebantur. Illinc respon-
sa tanquam Delphis aut Dodona expecta-
bantur, illinc nimirum Spiritus ille S. quem
suis Conciliis praesse jactant, tabellarii
manticis inclusus mittebatur: qui quod ad-
modum ridiculum est, cum aliquando, ut
fit, aqua pluviis excresebant, non ante

advolare poterat, quam inundationes de-
sedissent. Ita fiebat, ut Spiritus non super
aquas, ut est in Genesi, sed secus aquas fer-
retur. O portentosam & singularem demen-
tiam! Ratum nihil esse poterat, quod Epi-
scopi, tanquam plebs, sciscerent, nisi Papa
autor fieret &c.

Belli Smalcaldici, post auspiciam Tri-
dentinæ Synodi adversus Lutheranos infla-
turi, prodromus fuit Waldensium clade
quæ unô annô ferè prius accidit. Walden-
ses vocati sunt, qui Petri Waldi Mercatoris
Lugdunensis, (unde Pauperum de
Lugduno nomen.) annô 1160. Ecclesiæ
Pontificiæ heterodoxiam & abusus taxan-
tis, doctrinam propugnarunt, atque iidem
in Pedemontio, Bohemia, Hungaria &
alibi confederunt, & quamvis Pontifici
eosdem persequerentur atrociter, ad
que tamen hæc tempora in magna copia
Pedemontium & finitimas regiones incol-
bant. Hos itaque Rex Franciscus, Trivi-
tini, Pontificis Legati & Aquensis judicis
Minerii permisit tyrannidi, à quibus nihil
omninò intermissum est eorum, quæ vel
ipso Diabolo, DEO permittente, peragere
potuissent.

Fidei Waldensium summa capita à Paulo Perrino, Ænea Sylvio, Chronici Waldensium autore, Sleidano I. XVI. Johanne Henrico Hottingero Histor. Ecclesiast. part. 3. recensentur hæc. (1.) Solis literis sacris esse credendum in iis, quæ ad salutem pertinent, & nulli prætereà homini, aut scripto, firmiter sentiunt. 2. Sacras literas integrè continere omnia ea, quæ ad salutem sunt necessaria: eoque nihil penitus recipiendum in religione esse, nisi id solum, quod nobis DEUS in sacris literis præcepit, indubitanter credunt. 3. Unum tantum esse mediatorem, nec esse invocandos sanctos ullâ ratione, statuunt. 4. Purgatorium nullum esse, sed omnes homines vel per Christum justificatos in vitam æternam, vel non credentes in æternum exitium abire: tertium aut quartum locum superesse nullum, ajunt. 5. Tantùm duo Sacramenta, Baptismum ac Communionem, recipiunt ac probant. 6. Omnes missas & præcipuè eas, quæ pro mortuis canuntur, impias, adeoque abolendas penitus esse affirmant. 7. Omnes traditiones humanas rejiciendas, vel certè pro necessariis non habendas esse:

T 3

eoque

eoque tollendum esse cantum ac recitationem
 officii, jejunia ad certos dies alligata, super-
 flua festa, discrimen ciborum, tam vari-
 gradus ac ordines Sacerdotum, Monacho-
 rum, ac Monacharum, varias benedicti-
 ones seu consecrationes creaturarum, vota,
 peregrinationes, & aliam omnem turban-
 rituum ac Ceremoniarum, ab hominibus
 inventarum seu excogitatarum, antiqua-
 dam esse 8. Primatum Papæ super omnes Ec-
 clesias, in primis potestatem ejus supra omnes
 Politias, seu utrumque ejus gladium penitus
 pernegant: nec censent alios gradus sacerdotum
 tales in Ecclesia retinendos esse præter Sac-
 dotum, Diaconorum & Episcoporum. 9. Sacramen-
 tum Communionem sub utraq; specie & piam
 & necessariam, utpote à Christo ordinatam
 & præcepta, asserunt. 10. Romanam Eccle-
 siam esse Babylonem, de qua in Apocalypsi
 Papam esse omnium Errorum fontem, & Anti-
 christum, contendunt. 11. Indulgentias quoq;
 rejiciunt. 12. Conjugium Sacerdotum
 piuum ac necessarium in Ecclesia esse
 docent. 13. Verbum Dei audientes & re-
 sentientes, Ecclesiam ejus esse, eique Ecclesie
 claves à Christo datas, eoque eam posse ad-
 min-

etiam debere lupos fugare, & veros bonosq;
Christi pastores vocare, & eorum vocem au-
dire, ac ab illis Sacramenta percipere, &c.

Circa hæc tempora Henricus Brunsvi-
censis denuò classicum adversus Protestan-
tes cecinit. Sed infelicitè: dum enim
ditiones suas, hæctenus à fœderatis re-
tentas, (astu Gallum deludens, cujus pe-
cuniâ in conscribendo milite utebatur)
recuperare voluit, libertatem etiam ami-
sit, & captus à Landgravio Hassiæ, co-
hortium fœderatarum duce, est. Et quam-
vis Henricus mandata Cæsaris violasset,
Protestantibus tamen dira quævis mina-
bantur Pontificiû, ob retentum in capti-
vitate Ducem, Ipsemet Cæsar publicæ pa-
cis violatæ pœnam Henrico & sociis irro-
gare recusabat, & Landgravium potius,
ut dimitteret copias, hortabatur severè.
Quare fœderati, cum animadverterent
Romanensium conatus, Francofurti
convenerunt, deliberaturi de securitate
publica, & unanimi consensu decreverunt,
à Pontificiis illatas sibi injurias vindicandi,
& adversus injustam vim, arma capi-
endi.

In tam periculoso statu cum essent Germanorum res, B. Lutherus ad superæ & cœlestia evocatus est, eò ipsò tempore quò Islebiæ, à Comitibus Mansfeldensibus evocatus, & arbiter delectus, at diffidium de finibus & hæreditate inter consanguineos obortum, componeret, degebat. Finem vitæ non inopinatum, uti Pontifici criminantur, sed provisum nactus est; cum enim extrema jam imminere sibi intelligeret, conversis in cœlum oculis, verbis frequentibus est usus: *Mi cœlestis pater, misericors Deus. gratias tibi ago, quod manifestasti mihi filium tuum Jesum Christum, quem confessus sum hætenus, quem amavi & colui, quem item Papa Romanus cum affeclis suis persequitur, & ignominia affecit. Oro te, JESU CHRISTE, suscipe animam meam. Certo confido, me post excessum è corpore, tecum in aeternum victurum esse. Itaque in tuas manus me commendo &c.* Hæc ferè verba precatus Vir Dei obiit & sui desiderium piis omnibus post se reliquit annò 1546. dic 18. Februar. ætatis 63. Vide Matthesii vitam Lutheri. Sleidani L. XVI.

U

Ut redeamus ad belli Smalcaldici semina, Protestantes equidem insidias sibi à Romanensibus strui è locis quamplurimis certiores fiebant, Cæsaris tamen cum Landgravio colloquium annò 1546. Spiræ habitum, belli metum aliquantulum minuebat, quippe cum Cæsar animum ad pacem pronum profiteretur. *Sleid. l. 15.*

At paulò post planissimè detecta est Pontificiorum fraus, quando ad comitia Ratisponensia perventum est. In iisdem enim Moguntinus & Trevirensis cum Coloniensi Hermanno, Romæ proscripto, & Palatini, Saxonis, ac Brandeburgiei, Septem-virorum Legatis, minimè consilia, uti fieri assveverat, communicarunt, sed Cæsaris voluntati, qui, sub pietatis schemate, Pontifici obsecundabat, morem gerentis, continuò concilium Tridentinum approbarunt, & Cæsarem, ut illud tueri vellent, hortati sunt. Postularunt item, ut Protestantes Tridentum venirent, atque Synodi decretis cæcâ quadam obedientiâ subscriberent. *Sleid. lib. XVI. Th. l. 2.*

Præterea Cæsar, Rex Ferdinandus & Papa Romanus militem conscripserunt velociter dissimili tamen usi schemate ac titulo. Pontifex enim Religionis causam palam prætendebat, atque in literis ad Helvetios eandem apertè indicabat. Supplicationes item publico diplomate indicabat, pro felici successu ejus belli, quod contra pravæ doctrinæ in Germania sectatores, à se & Cæsare, communibus copiis ac sumptibus, suscipere decreverunt. Cæsar verò & confœderati ejusdem protestabantur, se nequaquam ob solam Religionis causam, publicam tranquillitatem turbare velle; Tantum inobedientiam quorundam, qui neglectâ autoritate Cæsaris, Principum quorundam ditiones occuparint, coercendam esse. Bellum igitur se suscepisse agebat Cæsar, juris & æquæ conservandi, Imperatoris dignitatis & Germanicæ libertatis recuperandæ causâ, per seditiosos homines oppressæ. Atque hac ratione factum est, quod multi, qui orthodoxam doctrinam amplectebantur aliàs, castra tamen Cæsaris secuti

sint. Inter quos erant Mauritius, & Augustus Saxoniae Duces, Johannes item Brandenburgensis, qui amicitiam socii Henrici, in Hassia captivi, foederi Smalcaldico anteponebat.

Johannes Fridericus Elector Saxoniae & Philippus Hassiae Landgravius, quod certi essent omnem bellicum apparatus contra se fieri, delectus & ipsi habuerunt, atque tunc percommode accidit, quod Gallus cum Anglo pacem iniisset, Germanorum enim plurimi hinc inde dimissi, Protestantium signa secuti sunt.

Tandem anno 1546. die 20. Julii emissio diplomate, Elector Saxoniae & Hassiae Landgravius à Caesare proscripti sunt. Ipsi vicissim bellum Caesari denunciarunt & crimina, quorum accusabantur, diluerunt graviter.

Sed cum scriptis hinc inde apologiis nil perficeretur, unicum in armis erat praesidium. Annotarunt eorundem temporum Historici, Protestantium parti nil nocuisse magis, quam Ducum, aequali potestate gaudentium, emulationes & dissidia; unde lente admodum in eorum

castris omnia gerebantur. Nam plurimum æquato imperio, universi segnes erant, & quid agendum esset, ferè incerti. Quod opportunum maximè Cæsari accidit, quod dum copiæ ex Hispania, Italia, Belgio & aliis regionibus convenirent, hoc unum satagebat, ut tempus duceret, & suspensos hostium animos, nequid interea molirentur, teneret.

Permultum quoq; nocebat Protestantium rebus potentissimorum Regum Francisci Galliæ, & Henrici VIII. Angliæ obitus, qui unò eodemque tempore ferè mortui sunt. Uterq; n. cavere erat solitus, ne Cæsaris potentia nimium excresceret.

Ad omnium vehementissimè Protestantium fortuna per similtates, inter Principes Evangelicos obortas, destruebatur. Mauritius enim Dux Saxoniz, quod putaret, Cæsarem de Religione sibi satis cavisse, metueret item partis adversæ potentiam, & ditionis suæ, Electoralium hinc inde immixtæ, ruinam, unà cum Ferdinando Bohemiæ Rege, anno 1546. Electoris Saxoniz terras invasit atque oppida omnia ferè, exceptâ Wittenbergâ, &

aliis quibusdam munitioribus, factâ deditione, occupavit. Quare intestinis bellis vexatâ Saxonîâ, Protestantium res inclinare cœperunt, cum Johannes Fridericus Elector Saxonîæ in suas ditiones redire cogeretur, & Hassiæ Landgravius Philippus, adversus generum suum Ducem Mauritium copias ducere recusaret.

Paulo post discessum fœderatorum principum è Superiori Germania, sine difficultate eam Cæsar recuperavit, Duci Württembergico in genua coram se prostrato veniam indulgit, propositis durissimis pacis conditionibus, quibus etiam plerasque civitates recepit Imperiales.

Electo Saxonîæ ad suos reversus, non tantum quæ Mauritius occupaverat obpida, facile obtinuit, sed hostis etiam sui regionem vastavit, Albertum Marchionem Brandenburgensem cepit & præter Lipsiam, frustra obsessam, & Dresdam, omnes ferè Mauriti civitates ad obsequendum sibi adegit. At paulò post inopinata accidit catastrophe; Cæsar enim postquam suas copias cum Ferdinando &

Mauritio conjunxerat, Electorem, Wittebergam properantem, insecutus & invento vadō in Albis flumine affecutus quoque est, non procul à Mulbergo oppido, & cum viribus prævaleret, fortissime pugnans, atque in sinistra maxilla vulneratum cepit.

Accidit hæc clades die 24. April. anno 1547. cum Sol per integrum quatrimum in Germania, Gallia & Britannia tristitia natus esset. Misena item cum Canonibus horâ septimâ matutinâ cantum Augustini; TE DEUM LAUDAMUS, captum Electorem, cecinissent, fulmine horâ quintâ pomeridianâ ædem illam incendit, tres turres dejecit, tectum, organum, & campanas ignis absumsit. Quam vehementem tempestatem miraculosam fuisse, inde colligitur, quod nullum aliud tonitru vel præcessisset, vel secutum esset. *Fabric. Sax. lib. 2. pag. 325. Chytr. Dresserus mill. 2.*

Captō Electore, sine difficultate Witteberga occupata est, ipsō Electore milites ad id hortante; Captivo etiam Electoralis dignitas adempta, & cum plerisque

que oppidis Mauritio concessa est, qui in Comitibus Augustanis paulò post habitis, inspectante Johanne Friderico, solenni ritu, in Collegium Electorale introductus, Archimarschalli insignia obtinuit.

Ut autem mortem ipsam captivo interminaretur Cæsar, quem regionibus suis privaverat, eundem tamen ad id adducere non potuit, ut vel signum unicum impatientiæ ediderit, subinde potius hæc repetens: *Quid ob illa angerer, quæ quando in potestate nostra sita non sunt, ad nos minime pertinere existimare debemus?* Multò minus ad id se adigi est passus, ut fidem abnegarit, & in concilii Tridentini decretis se acquiescere velle promiserit.

Paulò post cum animos demisissent foederis Smalcaldici socii, Hassiæ Landgravius, qui ferè solus restabat, propositis durissimis pacis conditionibus, à Mauritio genero, & Johanne Brandenburgico persuasus est, ut ad Cæsarem subplex venerit. At longè aliter, quàm Landgravius opinatus erat, evenit. Cui enim libertatem sponderant Mauritius & Johannes

hannes

hannes, idque ad Cæsaris promissum, is nihilominus captivus est detentus, repetitō vocabulo, quod pro NULLA captivitate, NON PERPETUAM sonaret. Hoc ipso facto, non parum offensi sunt Mauritius pariter atque alii, qui in castris Cæsaris militaverant. Invidiam augebat, quod sub Hispanorum custodia Ducis captivi, quasi in Germaniæ opprobrium ducerentur, unde non triumphum ex victoria, sed truculentissimum odium ex triumpho reportavit Cæsar. *Sleidan. lib. XIX. Thuanus l. 4.*

Post hæc Ferdinandus Rex Bohemus suos bellō petiit, quod Electoris partes, ob fœdus mutuum, sequi maluissent, quam fidem exuere. In durissimam igitur servitutem tunc redacta est gens olim libera, quæ enim Regis arbitrio se permiserat privilegiorum & immunitatum exempla & documenta omnia exhibere coacta est, è quibus, quæ voluit, Ferdinandus abrogavit.

Dum hæc agebantur in Germania, Evangelii doctrina vires in Anglia accipiebat. Extincto enim Henrico Rege, qui huc-

hucusque mores, non doctrinam Romanensium impugnaverat, EDUARDUS novem annos natus, successit, qui Annô 1548. Pontificios Doctores regnô ejecit, Evangelicos verò recepit ac defendit. Gaudium quoque Pontificiorum, de subactis Protestantibus, in magnam tristitiam, per ea, quæ in Comitiiis Augustanis annô eodem 1548. agebantur, conversum est. Cæsar enim vehementer offensus, quod Pontifex concilium Tridenti habendum, Bononiam transtulisset, instigatus item à Germanis, in Comitiiis comparentibus, Pontificem per Legatos suos graviter increpuit, neque concilii, sed conventûs titulum Bononiensibus tribuit. quorum decretis obligandi vim omnem denegavit.

Pontifex verò Paulus III. cùm in sententiâ permaneret & conciliorum curam ad Cæsarem non pertinere, insolentius responderet, aliam conciliationis viam Cæsari inire placuit. Delegit nempe Julium Pflugium Naumburgensem Episcopum, in locum Ambsdorfii nuper restitutum, Michaellem Sidonium, & Joannem Agricolam Islebium, qui Antinomo-
rum

rum sententiam olim defendere coeperat, omnesque adeò Schismaticos, & qui religionem venalem esse putabant. Hi triumviri formam Interreligionis conscripserunt, quæ vulgò INTERIM dicitur ideò, quod comprehenderit doctrinam, quæ INTERIM, dum concilium legitimum instituat in Germania, doceretur è Mandato Cæsaris, qui die XVI. Maji anno 1548. fœtum hunc quodlibeticæ Religionis publicè produxit & omnes fovere eum jussit. Autores item ejusdem magnis præmiis remuneravit, Michaelen Sidonium mersburgensi Episcopatu, & alios aliis redditibus. Unde Protestantium dictionem: *Ob id illos chrismatum sacri olei usum tueri, quod inde caput unctius referrent.*

Extat liber pestilentissimus in Recessibus imperii sub titulo, Declaration de Religion / & complectitur ea, quæ maximam partem Pontificiorum propria dogmata sunt, nisi quod Sacerdotum conjugium non penitus in eodem damnatur, nec carnis & sanguinis CHRISTI sub utraque specie communio omnino

reji-

rejiciatur. Utrumque enim tolerandum esse dicitur, donec de tota re è concilii sententia decernatur.

Evulgatō librō Interim varia Judicia de eodem observasses. Ex una parte Cæsar canonizabat librum, Moguntinus, non exquisitis ordinum sententiis, publicō nomine, pro eodem gratias egit, Joachimus Septemvir & Palatinus, itemq; alii, metu inducti, subscripserunt. Ex altera parte Pontifex Romanus liberalitatem Cæsaris damnabat prorsus, asserens, Matrimonium sacerdotum & communionem sub utraque specie indulgendi potestatem, nulli competere, præterquam Romano Pontifici. Imò verebantur Pontificii, ne Cæsaris hoc factum esset proœmium tragediæ, qualem nuper in Anglia excitarat Henricus. Protestantes verò, exceptis paucis, in neutralitate hac minimè acquieverunt, unde Theologi solum vertere coacti sunt, Principes verò gravissimam Cæsaris iram in se concitarunt, Dei honorem anteponentes propriæ utilitati. Etsi enim Johannes Fridericus à Cæsare, per Granvellanum, sollicita-

licitatus fuerit, ut subscriberet huic formulæ, factâ etiam libertatis spe, à sententia tamen dimoveri non potuit. Quamobrem cum neutri parti sufficeret hæc formula, brevi tempore admissa est, non sine omine INTERIM vocata, quæ indefiniti quidem ut plurimum tamen brevissimi temporis nota est. *V. Svavis Concil. Trid. Hist. III. p 329. Thuanus l. V.*

Neque felicior fuit Cæsar in morum Ecclesiæ emendatione, cujus formulam à præsulibus, aliisque collectam, publicè proposuerat, quod enim emendatio hæc auctoritate Cæsaris fieret, Pontificiis exosa erat, juxta pronunciatum illud, loco principii à Romanensibus habitum; *Secularibus, cujus cunque sint dignitatis, aut san-ctimonia, fas non est, Clero leges præscribere, in quemcunque, etiam optimum finem.*

Dissoluta tandem comitia sunt, promissione de concilio Tridentino redintegrando prius factâ & tentatis frustra Electorum animis, annon loco Ferdinandi fratris, filium Cæsaris, Philippum, ut Regem

gem Romanorum agnoscere mallent. De quo negotio in Comitibus proximis, itidem Augustæ celebratis, pluribus disputatum est.

Finitis comitiis, bellum Saxonicum citius, quam concilium, redintegratum est. Civitates enim Saxonix penè multæ, decretum Religionis, nuper evulgatum, repudiarunt, & inter has Magdeburgenses præprimis, qui quòd Cæsaris indignationem pristinam nondum eluissent, à Cæsare proscripti sunt, & cura oppugnandi eos, novo Electori Mauritio demandata est, qui post obsessionem quindecimsemferè, urbem, factâ deditioe, occupavit, postquam promiserant victi, mulctam Cæsari solvendam; Victor ex adverso, Religionis & libertatis jura salva fore pollicitus erat.

Cæterùm quod bellum Magdeburgense lentum fuerit, ansa Protestantibus data est, Cæsaris trophæa amovendi. Mauritius enim jam dudum ægrè ferebat, fidem Socero suo, Hassiæ Landgravio, datam, se, ob dissensum Cæsaris, solvere non posse; Acceptâ hinc occasione

sione retinendi conscriptum militem, sine indignatione Cæsaris, cum Henrico secundo post excessum Francisci, Galliarum Rege, clanculum fædus iniit, pro LIBERTATE GERMANICA, uti habebat titulus; ut Socerum, & alios captivos Principes restitueret, & vim religioni illatam amoveret.

Cæsar inter eà vicissitudinum humanarum parum memor, nihil omninò metuebat, & de Philippo filio sollicitus, relicta Germaniâ, in Belgium contendens, operam daturus, ut Belgæ Philippo filio fidem & obsequium jurejurando profiterentur.

Dum in Belgio commorabatur Cæsar, & Belgicæ Provinciæ Philippo fidem præstabant, de inquisitione Hispanicâ adversus infideles olim institui solitâ, jam contra Lutheranos quoque, & quosvis ab Ecclesia Romana dissentientes, in provinciis hisce adhibendâ, consilium iniit. Qui violentus conscientiis imperandi conatus, post eà omnium turbarum in Belgio causa fuit.

Quia verò Cæsar, ad componendas in Ger-

Germania, de Religione, lites, concilium indefinenter à Curia Romana postulabat, Julius III. qui annò 1550. Paulo III. successerat, tandem Tridenti illud restituit, emissâ indictionis bullâ, perquàm asperis verbis constante, & tam Romanenses, quàm Catholicos offendente. *Svavis Hist. Conc. Trid. L. III. Onuphrius in Julio III.*

Mauritius verò Saxonix Dux, toties à Cæsare, ob Socerisui liberationem, elusus, ne conatus, libertatem Germanicam vi & armis aliquando asserendi iterum, immaturè Cæsar animadverteret, denuò humiliter pro captivo intercessit, & ut Cæsaris voluntatem per omnia sequi videretur, simulavit, ac si Theologos suos Tridentum mittere, in animo haberet; Cujus rei gratiâ Philippum, aliosque è suis, jussit ut, doctrinæ capita, in concilio postea exhibenda, conscriberent. Petit deinde à toto concilio salvi conductûs instrumentum, quale à Concilio Basileensi Bohemis fuerat concessum; Quod postulatam, urserunt etiam Wirtembergenses Oratores, & Argentinenses Legati. Sed frustra; Cùm Pontificii, non obstante

te

te Cæsaris indignatione, hæc omnia Protestantibus denegarent. Interea Mauritius Elector, Albertus Brandenburgicus, & Duces Megapolitani, duræ servitutis perturbati, Annô 1552. contra Cæsarem movent, cujus regiones jam dum vastabat Gallus. Dux ipse Mauritius per faciam Cæsari bellum denunciat, & simul inferat Augustam civitatem post quadriduanam obsessionem occupat. Post hæc superat Alpium Rhæticarum, captaque Ehrenbergâ arce, tantum Imperatori metum incutit, ut noctu, accensis funalibus, unâ cum fratre Ferdinando, Oenipontem, ubi bellum Parmensis & concilii causâ tunc agebatur, relinqueret, & se Villacum versus in Carniolam reciperet. Sed nec Tridentini Patres tunc in tuto esse videbantur, quare in fugam versi, Concilium, Decreto suspensionis recitatô, tunc iterum solutum est.

In Diplomate, seu manifestatione causarum belli, annô 1552. ab Electore Mauritio emisso, allegabantur sequentia: (1) Religionem, adversariorum artibus, & contra fidem datam, in Germania con-

velli & labefactari, ex occasione dissidii religionis, stratâ ad insolentem dominationem viâ. Jam exactos liberis civitatibus concionatores, non legitimi concilii expectatô exitu. Augustæ propositam confessionem passim aboleri, & rebellionis obtentô crimine, vim mentibus & conscientis inferri. (2) Hassiæ Landgravium Socerum suum, cavillatoriâ arte, carceri, jam totos quinque annos, mancipatum, à Mauritio, Palatino & Brandenburgico, filios captivi jure reposcere. (3.) Communem libertatem indies opprimi, externô milite, contra Imperii leges, in Germaniam inductô, & novis subinde emulgendæ pecuniæ commentis propositis, nullius ordinis aut principis, ac ne ipsorum quidem Septemvirorum rationem haberi. Tandem Europæ totius Monarchiam, Carolum meditari &c. Eadem ferè objiciebantur Cæsari ab Alberto Marchione Brandenburgico, & Henrico II. Galliæ Rege.

Cæsar de fuga sollicitus, antequàm Oniponte discederet, Johannem Fridericum Saxonem è custodia quinquennali di-

li dimittere quidem voluit, præreptâ hæc hosti gloriâ, quod existimationis suæ interesse arbitraretur, ne coactus potius, quàm sponte captivum dimisisse videretur. E contrario Elector captivus, Germaniæ principibus potius, quàm Cæsaris libertatem suam acceptam ferre voluit, quambobrem dimissus è captivitate, Imperatorem nihilominus secutus est. *Stradan. Thuan. L. X.*

Dum verò hæc in finibus Alpium, à fœderatis agebantur, diversâ parte Galliarum Rex, uti convenerat, bellum adversus Cæsarem movit, & Tullum. Metimque nec non alia oppida subitò occupavit.

Eodem igitur annò 1552. die 20. Julii, Pauli Cæsaris, Ferdinandi Regis interventu, Pax toti Christianismo saluberrima, inita est, dimissò & libertati pristinæ restitutò Hassiæ Landgraviò, proscriptis in gratiam receptis, & stipulatione mutuò factâ, ne religionis causâ, cuiquam periculum creetur. Eandem verò pacem Galliarum Rex & Albertus Brandenburgicus, quamvis certis conditionibus comprehensi in eadem fuerint, à Mauricio militam esse, ægerrimè tulerunt.

Mau-

Mauritius, pace initâ, cum exercitu in Hungariam descendit, ut Ferdinando adversus Turcam opem ferret, qui ob expugnatam à Cæsarianis Leptim urbem, violatis induciis, Pannoniam invaserat. Sed fessus cladibus Ferdinandus, pacem à Solumanno emeratus est. *Thuanus l. XI. Lavenclav. Chytr. l. 17.*

Mauritius itaque è Bello Hungarico redux, adversus Albertum Brandenburgensem, qui Tyrannidem exercebat, pace Passaviensi non contentus, copias suas educit, easdemque cum Henrico Brunsvicensi conjungit. Committitur tandem annò 1553. die 9. Julii, juxta Peinam, in agro Luneburgensi, atrocissimum prælium, cum tanta animorum utrinque concitatio fuerit, ut vix dum instructis ordinibus, confusi, tanquam ad mutuam lanienam, hostes concurrerent. Dux ipse Mauritius, singulos appellando, hinc inde discurrens, globuli ictu in latere dextro, ad ilia, lethaliter vulneratus est. Occisi quoque sunt Carolus Victor & Philippus Henrici Brunsvicensis filii, Fredericus Luneburgicus & XIV. Comites.

Victoria nihilominus à parte Mauritiū
 stetit. Ipse verò Gloriosissimus victor ter-
 tiò die post commissum prælium obiit, an-
 nò ætatis XXXII. longævâ vitâ dignissimus
 Elector, nisi Deo aliter placuisset. Liber-
 tatem enim Germaniæ restituit, pacem Re-
 ligionis confecit, contra Turcas fortiter pu-
 gnavit & in ditionibus suis sincerum DEI
 cultum, cum variis artium & pietatis officii-
 nis, instituit. Fratri mortuo successit Au-
 gustus. Albertus verò, restauratò bello,
 ab Henrico Brunsvicensi & Ferdinando
 Rege, post multiplices casus, luens tyranni-
 dis pœnas, tandem omni ditione privatus
 est & exulatum abiit ad Regem Galliarum.

Eò tempore, quò de ditionibus suis
 diversis bellis implicabantur Reges &
 Principes, in Ecclesia quoque variarum muta-
 tiones evenerunt, quorum aliquot hic
 nominandæ magis, quàm recensendæ
 prolixius sunt. *Franciscus Spiera*, Causi-
 dicus quondam in ditione Venetorum &
 Pontificio Lutheranus, atque ex hoc, le-
 gati Pontificii minis territus, Apostata factus,
 ob immensos conscientiarum suarum cruci-

ciatus, horrendas desperationis voces emisit, cibos respuit, ut inediâ sese conficeret, & tandem inter acerrimos corporis atque animæ dolores, annô 1548. infelicem animam emisit, suô exemplô edocens posteros, quanta calamitas sequatur eum, qui Deo nuntium mittit, & Apostasiæ committit crimen. *V. Historia Franc. Spiera Latine & Germanicè edita.*

Cæterum, quod *Petrus Paulus Vergerius*, *Episcopus Justinopolitanus*, cujus sedulâ operâ *Clemens VII.* & *Paulus III.* per Germaniam usi fuerant, frequenter Spieram adierit, consolari eundem studens, propensum in orthodoxiam animum celare amplius non potuit, quare cum Fratre suo *Johanne Baptista Vergerio*, civitatis *Polæ* Episcopo, Ecclesiam secus, atque Romanenses hæcenus fecerant, informavit. Sed cum hac ratione varii in Italia tumultus excitarentur, tandem Italiam omnem reliquit, & ad vicinos *Rhætos* pervenit, apud quos in *Telina* valle aliquandiu *Lutheri* doctrinam professus, postremò à *Christophoro Wurtembergico* *Tubingam* evocatus, atque

ibidem liberaliter sustentatus est. *Thuanus*
l.V.

Ex adverso *Phil. Melancton*
Georgius Major, & alii quidam
Theologi Cæsaris potentiâ perterriti, ad-
phoristicum bellum, uti vocant, inceperunt
vanissimâ spe inducti, fore, ut Cæsar cum re-
liquis Pontificiis hâc ratione acquiescere
Hinc illi flosculi: HOMO PRAECIPUE
STUS ET ACCEPTUS EST CORAM DEO, FINIS
PROPTER MEDIATOREM. BONA OPERA
SUNT NECESSARIA AD SALUTEM &c. *Vide*
Acta Synodalia de hac re edita, Osiandri
Cent., XVI. l. 2. c. 72.

Cœpit eodem tempore ferè *Osiandric*
controversia. Nam *Andreas Osiander*
in Academia Regiomontana erroneas quas-
dam, de arduis fidei articulis, opiniones pro-
ponebat, præprimis asserens, hominem ju-
stificari essentiali Dei justitiâ, Christum de-
cundum divinam naturam tantum esse no-
stram justitiam, justitiam esse id, quod nos
impellat ad justè agendum &c. *Videamus*
Wigandi Osiandricismus, & Andrea filius
Lucas Osiander Centur., XVI. l. 3. c. 1.

In alio errore, quoad fundamentum suum, Osiandrico adversò, fuit *Franciscus Stancarus Italus*, è *Mantua oriundus*, hic desertò Romanensium cœtu, in Germaniam, cum uxore & liberis, migravit, & cum in Prussia offenderet Osiandrum, justificationem ad solam divinam Christi naturam pertinere contendentem, in aliam erroneam æquè opinionem prolapsus est, cum Sententiarum Magistro, vulgò sic dicto, Petro Lambardo nempe, asserens; Christum esse mediatorem tantum secundum humanam naturam. Et cum moneretur à seculis sentientibus de errore, omnes Antagonistas suos contumeliosè contempsit, usus inter alia his verbis: *Plus valet unus Petrus Lombardus, quam centum Lutheri, ducenti Melanctones, trecenti Bulingeri, quadringenti Petri Martyres & quingenti Calvini, qui omnes si in mortario contunderentur, non exprimeretur una uncia vera Theologia*. Tandem è Prussia pulsus, in Poloniam venit. Videatur *Stancarum Scriptum contra Tybingenses*, & ex adversariis ejusdem *Bellarminus*, qui l. V. de *Christ. c. 2. con-*

ira Stancarum disputat, quasi verò Scholasticæ Doctores aliter sentirent.

At præ omnibus reliquis hæreticis, eo tempore ortis, Christianismo nocuit *Michael Servetus Hispanus*, qui ab anno 1531. usque ad annum 1553. Arii blasphemæ & olim damnata dogmata interpolavit, Saracenicæ linguæ ob id studiosus, quo Alcoranum, linguâ istâ conscriptum, legere & intelligere posset. Fecit Antitrinitarius hic discipulos multos, *Valentinum Gentilem, Johannem Alciatum, Georgium Blandratam, Bernhardinum Ochinum* &c. Tandem Genevæ, accusatus à Calvinocum resipiscere nollet, sed nec in carcere aeternis in Deum blasphemis & horrendis convitiis in ministros Ecclesiæ, abstineret, annò 1553. d. 17. Octobr. combustus est. *Calvinum in eo, quòd accusavit Servetum & supplicio affici curavit, rectè fecisse, præ aliis Beza probare conatus est.*

Inter ipsos Serveti discipulos eminentissimus *Laelius Socinus Senensis*, qui pestilentissimas hæretici istius opiniones, suas per omnia fecit, & Calvinum, ob accusatum

Ser-

Servetum, crudelitatis & impietatis accusavit, A quo hæreditariò jure quasi, unà cum libris & supellectile, contagiosum morbum accepit *Faustus Socinus*, *Alexandri, fratris Lælii, filius*. Ab his deinceps hæretici hi *Sociniani* vocati sunt. Videatur *Johannis Cloppenburgii Socinianiſmus*.

Uti verò per alias hæreses fides orthodoxa oppugnata, ita in Anglia per Pontificios ferè expugnata est. Eduardus enim ejus nominis VI. Angliæ Rex, Pontificiæ religionis hostis acerrimus, diu regno non præfuit, sublatus astu (uti nonnulli putant,) *Johannis Dudlæji*, Ducis Nortumbriæ. Hic quia certus erat, Regem paulò post moriturum esse, de excludendis à regia successione *Edvardi* sororibus, cogitavit, eò, quod ambæ, *Maria & Elisabetha* ob natalium vitia (altera enim ex illegitimo matrimonio, altera è matre impudica, nata dicebatur) succedere vix possent, & ab utraq; metuendum esset, ne religionem orthodoxam impugnarent. Permovit itaque Regis animum *Dudlejus*, ut testamentum

V 5 fece-

fecerit, quò, ab hæreditate exclusis duabus
 fororibus suis, Johannam Suffolciam,
 natam è regio Stemmate, & uxorem Filii
 Dudleji hæredem instituit. Enimverò Jo-
 hanna in ea dignitate diu non permanfit,
 Mariâ Catharinæ filiâ, ad regium Colium
 evectâ. Atque eadem Johannam Suffol-
 ciam, Dudlejum & multos alios, qui di-
 vortium Patris approbaverant, interfici
 jussit. Episcopi verò & Doctores Pon-
 tificii, expulsis secus sentientibus, resti-
 tuti sunt. Accidit Anglicana hæc ca-
 tastrophæ annò Christi 1553. Gravissima
 tunc in Anglia persecutio orta est, præ-
 primis ob id, quod Romanensium partes
 nuptiis Philippi, Hispaniarum Regis hæ-
 reditarii, & Mariæ hujus ingens augmen-
 tum sumerent. Ita accidit, ut modicò
 temporis spaciò, multa hominum millia
 perierint. Frustrà enim Pontificii hanc
 felicitatem perpetuam fore confide-
 rant, quod conjugium Philippi & Ma-
 riæ sterile fuerit, & Elisabetha, Ann. 1558.
 Sorori succedens, Religionem Pontifi-
 ciam per integrum regnum iterum abro-
 garit. *V. Thuanus l. XII. qui etiam allegat*
histo-

*historiam de Henrico Gatto, proxima, quam
ad mortem à Regina damnatus est, nocte, re-
pentè incanescente.*

Cæsar intereà, utut bellum adversus
Gallum magnò conatu restaurarit, ab eo
tamen tempore, quò Protestantium Du-
ces, Religionis Defensores, in dura capti-
vitate detinuit, & conscientiis inferre
vim voluit, vix prosperè quicquam gessit.
Germaniæ munitissima claustra, Metim
in Mediomatricibus, Tullum in Leuëis,
ac Virodunum in Sclabis, Gallus occu-
pavit, & adhuc hodiè oppida hæc retinet.
Ad hæc initò cum Turcis fœdere, Corsi-
cam Insulam ferrò ac rapinis exhaustit.
Metim, exercitu centum hominum mil-
litum ad urbem admotò, frustra iterum
tentavit Cæsar, desideratis in ea obsidio-
ne non paucioribus quadraginta suorum
millibus. In Italia quoque cruentò & in-
felici bellò Parmam & Mirandulam exagi-
tavit, Senam civitatem amisit, quæ ob
extructam à Cæsarianis in urbe sua ar-
cem, defecerat ad hostes. Sed hanc Co-
simus Florentinus annò 1555. expugnavit
& ducatus suo, permittente Cæsare, ad-

junxit. Rationes, ob quas Galli civitates Imperii, quas antea nominavimus, retinuerint, recenset *Thuanus L. XI.*

Quare cum videret Cæsar omnium rerum esse vicissitudines, & metueret adversam magis fortunam, ingravescente etiam indies valetudine, res suas unâ senescere videret, invitatus exemplis *Diocletiani, Anastasii II. Theodosii III. & Lotharii Ludovici Pii filii*, Imperio se abdicavit, & ut mortis beneficium anteverteret, regna hæreditaria in *Philippum filium*, Imperii verò summam in *Ferdinandum fratrem* transtulit, retentis, ex immensis opibus, centum aureorum milibus tantum. Itaque annò 1556. ad *Divi Justi Hieronymianum cœnobium*, in *Lusitanix, Castellæque finibus*, haud procul à *Placentia* situm, delectam jam diu sedem, se contulit. Hoc Mausoleum fuit, cui invictissimus olim Cæsar, qui Pontificem *Maximum*, Regem *Galliæ potentissimum*, Electorem *Saxonix magnanimum*, Duces aliquot *Serenissimos*, captivos detinuit, captivum quasi seipsum includit. Ubi littus *Hispanicum* attingit, (id

(id Carolini annotarunt scriptores) in terram prostratus, osculum eidem fixit, & *Salve, inquit, mihi optatissima mater, nudus ex utero matris exivi, nudus ad te, tanquam alteram matrem redeo; & quod unum possum, pro tam multis in me meritis, corpusculum hoc & ossa mea, do dedicoq.* Famianus Strada de Bello Belg. l. i. Thuan. l. cit.

Monasticam verò vitam ita transegit Carolus, ut retentis apud se XII. ministris & unicò equò, jam colles obequitarit, modò areolas in horto diviserit, nunc fabricandis horologiis operam dederit, Janello Turriano Præceptore, mirò harum rerum artifice usus. Fecerunt ambo ferreas molas, per se versatiles, tantæ subtilitatis, parvitatique, ut manicâ occultatas, Monachus facile tulerit, cum tamen quotidie molerent tantum tritici, quantum hominibus octo in singulos dies alendis, sufficeret. His itaque & similibus exercitiis, tempus fallebat Eremita, qui nuper Imperator fuerat.

Potissimam tamen curam animæ impendit suæ, quæ etiam felicissimè cessit.

Summa enim Dei in Carolum benignitas fuit, quod orthodoxum ministrum Constantinum vocatum, eidem concesserit, a quo ad finem vitæ usque sedulo informatus & edoctus est, justitiam coram Deo valentem, non esse aliam, quàm Servatoris nostri Jesu Christi, verâ fide à nobis apprehendendam. Hac informatione, lectione item Scriptorum Bernhardi, omnia merito Christi tribuentis, confirmatus & in tentationibus gravissimis, de indignitate sua & multiplici per universam vitam lapsu, eructus est.

Cum ad lentam Caroli tabem, acuta febristandem accessisset, ut ab omni meritorum & operum priorum fiducia avocare mentem, & in unicum Redemptorem Jesum Christum eandem se dirigere ostenderet, Imaginem Christi crucifixi, per aliquot dies, oculis, ulnis & ore complexus, in eo uno & solo se omnem salutis suæ fiduciam collocare, declaravit, & sumptâ denuò Eucharistiâ, *in me manes*, inquit, *dulcissime Servator, ego in te maneo.* Inter has voces animam Deo reddidit Imperator *annò 1558. die 21. Septembr.* Atque ita biennii spatium

tium ferè, quod inter vitæ ejus publicæ negotia & mortis diem intercessit, optimè collocavit. Constantinus verò, qui morienti adstitit, paulò pòst, jussu Philippi Regis, cum tota familia, Hispali in foro, vivus exustus & martyriò coronatus est. *Chytr. Saxon. lib. XIX. & XX.*

Observatum à plerisque Scriptoribus est, fortunam Caroli fregisse loca à litera M. incipientia, unde sequentes versiculi circumferuntur:

*Ni Metz, ni Mauritz, ni Mauritaniani
Magd.*

Ni Mors, quid multis? fueram per omnia felix.

Anteverterat Cæsaris mortem Johannes Fridericus Saxonæ Elector, qui post reditum è captivitate fatis concessit, eòdem ferè tempore, quò uxor Ejusdem, Sibylla Clivensis, mortua est. Epitaphium sequens optimi Principis sepulchro inscriptum legitur: JOHANNES FRIDERICUS DEI GRATIA ELECTUS MARTYR JESU CHRISTI, DUX AFFLICTORUM, PRINCEPS CONFESSORUM FIDEL, COMES VERITATIS, SIGNI-

GNIFER SANCTÆ CRUCIS, EXEMPLUM PATIENTIÆ ET CONSTANTIÆ, HÆRES VITÆ ÆTERNÆ, MORITUR MENSE MARTIO, AN. 1554. Hæredes habuit duos filios, Johannem Fridericum II. & Johannem Guilielmum, qui inter se convenerunt, ut ditiones, post bellum Germanicum sibi residuas, per decennium unus post alterum gubernaret. Ante omnia etiam fœdus hæreditarium, cum Augusto Electore Saxonix, Joachimo II. Electore Brandenburgico & Philippo Hassiæ Landgravio renovarunt, & in amicitix Symbolum Johanni Friderico II. Agnes Hassiaca, Mauriti Electoris vidua, data est conjunx, quæ statim, post sex mensium cohabitationem satis concessit. Jenensem Academiam, piâ & religiosâ Parentis curâ, occasione libri *Interim*, ante decennium institutam, annô demum 1558. solenni ritu & pompâ introduxerunt. *Vid. Joh. Strig. carmen & Epist. de inauguratione hac ad Marium Siculum.*

Ut redeamus ad Imperii Universi negotia, annô 1555. denuò Augustæ, augustissima comitia indicta & habita sunt, atque in iisdem Carolus morbo impeditus

etus, & quod alias abdicationem Imperii
 meditaretur, per Ferdinandum Regem ani-
 mum suum pacis & tranquillitatis studio-
 sum esse declaravit, auxilia item aduersus
 Turcarum conatum vehementer petiit, ea-
 demque, ut impetraret maturè, Transactio-
 nem Passaviensem confirmavit. Quare post
 varias deliberationes, tandem decretum
 promulgatur, cujus hæc præcipua capita;
 ut libera permittatur quibuscunque Augu-
 stanæ Confessionis professio, neminique
 propterea vis fiat, simulque bonis, vectiga-
 libus, facultatibus ac possessionibus pacatè
 uti frui liceat Protestantibus. Religionis
 diffidium non aliis, quam amicis rationibus
 componatur. Vicissim Confessionis Au-
 gustanæ socii erga Romanenses, se mode-
 ratè gerant, Religionem non impediunt &
 possessiones eorundem pacatas relinquunt
 &c. Qui non sint alterutrius religionis vel
 Lutheranæ, vel Pontificiæ, hoc decretò non
 comprehendantur. *Vide Reichs Abschie-
 de.*

Pace in Germania stabilitâ, Italia, Gal-
 lia & aliæ regiones bello ardebant, cui
 Pa-

Papa ipsemet implicabatur. Nam post Julii mortem Marcellus II. electus quidem est, sed vigesimo secundo Pontificatus die ex hac vita migravit. Successit itaque anno 1555. Paulus IV. novi ordinis Clericorum Regularium autor, qui quod Neapolitanus, & Cæsarianis diu offensus esset, regnum Neapolitanum avidè affectans, Philippo Regi Hispaniæ bellum intulit, opus Johannis Carafæ fratris filii, quem Ecclesiastici Exercitus imperatorem creavit. Dum verò à Gallo auxilia petiit Pontifex, & per Guisium impetravit, quinque nales induciæ illæ, quas Reges modò iniurant, denuò ruptæ sunt. *Onuphrius in vita Pauli .IV.*

Bellò itaq; restauratò, ex una parte Pontifex & Henricus II. Galliæ Rex, ex altera verò Philippus Hispanus, Anglicanæ copiæ, Emanuel Philibertus Sabaudus, Henricus Brunsvicensis &c. feridè rem egerunt atque in Italia quidem Ecclesiasticæ ditio nes ferè omnes, per Ferdinandū Toletanū, qui tum pro Rege Philippo, regnum Neapolitanum obtinebat, vastatæ sunt. Quod Pontifex agrè ferens, & eò se bellò parum pro-

proficere animadvertens, tandem pacem cum Philippo iniit & neutri parti sese in posterum addicere velle, promisit.

Multum permovit pacis studium Philippus, ad Sanctum Quintinum, de Gallis victoria, annò 1557. quâ omnis ferè Gallica nobilitas cecidit. Interturbavit tamen Hispani læritiam subsecuta Galliarum Regis de Anglis victoria. Captò enim summâ celeritate Caletò, (quem portum Galliarum portam appellare consueverant Angliarum Reges, quò quamdiu potirentur, tamdiu gestare sese à cingulo claves Galliarum dictitabant,) quicquid Gallis ereptum, ducentos per annos, Angli obtinuerant, in continenti ora, paucorum dierum spatio, Galliarum regno restituere coacti sunt. *Thuanus l. XXI. Stradal. I.*

Alternas itaque belli vices experti Reges, Cameraci pacem iniverunt, quæ opera Christiernæ Lotharingicæ confecta est, Gallis quidem probrosa semper visa, quod à Rege ducentæ civitates ferè Hispano & Sociis restituendæ fuerint. Cæterum ut foedera firmiora manerent, Philippo

lippo post mortem Mariæ Anglicanæ viduo, Elisabetha undecennis, Henrici Regis filia, desponsata est, & Sabaudus Emanuel Philibertus Henrici sororem, Margaritam uxorem accepit, unâ cum urbibus, quibus illum Franciscus I. & Henricus ipse mulctaverant. At nuptiarum hilaria nunquam Gallia peregit funestiori catastrophe. Inter reliquas enim voluptates, equestris decursio indicta est, quam Hastiludium vocant, & ad hunc ludum totius Europæ hastas Gallia provocaverat. Rex ipse unô alteroque die decurrerat, palmari semper laudem verò repetitô tertium campô cum Prætorianæ cohortis Præfecto Gabriele, Comite Mongomerio, galeâ præpropere non satis occlusâ, congregitur, ab adversæ hastæ fragmento, apertam bucculam irrumpente, transfossô dextrô oculô, ictoque inde cerebrô, inspectantibus Reginis, Regiisque liberis, illic exanimatus, & quinto post die mortuus est, annô 1559. Atq; ita ante oculos infinitæ multitudinis, quam ipse ad funus videlicet suum ambitiosè convocaverat, ad

vivum egit, extra scenam & fabulam, humanæ tragœdiam felicitatis. Fuere, qui iustô Dei iudicio id factum putarunt, quod Rex ejus generis tormentis perierit, quolibet Lutheranos affecerat. Regi mortuo successit Franciscus II. quindecim annorum Juvenis. Mongomerius verò, quod Religionem Pontificiam deseruisset, & Reginam iratam haberet, annô 1574. capite truncatus est. *Vid. Thuanus LXXII. Meteoranus l. I. Strada l. I.*

In Anglia eodem tempore Religio Pontificia denuò abrogata est, sub auspiciis Elisabethæ, Mariæ defunctæ sororis, & Annæ Boleniæ filia.

In Germania an. 1558. communi Electorum consiliò, Ferdinandus Hungariæ & Bohemiæ Rex, Imperii diadema solenni ritu accepit; Transmiserat enim Carolus ad Francofurtensia comitia coronam, sceptrumque, per Guilielmum Orangiæ Principem, inter legatos primarium. Hunc ferunt initiò detrectasse legationem hanc, dixisseque Cæsari; *Meliora sibi à superis optanda, quam ut Imperii insignibus, è Domini sui capite deponendis, atq; ad*
alium

alium deportandis, ministerium ipse suum
adhiberet.

Cæterum Ferdinandus Imperator factus,
Pacem Religionis servaturum se, sanctè
promisit, quò pacificò institutò gravem Põ-
tificis indignationem promeritus est. Gus-
mannum enim, Cæsaris ad Pontificè Paulum
IV. Legatum, & novæ dignitatis nuntium,
indignè tradidit Papa, quod eidè cū domo
Austriaca nō cōveniret, inter alia respõdente.

*Acta Francofurti nullius esse
momenti, ob defectum autori-
tatis Pontificia, quæ non inter-
venerit. Huic claves cælestis
ac terreni Imperii concreditas
esse, sine quibus nec Carolus le-
gitimè Imperio solutus, nec Fer-
dinandus rectè in Imperio suc-
cessisse, dici queat. Rem omnem
denovo inchoandam & Pon-
tificis arbitrio committendã esse.*
Atque

Atque in hac sententia morosus senex per-
mansit, ad finem vitæ usque Ferdinandi Le-
gatos, pro Cæsarianis agnoscere, recusans.
Thuanus L. XXII.

Sed & alia insolenter egit Paulus, inqui-
sitionis acerrimus propugnator, qui au-
ctor olim fuerat, ut inquisitionis tribunal
Romæ institueretur, exorsus hoc nomi-
ne jam dudum. Unde *Onuphrus* ipse refert,
Paulum IV. Pontificem coro-
natum esse, magna & univer-
sali hominum, qui ejus seve-
ritatem timebant, mæstitiâ.

Ab eodem *Index Librorum Prohibitorum*
publicatus est, à successoribus deinceps
auctus. Diu verò tyrannis non duravit, eo-
dem Pontifice annò 1559. Pontificatûs
quartò, decedente è vivis. Dum animam
agebat Paulus, apertæ sunt statim, vete-
re institutò, omnes urbis custodiæ, & à
populo, qui tyrannidis pertæsus erat,
cum Tabulariis, incensus est Carcer no-
vus inquisitionis, iis, qui eò tenebantur,
emissis. Alia etiam in contumeliam Pon-
tificis perpetrabant Romani. Successit ei-
dem

dem Pius IV. qui Imperatoriam dignitatem, à Cæsare in Ferdinandum fratrem translata, ratam habuit, & ejus, tanquam legitimi Imperatoris, Legatos honorificè excepit, concilium Tridentinum restauravit, & ad finem perductum, confirmavit Bullâ de hac re editâ, annô 1564. VII. Kal. Februar. *Petrus Svav. l. III. Onuphrius in vita Pii IV.*

Circa hæc tempora, annô nempe 1559 & sequentibus, Livoniâ Mosco vexati, ab Imperio verò deserti, tandem Sigismundo Poloniæ, Revalienses verò Erico Suecicæ Regibus se dederunt, cum ordo Livonicus CCCLVIII. annis perdurasset. Dithmarsibus quoque, gens olim libera, à Friderico II. Daniæ Rege, & Adolfo Holsato, devicti & subacti sunt.

Interea Franciscus II. Galliarum Rex cœptam à patre persecutionem adversus Romanensium antagonistas, dum continuabat, & Annam Burgium, nobilissimum virum ac Senatorem Parisiensem, cum multis aliis neci dabat, XVII. annos natus, Annô 1560. mortuus est, utrum inter bonos malosve principes numerari de-

deberet, ob Imperii brevitatem & ætatem infirmiore in incerto relinquens, eoque magis, quod non suô, sed Guisianorum ingenio regeretur. Fratri mortuo Carolus IX. successit. *Thuanus l. XXVI.*

Ortum est eô tempore *Hugonotorum* nomen, Cæsaroduni Turonum primo natum, quô vocabantur, qui Reformatæ religioni erant dediti. Appellationis origo, uti vulgò tradunt, hæc ferè fuit: Singulæ urbes apud Gallos peculiaria nomina habent, quibus lemures, manducos & cætera hujusmodi monstra inania, anilibus fabulis, ad incutiendum infantibus ac simplicibus fœminis terrorem, vulgò indigitant. Cæsaroduni ergò Hugo celebrabatur, quem noctu pomœria urbis obequitantem, inque obvios euntem, pulsantemque, commemorabant, quem item ad terrendos infantes solebant nominare. Cum itaque Reformati, quorum complures tunc Cæsaroduni erant, circa eadem pomœria nocturnos cœtus agerent, (Nam interdum id non licebat, factum est, ut tanquam

X

noctur-

nocturni lemures, digitò monstrarentur
pueris, atque ab Hugone Hugonoti, ridi-
culò simul & odiosò nomine, vocarentur.
Thuanus l. XXIV. Strad. l. III.

Utut autem adversuseosdem Hugo-
notos gravissimæ persecutiones in Gallia
instituerentur, opprimi tamen omninò
non potuerunt, quin potius Regii San-
guinis principes, Borbonii & Condèi,
eorum partes secuti sunt, quibus cum se
opponeret Gvifiorum factio, maxima in
Galliis bella, quæ religionis titulò vel-
bantur, reverà autem obtinendæ summæ
autoritatis causâ gerebantur, orta sunt
Thuanus.

Dum hæc agebantur in Galliis, belli
in Belgio deinceps gesti, semina spargi
cœperunt. Philippus enim Rex in Hi-
spaniam abierat, ut bellum Africanum pro-
moveret, & certum domicilium figeret.
E naufragio verò (in quo ingentis pretii
supellectilem amiserat, ut vulgò dice-
rent, ipsum & Carolum patrem, exuvii
ferè totum terrarum orbem spoliasse, ut in-
dè Oceanum ditarent) vix ipse salvatus,
votum fecit, de Lutheranis extinguendis,
quo-

quorum multos crudeli supplicio affecit. Sed neque hoc satis erat; Commiserat enim Belgicum Imperium Rex abiturus Sororinothæ, Margarethæ Parmensi, eidemque consiliarium dederat Antonium Perenottum Granvellanum, Pontificiæ Religionis acerrimum defensorem, & ideò paulò post Cardinalem factum. Hic contemptis Belgii Principibus, Hispanorum favorem unice anhelabat. Accedebat ad hæc, novorum in Belgio Episcopatum institutio, auctoritate Pontificis Romani & Philippi facta. Nam quod iidem ex Abbatiarum proventibus sustentandi essent, & vulgus insuper, Episcopalis censuræ titulò, Belgis obtrudi carnificinam & tormenta Hispanicæ inquisitionis, sibi non ex vano persuaderet, omnia in deterius vergere cœperunt.

Meteranus lib. I. Famian. Serada, l. I.

Interea annò 1564. Ferdinandus I. rebus humanis ereptus est, cum Imperio per sex annos præfuisset, atque eidem filius Maximilianus II. successit, tum in regnis Hungariæ & Bohemiæ, tum in Imperio. De Hungariæ quidem regno ei-

dem litem intendit Johannes Sigismundus Transylvan9, Solimanni fretus patrociniô, sed quod Solimannus in frustranea insulæ Melitæ oppugnatione occupatus esset, Transylvano opem in tempore ferre non potuit; Johannes igitur à Maximiliani copiis in ordinem redactus est.

Sub hoc Imperatore variæ & penè multæ mutationes in Republica pariter atque Ecclesia acciderunt. Recruduit bellum Saxonicum, ideò quod Johannes Fridericus II. Guilielmum Grumbachium & Christianum Bruck, ab Imperio proscriptos, apud se detineret, quare ipsemet Dux quoque proscribitur, & ab Augusto Electore, jussu Statuum Imperii, arx Grimmenstein, in quam proscripti se receperant, unà cum oppido Gotha, obsidetur, & annò 1567. expugnatur. Grumbachius & Bruck vivi in quatuor partes sunt dissecti, Johannes Fridericus autem in Austriam abductus est, nec ad suos unquam rediit. *Chytr.*

Sed & aliorum Regum ac Principum, circa hæc tempora, funestus fuit exitus.
Ma-

Maria enim Scotiae regina, nefandò facinore, Henricum Stuartum consobrinum suum, cui post Franciscum II. Galliae Regem nupserat, per insidias annò 1566. occidit, quæ tamen, post viginti annos demum, parricidii pœnas dedit, dum in Anglia securi percussa est, & successorem habuit Jacobum.

In Suecia quoque motus ingentes fuere. Ericus enim Sueciae Rex, qui Gustavo successerat, non tantùm vicinorum omnium odia in se concitavit, sed suorum irritavit animos, quando Joannem Fratrem, Finlandiae Ducem, quem putabat fœdus contra se, cum Polono Sororio, iniisse, in custodiam dedit, & plerosque ipsius familiares suppliciò affecit. Post quinquennium verò Ericus ipse, fortunâ vices alternante, ob multa vitia populo exosus, regnò exutus & carceri perpetuo mancipatus est, quod accidit annò 1568. Successorem habuit fratrem suum Johannem. *Thuanus.*

In Gallia haud minor accidit mutatio. Pace enim Religionis, quam Carolus IX. sanxerat, hac lege: *Nobiles in sedi-*

bus suis, arcibusq̄, populus in templis suburbanis, sacralibere in posterum peragunto, à Guisii turbatâ, ad bellum peruentum est, & alter quidem Dux Gvisius tormenti globô trajectus, alter Ludovicus Condæus captus, & contra fidem occisus est.

In Belgio autem omnium vehementissimè armis agi cœpit: Philippus enim Rex, sanctam Ligam, quam vocarunt, cum Gallo Bajonæ iniit, de Religione Catholica, per omnes ditiones suas, afferenda. Hinc in Belgio Leges sequentes promulgatæ sunt:
 1. *Edicta Caroli V. contra recepta religionis Romanae hostes, observantor.* 2. *Questiores fidei admittuntor; & si opus, brachio seculari iuvantor.* 3. *Concilium Tridentinum omnes recipiuntor, ejusq̄, auctoritatem in omnibus sequuntor.* Hoc edictô exacerbati Belgarum animi, clandestinas conjurationes instituunt, libellum supplicem Margaritæ Parmensi offerunt, & Legatos in Hispaniam mittunt.

His pacificis mediis cum nil efficere-
 tur, & Ferdinandus Toletanus Albx
 Dux

Dux, cum ingentibus militum copiis in
Belgium missus, *Concilium Sanguinis* in-
stitueret, Comites item Egmontium & Hor-
nanum caperet, paulò post trucidandos,
denique proceres Belgas ad Duodecimviri-
le illud concilium vocaret, ut regii Procu-
ratoris accusationes, exostulationesque
audirent, seque ab objectis criminibus ex-
plicarent, palam ad arma ventum est, & bel-
lum illud diuturnum incepit, quò didice-
runt Reges potentissimi, reverentiam &
obsequium non violentiâ obtineri semper,
sed clementiam sæpè adhiberi tutius; ho-
stem item, quamvis viribus inferiorem,
contemptim habendum non esse; Qui e-
nim à Carolo Comite Barlamontio, in fer-
mone ad Gubernatricem, Gheusii, Gallicâ
voce, seu mendici vocati sunt, nullâ armo-
rum vi opprimi postea potuerunt. *Srad.*
l. 7. Meteranus.

Accidit post Albani ex Hispania disces-
sum, memorabilis illa Caroli, Regis filii,
captivitas & cædes. Philippus enim pa-
rens Carolum hunc, viginti duos annos
natum, jamjam discessurum, noctu oc-
cupa-

cupavit & custodiæ inclusit, in qua post sex menses, cum nullis, aut Europæorum principum legationibus, aut Hispanorum precibus placaretur immotus pater, extinctus est. Quò mortis genere interierit, aquè, ac qua de causa, in propria viscera sa-
 vierit Rex, incertum est. Alii tradunt ex morbo, ob alimenta, partim obstinatè recu-
 sata, partim intemperanter ingesta, nimi-
 amque nivium refrigerationem, super animi
 aegritudinem, eum mortuum esse. Alii vim
 adfuisse putant. Sic de causa captivitatis
 diversi diversimodè sentiunt, aliis opinanti-
 bus Carolum Patri insidias struxisse, quò O-
 vid. anum illud applicatum est, mortis annum
 exprimens:

FILIVS ante DleM patros InqVrlt It
 annos.

Aliis, quod ostendisset sibi displicere crude-
 litatem, quam Albanus in Belgio exerce-
 bat; Aliis, quod Religioni Pontificia nun-
 tium mittere, in animo habuerit, quam
 causam Rex ipse allegare visus est, quando
 Pontificis nuncium edocuit, quod Religio-
 nis, populorumve conservationem, san-
 guini suo prahabere voluerit, coactumque
 propter-

propterea se, filium sibi unicum eâ ratione
propemodum sacrificare. *V. Meieran. l. 3.*
Sivad. l. VII.

Utiverò Pontificia Religio in Hispa-
nia, Gallia & Belgio vi & armis propu-
gnabatur, ita orthodoxa doctrina in
Germania vires indies sumpsit. Henrico
enim Brunsvicensium Duci, acerrimo Lu-
theranorum hosti, annò 1568. successit Ju-
lius, qui statim Ecclesias emendavit &
paulò post annò nempe 1576. Helmsta-
diensem Academiam, à nomine suo Ju-
liam dictam, introduxit, Davidis Chytræi,
Martini Chemnitii & Timothei Kirchne-
ri operâ in hoc negotio usus. *Chytr. Saxon.*
l. XXIII.

Post colloquium Maulbrunnense (annò
1564.) inter Lutheranos & Calvinianos,
Altenburgense annò 1568. haberi cœpit
inter Wittenbergenses & Lipsienses Theo-
logos, de Syncretismo cum Calvinianis &
Pontificiis suspectos, ex una, & Jenenses
ex altera parte, cujus Acta publicè edita
sunt.

Interea Maximilianus Imperator, vir-
tute Syvendii usus, Selymum & Transyl-
vanum

vanum adegit, ut pacem petierint, annò 1568. hac lege initam, ut unusquisque quæ occupaverat retineret, magnò Maximilianò commodò. Munitæ quoque tunc temporis Ungariæ arces & civitates sunt, quæ ditioribus Turcæ erant conterminæ *Grentz-häuser* / vulgò vocant.)

Idem Augustissimus Imperator non parum suam firmavit potentiam, dum [annò 1570.] duas filias suas potentissimis Regibus nuptum dedit, alteram quidem, Annam nempe, Philippo Hispanorum Regi, post Isabellæ Gallicanæ obitum, viduo, Elisabetham verò, Carolo Regi Galliarum.

Sed nec Selymus Turcarum Imperator fines regnorum suorum ampliare destitit, ruptò enim fœdere, cum Venetis antè initò, Cyprum postulavit, & Nicosiam atque Famaugustam, olim Salamin dictam, cruentâ obsidione occupavit. [An. 1571.] A quo tempore Cypri regnum Turcico imperio subjectum permanfit, quamvis Turcarum Imperator paulò post ingenti clade in sinu Corinthio afficeretur. Pax tandem, post varias clades, inter-

ter Turcas & Venetos initur, annô 1574.
 invitis licet Hispanô & Pontifice, qui au-
 xilia non satis ex fide Venetis miserant, &
 Hispani simul è tota Africa ejiciuntur.

In Italia eò tempore Pius V. annô 1572.
 qui Pio IV. annô 1556. successerat, mortuus
 est, de quo sequentes circumferuntur versu-
 culi:

*Papa Pius Quintus moritur; Res mira,
 tot inter*

Pontifices tantum Quinq₃ fuisse pios.

Successit Gregorius XIII. qui postea,
 annô nempe 1582. Calendarium novum,
 à se Gregorianum vocatum, ope Lilio-
 rum confectum, edidit. De hoc Calenda-
 rio eruditum libellum scripsit Sethus Cal-
 visius, quem refutare conatus est Guldinus.
 Præterea oppugnarunt ejus structuram
 Franc. Viega, Scaliger, Mastlinus, Cruge-
 rus &c. Ipsemet C. Lavinus in Defens. An-
 tonii Posssevini, si Calendarium, inquit,
 Gregorianum denuò oppugnare vis atque
 evertere, demonstrandum tibi erit, in eo
 alios errores, præter *QVATVOR*, re-
 periri. Sed Johannes Baptista Ricciolus,
 in præfatione *Almagisti*, Calendarium hoc

per omnia approbare videtur, refert item, quâ ratione miraculis confirmatum sit Neapoli, coram Januarii Martyris capite, item per arbusculam in Suevia, nocte, D. XXV. Decembr. antecedente &c. Vide, si placet, Computisticam nostram, & Antonii Cicarella librum, de Vita Pontificum Romanorum.

Annus 1572. præ reliquis ob nuptias Parisienses famosus est. Siquidem Carolus IX. Galliae Rex, à Regina matre, ut tantam crudelitatem perageret, animatus, ad nuptias Margaretæ Valesiæ, sororis suæ, & Henrici Borbonii Regis Navarræ, invitaverat plerosque Reformatæ Religionis principes & socios, ac sublatâ prius Joannâ, Henrici matre, Evangelicæ veritatis studiosissimâ matronâ, (venenô, uti putant, quô chirothecæ, dono transmissæ, tinctæ fuerant,) eosdem ipsô nuptiarum tempore, D. Bartholomæi nocte (unde Bartholomæanarum noctium nomen) inauditâ crudelitate trucidari mandat. Quô fraudulentô facinore, in aliis Galliae oppidis repetitô, intra paucos dies, multa hominum millia interierunt, ita ut

ut Carolus IX. in literis ad Pontificem gloriatus sit, se paucis diebus ad septuaginta millia Evangelicorum occidisse. Inter occisos fuerunt Caspar Colignius Castellonius Gallia Amiralus, Joannes Corasius Jurisconsultus & Professor Publicus Tholosæ, Consiliarius & Cancellarius Navarræus, Augustinus Marloratus, Petrus Ramus aliique. Sævitiæ accessit mendacium, quò interfecti, conjurationis in Regem, Reginamque rei dicebantur. At criminis locò Reformatæ Religionis studium fuisse, satis ex eo apparet, quod Pontifex Romanus egerit in D. Ludovico templo, quò ipse, institutâ supplicatione, se contulit, Deo grates; editò amplissimæ indulgentiæ diplomate, ad Regi, regnoque cœlestis opem Numinis implorandam. Neque inter Gallos fuit, qui crimen, Reformatis objectum, verum esse crediderit. Thuanus certè, homo Gallus, per totam vitam Bartholomæi diem detestatus est, illos Statii Papi- ni versus, in dispari re ad eundem accom- modans:

Excidat illa dies ævo, ne postera cre-
dant

Secula, nos certè taceamus & obruta
multa

Nocte regi propria patiamur crimina
genis.

Thuanus l. LII. Osand. Centur. XVI. l. III.
6. LXIX. Strad. l. VII.

Eodem annò 1572. nova stella in Cas-
siopeja apparere cœpit, quæ annò 1574.
demum omninò disparuit, quod extra-
ordinarium cœli jubar, Tychonem Bra-
heum, nobilissimum virum, ad obser-
vationes Astrorum frequentiores invita-
vit, qui & deinceps Astronomiam felici-
ter restauravit. *Vide progymnasmata Bra-*
hei, ejusdemq; vitam à Petro Gassendo de-
scriptam.

Post funestas illas nuptias, Lutetiæ
celebratas, & Sigismundi Poloniæ Regis,
sine prole decedentis, mortem, Henri-
cus Valefius, Andegavensium Dux, Ca-
roli IX. frater, Polonorum Rex electus,
& à Legatis, ut in regnum veniret, invita-
tus est.

At

At Regno Poloniae Henricus diu non praefuit, annò enim 1574. Carolus IX. post graves & longos dolores, ita ut se mori diu ante mortem senserit, decessit. Et cum successorem Henricum nominasset, clanculum hic è Polonia abiit, hæreditarium regnum electio præferens. In auspicia verò regni bellum, idque civile, incidit. *Thuanus l. LIX.*

Postquam Henricus III. Galliarum Rex Poloniam reliquerat, de alio Rege eligendo deliberare cœperunt Poloni. Et cum ab aliis Maximilianus Cæsar, ab aliis Stephanus Batorius, (extinctò nuper Johanne Sigismundò,) Transylvaniæ potius eligeretur, Cæsar fortunam cunctando frustrari visus est. Stephanus itaque cum antevertit, ductaque Annâ, Sigismundi, Regis mortui Sorore, Poloniae regnum obtinuit.

Denique annò 1576. Maximilianus II. in ipsis Comitibus Ratisponensibus, quæ belli Turcici causâ instituerat, fatis concessit, sui ingens desiderium posteris relinquens, Erat enim pacificus & tranquillitatis publicæ amantissimus Imperator,
cujus

cujus dictum egregium communiter laudari solet: GRAVISSIMUM SCELUS EST, CONSCIENTIIS VELLE DOMINARI. ID VERO EST, COELI ARCEM INVADERE. Successit optimo Parenti Rudolphus II. filius.

Dum verò pacem reliqua Germania adhuc colebat, in Belgio turbæ, ob tyrannidem Pontificiam, majores indies excitatæ sunt. Nam Arausionensium Princeps Wilhelmus, collectis in Germania copiis, libertatem Belgarum fortiter asseruit. Exules item Belgæ, in Orientali Frisia, classem compararunt & occupatâ Brielâ, qui celeberrimus Hollandiæ portus est, adversus hostes suos fortiter decertant. Albanus interea omnibus exosus, postquam sævissimi Tyranni titulum, factis suis promeruerat, à Rege evocatus est, successore datò Ludovicò Requeseniò, magnò Castellæ Præfectò, quò ipsò paulò post mortuò, Joannem Austriacum Rex Hispaniarum Belgio præfecit, atque is fraudem violentiæ addens, ansam Belgis dedit, in auxilium Matthiam, Rudolphi fratrem evocandi. Acciderunt sub indicatis Ducibus duæ po-

potissimum obsidiones, Harlemensis columbarum servitiô, & Lugdunensis, aggerum perfossione, memorabiles.

Cœterum distractæ sunt Hispanorum copiæ, quando an. 1580. exercitum in Portugalliam duxerunt. Fuit expeditionis ejusdem occasio hæc ferè: Sebastianus Lusitanix Rex Juvenis 24. annorum ad Muhamedis Mauritaniæ Regis preces in Africam trajecerat ann. 1578. ut Muhamedem à patruo suo Abdelmelecho, auxiliis Turcicis pulsum, in regnum reduceret. At infeliciter commissô præliô, in quo tres Reges, Sebastianus nempe, Muhamed & victor Abdelmelechus interierunt, Lusitania ipsa Rege suô privata est. Successit itaque Patruus magnus Henricus Cardinalis, quô post annum mortuô, Philippus II. Hispaniarum Rex, operâ Albani, hæctenus exulis, Lusitanos discordes, fugatô æmulô Antoniô Emanuelis filiô Nothô, in sua verba adegit. Videatur Duardi Nonii Leonis liber de vera Regum Portugallix Genealogia, Cicarella de vita Gregor. XIII. Campanella de Monarchia Hispanica, aliique.

Enu-

Enumeratis Imperiorum vicissitudinibus, redimus ad Ecclesiæ res & tristici cordamur animo, Philippum Melancthonem, Lutheri parastatam olim, humanæ exemplum fragilitatis dedisse, quando vivente adhuc Lutherò, ab anno 1536. Sacramentariorum causam, timide tamen, suam facere incepit, & post mortem Lutheri, cum Johanne Calvino, Petro Martyre & aliis, fraternitatem & familiaritatem nimiam coluit. Autor item Electori Palatino Friderico Philippo fuit, ut ejiceret è regionibus suis Orthodoxos Ecclesiæ ministros, qui in materia de Sacramentis, litem adversariis movebant. Quo pessimo consilio Philippus optimum Electorem permovit, ut ad partes Calvinianorum inclinarit, & ejectis pristinis Doctoribus, Calvinianos substituerit. Præterea Synergistarum opiniones, in libris suis fovit, & Antinomorum, ita ut in Corpore Doctrinæ Philippico, Septem articuli fidei enormiter labefactati sint. *Vid. B. Hutteri prolegom. Locorum Commun. & Comment. in libr. Concord.*

Philip-

Philippò, annò 1560. mortuò, Witteber-
 genses & Lipsienses Crypto-Calviniani,
 Præceptoris sui sententiam secuti sunt, qui
 ut nomen & scripta Philippi commendandi
 omnibus occasionem amplissimam habe-
 rent, Lutheri autem libros magis magisque
 deprimerent, & memoriam eorum abole-
 rent, anniversarias instituebant Parentatio-
 nes, de meritis & laboribus Philippi. De
 Luthero autem altissimum fovebant silen-
 tium. Objiciente autem quopiam Lutheri
 auctoritatem, respondebant, scripta ejus-
 dem, secundum corpus doctrinæ Philippi-
 cum, esse intelligenda. Neque hoc satis
 erat, quin potius editis variis scriptis, ut Ca-
 techesi novâ, Stereomate, Exegeſi, &c. Cal-
 vinianorum causam multum juvabant.

Hoc cum animadverterent Jenenses &
 Wirtenbergenses Theologi, Electorem
 Saxonix monuerunt sedulo; ne orthodo-
 xiam in Regionibus suis impugnari, per-
 mitteret, quin potius fidem, ab antecesso-
 ribus suis, in Comitibus Augustanis, heroi-
 cò animò assertam, parili induseiâ & con-
 stantiâ defenderet.

Ac-

Accedebat ad calamitatem Ecclesiæ augendam, infelix illa Vinariensis Disputatio, annō 1560. inter Victorinum Strigelium, Synergistam, & Matthiam Flacium, coram Ducibus Saxonix, habita. Hic enim in disputationis fervore, Manichæorum opinionem amplectebatur; Peccatum Originis substantiam asserens, quem errorem postea Flacius corrigere noluit, eundemque discipuli, quos fecerat, Rupius, Schefflerus, Irenæus & alii novis commentis au-
xerunt.

Quare cum aliud medium, tranquillitatem Ecclesiæ restituendi, non suppeteret, frequentes Principum & Theologorum conventus ac disputationes instituebantur, & in causa Flacii colloquium Argentinense annō 1571. Lindaviense annō 1575. & alia habita sunt. Crypto-Calvinianorum autem sententiæ in Synodo Dresdensi annō 1571. in Conventu Torigensi annō 1574. Lichtenbergensi annō 1576. Disputatione Langensalzensi annō 1578. Colloquio Herzbergensi annō 1578. examinatae sunt. Præprimis autem annō 1577. in Conventu Bergensi, prope Mag-

deburgum, jussu Serenissimi Electoris, à sex Theologis, D. Jac. Andrea, D. Musculo, D. Cornero, D. Selneccero, Chemnitio & Chytræo de Libro Concordiæ, à diversis Ecclesiis & Doctoribus collecta judicia expensa sunt. Unde demum annò 1580. aureus libellus **CHRISTIANÆ CONCORDIÆ** in lucem prodiit, subscriptione Electorum, Principum, Comitum &c. & Theologorum, item Ministrorum verbi & Ludimoderatorum, ultra 8000. approbatus.

Publicatò hoc scriptò, virulentas censuras ediderunt adversarii haud tantum, sed ex iis quoque, qui Lutheranorum affectabant nomen, nonnulli à doctrina Libri Concordiæ defecerunt; Quos inter Tilemannus Heshusius, & Daniel Hofmannus, contra omnipræsentiam carnis Christi disputare cœperunt; Horum gratiâ annò 1585. colloquium Quedlinburgi institutum est, sed irritò conatu. Posterior, nempe Hofmannus, etiam de aliis quæstionibus, à communi Orthodoxorum sententia recessit, & errorem Flacii defendere satagit; Ast convictus

tan-

tandem, annô 1601. in Academia Julia publicè palinodiam cecinit.

Alia item colloquia, circa finem seculi præcedentis, habita sunt, MOMPELGARTENSE, inter Jacobum Andream & Theodorum Bezam, ann. 1586. BADENSE, inter eundem Jacobum Andream & Pistorium Apostatam. RATISBONENSE, inter Jacobum Andream, Heilbrunnerum, Hunnium ex una, Hungerum, Gretserum, Tannerum, ex altera parte. Similiter contra Samuelem Huberum, Calviniano Lutheranum, & ex hoc, universalis Electionis patronum, ab ann. 1592. disputari cœpit. *Videantur acta colloquiorum, quæ citavimus, & de causa Huberi, Polycarpi Lyseri scriptum.*

Dum Scriptis de Religione inter se agebant Theologi, armis de hoc negotio agebatur in Belgio. Arausionensis Dux detestatus aliam pacem, quam salvâ conscientia libertate initam, seriò adversus Pontificiorum egit tyrannidem, & mortuô Johanne Austriacô, adversus Alexandrum Farnesium, Parmæ & Placentia Ducem, quem Hispanus Austriaco suffe-

fecerat, arma movit. Atque in auxilium vocatò Franciscò Alenconiò, Gallorum Regis fratre, eundem belli Ducem, certis conditionibus seu legibus adstrictum, constituit.

Hispani, cum virtuti Wilhelmi Aragonensis obsistere non possent, Principem optimum insidiis è medio auferre cogitarunt. Nam annò 1582. Cantaber quidam decoctor, Hispanicis inelcatus præmiis, per adolescentem, sacrificorum excantatum præstigiis, sclopetò pene occidit Ducem, utrâque ejus maxillâ perforatâ, sed quòd vulnus lethale non fuerit, ex eodem iterum convaluit. Quare annò 1584. Wilhelmus denuò, per Balthasarem Gerhardum Burgundum, à Parmensi & Jesuitis conductum, inque Ducis famulitium nuper receptum, Delfis, sclopeti ictu petitus & occisus est, succedente in locum Mauritiò filio. Franciscus verò Gallus, postquam nil laude dignum in Belgio peregerat, eodem annò, propè Lutetiam, venenò potatus, interiit.

Thuanus.

Feli-

Felicioꝛ fuit Elisabetha Anglorum Regina; Rata enim, quod res erat, Hispanos, perdomitò Belgiò, Angliam oppugnatos esse, Belgis succurrit, & missâ sub Duce Francisco Draco in Americam classe, Hispaniolam & finitimas regiones diripuit, atque iteratò conatu in Gadibus victrix per Dracum, omnia terrore nominis sui complevit. Deinde pace cum Sueciæ Rege, ob cædem matris suæ quodammodo offensò, initâ, ingens Hispanica classis, sub imperio Alfonsi Peresii Medinæ Sidoniæ Ducis, (quâ nec Hispania quicquam operosius in maritimis expeditionibus aliquando elaborasse, nec superbius aliquid Oceanus vidisse ferebatur, cum oppida potius, quàm naves pelago innatare viderentur,) ab exiguis Anglorum copiis dissipata est, Annò 1588. in qua clade duo deviginti milia desiderarunt Hispani, naves ferè octoginta amiserunt. *Strad. Dec. 2. l. 9. Thuanus l. 89. Meteran.*

In Gallia hoc tempore mira fuit rerum facies; Factio enim Guisiana, postquam Parisiensem lanienam consiliò suò per-

egit,

CONTINUATIO.

505

egit, ne pietatis studiô hoc factum esse quis opinaretur, jam ipsum Regem Henricum III. in ordinem cogere conabatur. Quare animadvertens Rex, insidias sibi strui, & autoritatem Regiam non parum à proditoribus istis minui, prævenire, quàm præveniri, maluit, dissimulataque paulisper indignatione, Gvisios fratres, ad se evocatos, subito occidi mandavit, conjuratis reliquis in carcerem coniectis. Quô factô tantô dolore affecta est Catharina Medicæa, Regis mater, sanguinaria scemina, & ob id quarta Francorum Furia dicta, ut paulò post, annô 1588. mœrore confecta, è vita decesserit.

At Gvisiana factio clade sociorum exacerbata magis, non deleta omninò, vindictam meditari cœpit. Parisienses enim Carolum Maynium, Gvisiorum fratrem, Governatorem Lutetiæ dixerunt, & Francorum insulæ, Regique bellum inferre pararunt; Qui, Navarræi & Nobilitatis accinctus viribus, seditiosam plebem fame ad officium redigere dum conatus est, à Sicario quodam, Jacobo Clemente,

Y

te,

te, Monacho Dominicano, venenatō cultel-
lō, per ilia immisō, intra XIV. horas deces-
sit, hærede constitutō Navarræō, olim Hen-
ricō IX. jam IV. nuncupatō. Sicarius autem
eodem cultrō, quō Regem interfecerat, à
moribundo occisus est. Accidit parrici-
dium hoc annō 1589. Kalend. Augusti.

Cæterum, quod Navarræ & recens
electus Galliarum Rex Pontificiam Religionem
jam dudum detestatus fuerat, ob id olim à
Sixto V. excommunicatus, Romanensibus
exosus erat. Quare à factione Pontificia,
prætextu hæreseos, quâ Rex laborabat, ma-
gnō conatu bellum civile instaurari cœptum
est, ad quod deinceps Alexander Farnesius,
Parmensis Dux, quoque accessit. Postea-
quàm autem varias clades hinc inde dede-
rant & acceperant partes, superiore tamen
ut plurimum manente Rege, postquam item
Gregorii XIV. Bullam, quâ Regem denudò
hæreticum pronunciabat, Galli, per carnifi-
cis manum, combusserant, Rex, à nobilitate
permotus, Pontificiam Religionem ultrò
amplexus est, & annō 1593. die 15. Julii, ami-
ctū candidō ac prælucente cereō, absolutio-
nem

nem à Sacrificulo quodam, in templo D. Dionysii, petiit, quam etiam, fremente licet Pontificis Legatô, facilè impetravit. *Thuanus lib. 107. Cicarella de vitis Sixti V. Gregorii XIV. & Clementis VIII.*

Priusquam hæc in Gallia gesta sunt, Elector Saxonæ Augustus annô 1586. a poplexiâ mortuus est, incomparabilem, ob sancitam concordiam, & restauratam Academiam Wittebergensem, gloriam promeritus; In cujus rei memoriam, Imagini ejus, quæ Wittebergæ, in monasterio Augustiniano, ad portam Eliftrinam, extat, verba sequentia leguntur inscripta: ACADEMIAM WITTEBERGENSEM JOHANNES FRIDER. DEI BENIGNITATE DUX SAXONIÆ, SACRI ROMANI IMPERII ELECTOR ET ARCHIMARSCH. LANDGRAV. THUR. MARCHIO MISNIÆ ET BURGGRAV. FUNDAVIT: FRIDERICUS INCHOAVIT, JOHANNES CONSERVAVIT, MAURITIUS BELLO DISSIPATAM INSTAURAVIT: AUGUSTUS EXORNAVIT, AMPLIFICAVIT ET CONFIRMAVIT. *Middend. de Academ. lib. V. pag. 310.*

Successit Electori optimo Christianus I. qui tamen & ipse diu non præfuit, nam annò 1591. ætatis 32. decessit iterum, tres filios impuberes post se relinquens, quare Fredericus Wilhelmus, Dux Saxonæ, Pro-Elector & Pupillorum tutor factus est.

Huic post DEUM acceptam ferimus Ecclesiarum Saxonicarum, è fermento Calvinistico, purgationem, & orthodoxorum Exulum in integrum restitutionem. Immiscuerant enim sese Academiis & Ecclesiis nostris Crypto-Calviniani quamplurimi, à quibus etiam Exorcismi ritus abrogatus jam erat. In conventu igitur Torgensis, & visitatione Ecclesiarum Saxonicarum ac Misnicarum, cùm exponeret Pro-Elector, se nullam doctrinam aliam præter eam, quæ in verbo DEI, Confessione Augustana & Lutheri Libris tradita, ac in Concordiæ libro repetita esset, tolerare velle, nonnulli, & inter hos *Petrus Wesenbecius, Juris-Consultus, ac Janus Gruterus, Philologus*, sponte solum verterunt, alii ejecti sunt. *Nicolaus Crellius* verò, *Cancellarius*, quem in funere Electoris tota Nobilitas, & civitates

res etiam, custodiæ mandari petierant, capit-
tis supplicio scelera, quorum postulaba-
tur, luit. *Chytræus lib. XXIX. Chronic. Li-*
psienſe.

Circa hæc tempora mutationes variæ
ac multiplices in Polonia, Svecia & vici-
nis regionibus acciderunt. Stephanus e-
nim Batorius, Polonorum Rex, dum bel-
lo opprimere Livoniæ Metropolim Ri-
gam, vel Moschoviam potius, (uti in ejus-
dem Epitaphio legitur) parabat, subitò
extinctus est, annò nempe 1586. Quare
annò sequente, in Comitibus Warſavien-
sibus, dum è quatuor Candidatis, Piasto,
Moscho, Austriaco, & Svecico, novum
Regem eligere student Poloni, in duas
ſcinduntur partes, aliis Sigismundum, Jo-
hannis III. Svecorum Regis & Cathari-
næ Jagellonicæ filium, eligentibus, ali-
is Maximilianum Austriacum, Rudolphi
Imperatoris fratrem, nominantibus. At
prævaluit tandem, quæ pro Sigismundo
pugnabat, Polonorum factio, & belli Dux
Zamoïscius, Poloniæ Archicancellarius,
Maximiliani copias, ad Cracoviam usque

progressus, & urbem obsidentes, depulit, multis interfectis ac tormentis etiam occupatis, quamvis parum abfuerit, quo minus Sigismundus Esthoniâ, vehementer à Polonis postulata, cedere nolens, regiô titulô privaretur.

Post confirmatum in regno Sigismundum, adversus Maximilianum Austriacum, Poloniam infestis signis adhuc tentantem, exercitus eductus est, atque ipsemet Archi-Dux, cæsis Polonis, in oppido Silesiæ quodam, Bitsino, cum multis aliis generosis personis obsessus, captusque est. Accedentibus verò Rudolphi II. Imperatoris precibus, titulo Regis Poloniæ, & omni in regnum juri renunciâns, libertatem suam Maximilianus impetravit, quod accidit annô 1589. *Chytr. l. 28.*

Cæterùm, quæ Johannes III. Sigismundi Regis Poloniæ pater jam antea metuerat, fore nempe, ut cum detrimento proprii regni, alienum aucuparetur filius, id re ipsâ paulò postea evenit. Parente enim annô 1592. defuncto, Sigismundus, ad capessendum Regnum hæreditarium, Sueciam ingressus est quidem;

dem; sed quod Pontificium Legatum secum haberet, neque solius Augustanæ Confessionis professionem, ab initiô liberam esse vellet, avertit à se multorum animos. Quare eodem in Regnum Poloniæ reversô, conventus ordinum regni, sub Duce Sudermannix, Carolo, Sigismundi patruo, habiti sunt. Quod cum ægrè Sigismundus ferret, primùm per Legatos, deinde præsens, lites inter se & Carolum dirimere conatus est. Pax quoque post repetitum Sigismundi in Sueciam ingressum, inita quidem, sed malè servata, tandemque Carolus, initiô hujus seculi, Rex Sueciæ electus & confirmatus est. Unde bella illa, quæ nuper visa sunt immortalia, inter Sueciæ & Poloniæ Reges originem suam habuerunt. *Chytr. l. 30. & seqq.*

Iisdem temporibus Turcicus Imperator Hungariam vastabat, atque Jaurinum post & Canisium à præsidiariis (quorum Duces, ob præproperam deditionem, capite mulctati sunt) malè defensum, occupabat. Jaurinum verò, vulgò Raab, postquam Turca per quatuor annos ferè

fortalicium illud obtinuerat, annò 1598. ab Adolpho Schwartzenburgico, non sine ingenti commodo Reipublicæ Christianæ, recuperatum est. *Vid. Gotardi Artus Histor. Pannon.*

Circa finem hujus seculi varii quoque in Transylvania motus acciderunt; Sigismundus enim, Transylvaniæ Princeps, jugò Turcicò excussò, fœdus cum Imperatore Rudolpho II. iniit, & adversus Turcam fortiter rem gessit, Moldaviam & finitimas regiones occupans. Commutatis item ditionibus suis, Silesiæ Princeps declaratus est, mox tamen poenitentiâ ductus Transylvaniam repetit. *Vid. Eund.*

In Hispania eodem tempore ferè Albertus Austriacus, Cæsaris frater, Belgio Hispanico præfectus est, & è Cardinali conjux factus, Isabellam Claram Eugeniam, Philippi II. Hispaniarum Regis filiam, uxorem duxit, Burgundiâ & Belgii ditionibus prodote acceptis, quæ tamen, quod sterile esset matrimonium illud, paulò post ad Hispaniæ Regem redierunt. Occupavit hic Caletum, Galliæ portum, restitutum tamen mox,

mox, in ita inter Gallum & Hispanum pace. Ostendæ item celeberrimam obsidionem, quæ perindè quadraginta menses duravit, & in qua ultra CXLIV. hominum milia ferro, morbis, fame & inundationibus interiisse dicuntur, annò 1601. incepit. *Vid. Meteran. lib. 22. 23. 24.*

Finis hujus seculi finem vitæ quoque attulit Philippo II. Hispaniarum Regi, qui, dirâ morborum correptus confluge, verminante semper per totum corpus pediculorum eluvie, tristem animam, annò 1598. vitæ LXXII. emisit. Successit Philippus III. è conjugè Parentis quarta, Anna nempe, Maximiliani Imperatoris filia, genitus. *Thuanus lib. CXX.*

Annò 1601. Christianus II. Christiani I. filius, natu maximus, ætatis suæ annò 18. Electoratûs Saxonici gubernationem suscepit, finitâ tutelâ & administratione Frederici Wilhelmi, Saxonix Ducis. *Supplem. Chytrai.*

Paulò pòst, annò nempe 1603. Elisabetha, Angliæ Regina, septuaginta annos nata, obiit, & successorem dixit habuitque

Jacobum VI. Scotorum Regem, magnæ autem Britanniaë I. amitæ suæ pronepotem. Sic Scotia & Anglia sub uno eodemque Principe conjunctæ, & Regnum Magnæ Britanniaë appellatum est.

Regni auspiciū periculosum habuit Jacobus; Quidam enim dignitati suæ timentes, insidias struxerunt Regi, pulverem pyrium, in effossam sub Parlamenti aula humum, inferentes, quò Rex & soboles regia, & Procerum optimi quique ac maximi, unò momentò è medio tollerentur; At, divinò prorsus ductu, insidiæ detectæ, & proditores quamplurimi suppliciò affecti, Jesuitæ quoque & reliqui Sacerdotes Pontificii, conscii nimirum sceleris, è regno ejecti sunt. *Meteran. lib. XXIV. Thuanus lib. CXXXI.*

Eò tempore Christianus IV. Daniaë Rex, Svecò & finitimis reliquis belligerantibus, pacis fructus peramplos vidit; Siquidem regnum ipsum non tantum, insignibus passim arcibus, ædificiis & scholis exornavit, sed Groenlandia quoque à Danis lustrata est. Inter Symbola industriæ & felicitatis Regiæ excellunt Arx Friderici II. (*Friedrichs*

richs-Burg) splendidè exornata, Christianopolis ad fines Sveciæ, in Blekingia, Ty-chopolis in Stormaria, & Christiania in Scania. Hamburgum quoque annò 1604. Regi, ut Holsatiæ Duci, homagium, magnò apparatu, præstitit.

Infeliciores verò Brunsvicenses tunc fuerunt, quippe ab Henrico Julio ferè oppressi. Hic enim, majorum jura prætexens, primò insidiis, paulò post apertò bellò, contra civitatem egit. In supremo autem periculo cùm versarentur Brunsvicenses, undis afflicti, ventus aggerem, ab Henrico Julio, ad perniciem civitatis, in Onacro fluvio exstructum, disruptit, & flumen undas, quæ restagnaverant hætenus, resorpsit. Tandem bellum ad inducias, atque inde ad arbitros, Cæsare imperante, deductum est. Odium tamen inter Principes & oppidanos altissimas radices egit.

In Muscovia circa initium hujus seculi res mira sanè accidit, quæ Russis ac Polonis innumeris exitium attulit. Johannes Basilides, vernacula Russorum Ivan

Vasilowitz dictus, & bellis, cum Polonis, Svecis, Turcis ac aliis finitimis, diutius gestis clarus, annô 1584. obiit, relinquens post se filios duos, quorum alter Fœdor, alter Demetrius vocabatur. Et ille quidem post Patris obitum Russiæ gubernator factus, hic verò infidiis Boris Gadenow interemptus est. Mortuô Fœdore, Boris Magni Ducis accepit titulum. At Monachus quidam, Griska Utrepeja dictus, Demetrium se esse ajebat occultatum in cœnobio, quem Boris occisum putarit. Persvasum quoque Palatino Sendomiriensi, & per hunc Regi Poloniae est, monachum hunc magni Ducatus hæredem esse legitimum. Hinc, postquam promiserat, se, Ducem factum, Religionem Pontificiam in Russia promoturum, instructus Polonicô exercitu in Russiam abiit, & oppida quamplurima, favore nominis, & quod Borisii tyrannidem averfarentur Russi, sine difficultate occupavit. Boris verò, rei novitate perculsus, subito mortuus est, ejusdemque filius, Fœdor Borissowitz, successor Patris declaratus, in manus personati Demetrii traditus, ab eodem

eodem occisus est. Demetrius itaque
Russiam occupavit annò 1605. & sequen-
ti annò Sendomiriensis filiam uxorem du-
xit. At, quod à balneis, somnò meridia-
nò, & aliis Russorum consuetudinibus, ab-
stineret, autore Zuski, ipsis nuptiarum so-
lemnibus, occiditur, cui tamen mox alius
Demetrius, prioris impostoris induens
personam, succedere laborat, occisis Rus-
sorum quamplurimis. Russi itaque viden-
tes, recens à se electum Ducem, Zus-
ki, Rempublicam parum feliciter admini-
strare, Uladislauum, Regis Poloniæ filium,
eligunt, quem & ipsum postea repudiant,
non sine ingenti damno; Dicuntur enim
Moschorum interiisse ducenta millia, Me-
tropolis ipsa combusta, arx direpta, & incre-
dibiles thesauri in Poloniam abducti sunt.
Successit tandem annò 1613. Michael Fede-
rowitz, qui præ reliquis à clementia & pacis
commendatur studio. *Vide Olearii Itine-
rar. Persic.*

Inter hos tumultus annò 1605. Clemens
VIII. Romæ mortuus est, & posthabitis
Cæsare Baroniò ac Robertò Bellarminò,

518 *ÆGIDII STRAUCHII*
Cardinalibus, Alexander Medices, Leo XI.
dictus, electus quidem est, sed post XXV. dies
decessit iterum. Successit itaque Camillus
Borgesius, qui se Paulum V. nominavit, cu-
jus tempore bellum inter Curiam Romanam
& Venetorum Rempublicam, instinctu Je-
suitarum, exarsit, hac occasione ferè, uti id
è Bulla Pontificis apparet: Renovaverant
Veneti leges quasdam, fraudibus Jesuitarum
oppositas, ut: *Bonorū immobilium*
alienationes in favorem perso-
narū Ecclesiasticarū, sine Sena-
tus licentia, fieri nō debere; Ec-
clesias, monasteria, hospitalia,
atq; alias religiosas domus, &
pia loca, sine speciali licentia, e-
rigere, illicitū fore, etc. obtenderant
item, licere *Duci ac Reipubl Ec-*
clesiasticas quoque personas,
ob crimina commissa, carceri
mancipare, quo jure in duabus perso-
nis

nis Ecclesiasticis usi erant. Hac de causa, dirâ
excommunicationis formulâ, Venetos om-
nes, annô 1606. proscripsit Pontifex. Ad
quam excommunicationem Leonhardus
Donatus, Venetorum Dux, cum Senatu
respondit: *Breve illud Pontifici-
um esse injustum, indebitum,
invalidum, irritum, & fulmi-
natum illegitimè, & de factò,
nulloque juris ordine servatò.*

Cæterum, quod Jesuitæ hujus litis auto-
res, Pontificis dicto parentes, varia moli-
rentur, & ad seditionem excitarent ple-
bem, Magistratus Venetus eos, ex omni-
bus ditionibus suis, ejecit. Tandem, post
literariam pugnam Baronii & Bellarmi-
ni, ex una, Francisci Pauli Servitæ & Jo-
hannis Marsilii, ex altera parte, ad arma
ventum est, opem ferentibus, Pontifici
quidem, Hispanis, Venetis verò, Hol-
landis. Gallia Rex medias egit partes, &
traditis à Venetis captivis, legum quo-
que executionem ultra Patrum instituta se-
extensuros in posterum non esse promit-

ten-

tentibus, Jesuitis verò, denuò proscriptis, reconciliationis autor extitit. *Vid. Supplem. Saxon. Chytrai, pag. 119.*

Polonia non minus, ob pessimos Pontificiorum conatus, graviter percussa est. Jesuitæ enim, mortuò Zamoisciò, qui eorum ausis hætenus obstiterat, Protestantibus struxerunt insidias, & occupatò Rege, ædem sacram Reformatorum, Posonii, incendiò deleverunt. Quare à Nicolao Zebrzidovio & Jano Ratzivilio, indictis Nobilium comitiis, (à quibus Rackosiani, id est, comitiales, appellati sunt) annò 1606. fœdus pro libertate initum est, quod deinceps variæ clades secutæ sunt, non sine ingenti Svecorum commodò. *Thuanus lib. CXXXVIII.*

Sed & Lutheranorum res detrimentum acceperunt, quando annò 1605. Calvinismus in Hassia vires sumpsit, quâ occasione Gieffensis Academia, annò hujus seculi septimò, introducta est.

Uti verò in Hassia prævaluerunt Calvinii affeclæ, ita in Belgio non parum turbatæ sunt eorundem Ecclesiæ. Siquidem Jacobus Arminius, in Academia Lugduno-Bata-

va Professor Theologus, adversus horridam Bezae sententiam, de absoluto geminae praedestinationis decreto, & connexis articulis, disputare incepit, multosque discipulos fecit, qui deinceps ab anno 1609. quô Arminius mortuus est, multas alias opiniones addiderunt, atque à libello, cui nomen erat **Remonstrans**/ Ordinibus Hollandiæ oblatô, nomen **REMONSTRANTIUM** acceperunt. Agitata Arminianorum causa fuit non solum à privatis Scriptoribus, Francisco Gomaro præprimis, (unde Contra-Remonstrantes Gomaristæ vocari consueverunt) Nicolao Vedelio, Petro Molinæo ex una, Simone Episcopo, Joanne Arnoldo Corvino &c. ex altera parte, sed etiam in publicis conventibus, Collatione Hagienfi, annô 1611. & similibus. Tandem annô millesimô sexagesimô decimô octavô Hollandiæ Ordines Synodum indixerunt Dordrechtanam, in qua Arminiani seu Remonstrantes condemnati & proscripti sunt. *Vide Petri Bertii orationem funebrem in obitum Jacobi Arminii, Acta Collationis Hagienfis, & Synodi Dordrechtanae,*

ab

ab utraque parte edita, Nicolai Hunnii Epistolam Dedicatorem ad Regiomontanos, Διακον. Theolog. de fundamentalis dissensu doctrina Evangelico-Lutherana & Calviniana præfixa, Hoornbeck. Summ. Controvers. Relig. lib. VIII. &c.

In locum Arminii, ab aſſeclis Ejuſdem, vocabatur quidem Conradus Vorſtius, ſuſpectus verò de Socinianismo & aliis fanaticis opinionibus, eſſi Leidam cum familia ſua jam venerat, à Belgii ordinibus, quos inſuper Magnæ Britannæ Rex Jacobus monuerat, nunquam admiſſus eſt.

Eò tempore, quò controverſiæ de rebus fidei in Eccleſiis Belgicis, agitatae ſunt, tranquillitatis ſpes Reipublicæ aſſulſit, quippe cum navalem victoriam, ſub Duce Jacobo Hemkerckio, in freto Gaditano à Belgis obtentam, ſecutæ ſint annò 1609. inter Hiſpanum & Provincias fœderatas, induciæ duodecennes.

At in Hungaria & finitimis regionibus novum exarſit bellum. Matthias enim Auſtriæ Dux, Cæſaris frater, pacem cum Botſcajo Tranſylvaniæ Duce, & Imperator Ru-

Rudolfus, cum Turca, vicennales inducias inierant; Quare de aliis hostibus Matthias jam securus, Bohemiam cum exercitu ingressus est, cujus conatui Cæsar obistere paravit. Tandem Ducis Saxonie interventu, pax inter fratres facta est, ut Archiduci Matthie Imperator, regnum Hungaricum & Ducatum Austrie daret & subsidium ipsi mitteret contra Turcam, Bohemis quoque, Silesiis & Moravis, liberum Religionis exercitium idem Saxonie Elector impetravit, Literis Majestaticis, quas vocant, anno 1609. confirmatum, & à Matthia Austriaco, qui anno 1611. consensu Imperatoris, Rex Bohemie coronatus est, repetitum.

Vix compositæ erant hæ lites, quando novæ oriebantur. Nam Johannes Wilhelmus Dux Juliacensis anno eodem 1609. improles obierat, cui statim succedere pararunt Elector Brandenburgicus & Palatinus Neuburgensis. At Imperator Leopoldum Austriacum misit, qui Juliacensem Ducatum tamdiu gubernaret, donec de successione legitima conveniret. Varii exinde motus secuti sunt; nam
& ex-

& exteri trahebantur in partes, Mauritiô Uraniô opem Brandenburgico ac Neuburgensi ferente. Elector verò Saxonix pro se & universâ Saxonix domô feudum ducatum Juliacensium, & finitimorum comitatum, Pragæ obtinuit.

Dum verò Henricus IV. Gallix Rex, expeditionem in alias terras, & forsitan, ut tumultui Juliacensi interesset, conscripto ingenti exercitu molitur, annô 1610. die 4. Maji, à Francisco Ravaillaco, extremæ dementiæ & impietatis homine, geminô adcor ejus illato ictu cultri, necatur. Brularus Cancellarius, cùm audiret Regem occubuisse, respondisse dicitur: *Nunquam moris Reges in Gallia: Henricô in casum dato stare Ludovicum, cujus saluti prospiciendum, non lachrymis, sed auctoritate & consiliô. Principes, qui homines sunt, vitâ destitui: Republicam eternam esse.* Successit itaque in locum Regis occisi, Magni agnomine, Ludovicus XIII. filius, Justi cognomento, qui per ætatem (nam octo annos tantum natus erat) gubernationi impar cùm esset, Maria Mediceæ, novi Regis mater, regni Regens renun-

cia-

ciata, & à sicario sumptum supplicium, quo candentibus forcipibus dilacerabatur, servatis in laniena hac interstitiis, infusoque in brachia & humeros successivè sulphuris & plumbi liquore, quo per singula membra cruciaretur.

Etsi verò Sicarius neminem, criminis commissi conscium, allegaverit, eundem tamen per Jesuitarum hypotheses, ad parricidium committendum, inductum fuisse, nemo facilè dubitabit: Mariana enim, in libello de Regis institutione, pleraque perperam de Summi Pontificis in Reges potestate, deque subditorum obedientia, scripserat; Quod seditiosum scriptum pœnali judicio flammæ datum est. Damnabatur item iisdem diebus, Parlamenti Lutetiani placito, Roberti Bellarmini liber, quem in Barclajum, de potestate Pontificis in temporalibus, pro insidiatoribus Principum, scripserat.

Parilem sortem Cæsaris Baronii Tomus Annalium XI. in Hispania experiebatur, ideò, quod ejusdem autor Hispaniæ Regibus negarit esse in Siciliam jura, qualia possident. Adeò lubricum est scribere

bere de Regum potestate, de imperio & ditione ipsorum, ut regnent, ut jure vel injuria possideant. *Gabr. Barthol. Gramond. Histor. Gall. l. 1.*

Hispaniam hoc tempore, quæ aliàs expeditionibus bellicis, & frequentissimis in peregrinas terras missis classibus, ferè exhausta erat, longe magis infrequentem fecit edictum Philippi III. Hispaniarum Regis, qui annò 1609. publicò mandatò Mauros, seu novos Christianos (quos Moriscos vulgò vocant) ex æquo omnes, solis mancipiis exceptis, in æternum proscripsit, hac ferè lege, ut intra triginta dies mobilia sua bona vendant, & pretium illorum secum recipiant non in pecuniâ, auro, argentove, aut literis Cambii, ut loquuntur, sed in mercibus, quas per leges evehere liceat, vel in fructibus regnorum Hispaniæ. Immobilia verò Maorum bona in fiscum suum redegit Rex. Constans fama est, tunc temporis, ex omnibus Hispaniæ regnis, nongenta millia hominum excessisse, ita ut multæ provinciæ penè exhaustæ fuerint, & rusticorum industriâ cultuque destitutæ, ad-
huc

huc hodiè langueant. Propter hanc vastitatem Philippus IV. annò 1623. edictum publicavit, in quo inter alia ea, quæ sequuntur, extant: (1.) *Omnes, qui uxorem ducturi sunt, quatuor annos post nuptias celebratas, immunes erunt ab omnibus subsidis, tributis, veltigalibus, aliisque incommodis.* Qui ante annum ætatis decimum octavum uxorem ducent, ab ipso matrimonii die, rerum suarum & uxoris, liberam administrationem sunt habituri; qui verò post vigesimum quintum ætatis annum uxorem ducent, his immunitatibus carebunt. (2) *Qui sex mares à conjugè sustulerint, qui simul in vivis sint, totò vitæ suæ tempore, immunitatibus supradictis gaudebunt, etiamsi postea aliquis liberorum moriatur.* (3) *Pauperibus certa quedam pecunie summa in dotem assignatur.* (4) *Interdictum esto, ne quisquam cum tota familia, & bonis à regno migret.* (5) *Alienigenæ, si Catholici sint, liberè in his regnis habitabunt.* (6) *Lupanaria publica, quia conjugia impediunt, non toleranda &c.* Vide Johannis de Laet Hispania pag. 101. seqq.

Carolo Suecorum Regi, postquam is
Danicæ

Daniæ Regem sæpiùs laceſſiverat, & naues
in Livoniam atque Boruſſiam tendentes in-
terceperat, bellum à Christiano IV. per Fe-
cialem, anno 1611. denunciatum eſt, quod
cruentum perquam fuit. Calmariam enim,
Sveciæ urbem, occuparunt Dani, trucidatis
omnibus, qui in arcem non confugerant.
Paulò poſt urbs denuò occupatur, quam
Sveci receperant, & arx quoque in poteſta-
te n Daniæ Regis pervenit. Interea Chri-
ſtianopolim occuparunt Sveci, & incendio
urbem delerunt. Tandem, cùm Sveciæ
Rex sæpiùs succumberet, Christianum IV.
ad duellum indignabundus provocavit,
quod conſilium riſit Daniæ Rex. Carolus
itaque, accedente ad ſenium mœrore, anno
1611. obiit, cui ſucceſſit Guſtavus Adolphus,
egregiis factis ſuis immortalis, qui anno
1613. pacem cum Daniæ Rege iniit, poſt-
quam Calmariam receperat, & titulo REGIS
NORWEGIÆ ſe in poſterum abſtinere velle,
promiſerat.

Eodem, quo Carolus, anno Chriſtia-
nus II. Saxonix Elector, mortuus eſt, &
ſucceſſorem habuit fratrem germanum,
Johan-

Johannem Georgium primum, Gloriosissimum libertatis Germanicæ propugnatorem.

Annò sequente 1612. Rudolfus II. Imperator obiit, & in ejus locum electus est MATTHIAS Hungariæ & Bohemiæ rex, defuncti Imperatoris frater.

Acciderunt circa hæc tempora vehementissimi in Transylvania motus. Nam Gabriele Batoriò omnia tyrannicè agente, & Imperatori Turcico pariter atque Romano parum fideli, proditione suorum interemptò, Bethlehem Gabor, qui hactenus in exilio fuerat, annò 1613. Transylvaniæ potitus est.

Juliacenses & Clivenses turbas, quarum antea mentionem fecimus, mox alia secuta sunt. Nam Wolffgangus Wilhelmus Comes Palatinus Rheni Neuburgensis, qui partem Ducatum occupaverat, ductâ Maximiliani Baviaræ Ducis filiâ, Religionem Pontificiam amplexus est, institutò prius colloquiò inter Jacobum Heilbrunnerum & Jac. Kellerum Jesuitam. Quò factò Philippus Ludovicus Pater, præ animi mœrore, mortuus est

Z

Circa

Circa eadem tempora Georgius Guilhelmus Marchio Brandenburgensis, Johannis Sigismundi Electoris filius, Calvinianorum castra secutus est.

Sicuti cognati principes religione dissentiebant, ita etiam super possessione maternas ditionum, non conveniebant. Neoburgicus quidem muniebat Dusseldorpium, Marchio verò Brandenburgensis Juliacum; illum juvabat Albertus Austriacus, hunc Mauritius Batavus.

In Thuringia annò 1614. Pseudo-Propheta exortus est, qui matris suæ instinctu Emanuele à Meden se vocavit, & pro Michaele, item substantiali Dei verbò haberi voluit, ministerium omne cum Sacramentis, Baptismo & Cœna improbavit, & alias impias opiniones defendere satagit. *Calvis. ad annum 1614.*

In Frisia Occidentali eodem annò Academia Groningensis aperta & introducta est, quam primus omnium regere incepit Ubbo Emmius Historicus. *Videatur ipsa, & Godfridi Hegenitii Itinerarium Frisico-Hollandicum.*

In Sabaudia & Mantuæ Ducatu bellum

lum ab annô 1615. usq; ad annum 1619. gestum est. Mortuô enim Franciscô, Mantuæ Duce, Ferdinandus Gonzaga, frater defuncti, è Cardinale miles factus, ditio- nem avitam occupabat, à quo Carolus Emanuel Sabaudus repetebat filiæ suæ, quondam Francisco nuptæ, dotem & Montisferratensem Marchionatum. Tandem post mutuas clades, pacem, Mantuanus & Hispanus ex una, Sabaudus ex altera parte, inierunt.

Diuturniores fuerunt Gallici motus, è quibus constitit, Republicæ necessita- tem vix aliam majorem esse, quam sub Rege, qui per ætatis rationem ab aliis ipse regitur; Principes enim Regio orti sanguine, con- quæsti; *Indignapatisè & confæ-* *deratos: Injuriose habitum* *nuper Parlamenti Lutetiani* *Zelum, cui ad Reges pro Repu-* *blica accessus liber esse debet, &* *fuit semper: Inauditum con-* *temptū, quo per injuriam spre-*

ta monitiones augustissimi ad Regem suum Senatus: Violari fœdera Principes inter & Regem sanctè inita &c. ex aula

abeunt, Condæus nempe, Nivernus, Mayenius, Longavillæus, & alii. Augebant Principum offensionem nuptiæ Regis, cum Anna Maria Mauritia Hispana Principe, & Philippi IV. cum Elisabetha, Galli sorore, dissentiente Condæo, inita, & annò 1616. acceleratæ. Hæc origo bellorum civilium in Gallia fuit, quæ Regis matri indignationem, Condæo captivitatem, Ancræo & aliis exitium attulerunt. Videatur Gramond. l. 2.

Per ea tempora movebatur in ulteriore Italia bellum Venetos inter, & Archiducem Ferdinandum, de terminis possessionis utriusq; partis, pax tandem, ob alias expeditiones, annò 1618 facta est.

In Germania verò, è favillis, belli flamma, Brunsvicenses Duces inter & Brunsvicum oppidum, exuperare de novo cœpit, Fridericò Ulricò Duce oppidum gravissimâ obsidione cingente, in qua

qua tamen è suis quoq; desideravit plurimos. Pacem itaq; utrinq; inierunt, per tres seculares Electores, Daniæ Regem, & alios Principes impetratam, quâ annò 1616. publicatâ, Brunsvicenses Duci suo, secundum Literas clientelares, Sacramentum dixerunt.

Annò 1617. in gratam memoriam, mirabiliter ante hos centum annos, ministeriò B. Martini Lutheri, restitutæ Evangelii lucis, ut Jubilæus peractus est, atque id in regionibus singulis, quæ fidem orthodoxam receperant. Intimavit tunc temporis Pontifex Romanus quoq; Paulus V. Jubilæum, qui, ut habet indictionis Diploma, Evangelicorum, quos contumeliosè Hæreticos appellat, everisionem & Concordiam Principum, Pontifici Romano addictorum, intendit. *Videantur Acta Jubilæi Lutherani à Saxonis, Argentoratensibus, & aliis edita.*

Exceperunt Jubilæum annum ejulatus tricennales, cum annus 1618. is fuerit, quò infeliciorem non vidit Germania. Origò belli Bohemici fuerunt tumultus. Pontificii enim, quod Religionis libertatem,

literis Majestaticis confirmatam, in Bohemia, Silesia, ac vicinis regionibus, multis modis læderent, Regni item Bohemici privilegia imminuere viderentur, ansam subditis dedere, de violentis mediis adversus injurias sibi illatas, cogitandi. Quare indictis Comitibus, à Cæsare Matthia, & qui consensu ejusdem, in Regem Bohemiarum coronatus erat, Ferdinando patruo, improbatis, querelas & gravamina sua Consiliariis ac officariis regni, Pragæ à Cæsare relictis, die 13. Maji Evangelici exposuerunt. Cum verò Superiorem judicii Præfectum Wilhelmum Slabatam, Jaroslaum Bazita à Mardinitz, aliàs Smesancium dictum, & Secretarium M. Philippum Platterum sibi reluctantes offenderent, apprehensos eos, per fenestras, è summa Pragensi arce, ad 27. ulnas, in pomærium reptim præcipitarunt, quò casu tamen nullus dejectorum periit.

Cum facilè animadverterent Bohemi, Cæsarem pariter atq; Regem vehementer se læsisse, sub duce Matthia Turriano Comite, contra communes Dei, Regis, Religionis & Majestaticarum Literarum hostes

hostes sese strenuè pugnatu-
ros esse, inter-
positò juramentò, promiserunt, atque Er-
nestum Mansfeldium, cum veteranæ mi-
litia legionè, à Duce Sabaudia paulò an-
teà dimissâ, asciverunt, quibus copiis Pil-
snensem urbem expugnarunt.

Cæsar atque Rex Ferdinandus haud se-
gnius egerunt, sub Ducibus Henrico Julio
Lauenburgensi, Saxoniae inferioris Prin-
cipe, Henrico Tampierio, Comite Buc-
quojo, aliisque, qui aliquoties cum Bohe-
mis congressi sunt, jam victi, jam victo-
res.

Illuxit hoc tempore insolens cæli ju-
bar, Cometam vulgò vocant, è signo Scor-
pii, contra Signorum Seriem, in Septen-
trionem tendens & Bootem fere totum
perlustrans, de quo varii à Mathematicis
tractatus editi sunt.

Inter has turbas, annò 1619. d. 10. Martii
Matthias Cæsar mortuus est, annò ætatis
sexagesimò secundò, in cuius locum Fer-
dinandus Secundus, Primi, è Carolo fi-
lio nepos, Bohemiae & Hungariae Rex
jam antea declaratus, Imperator electus
est, Bohemis frustra urgentibus, eum,

qui Bohemiam minimè possideat, ne inter Electores quidem tolerandum esse.

Postridiè quam Cæsar creatus erat Ferdinandus, Bohemi regnum eidem Pragæ abrogant, & Friderico Electori Palatino Regni diadema deferunt, qui etiam, instinctu, uti nonnulli putant, conjugis suæ Elisabethæ, Magnæ Britannix Regis filix, regios spiritus dudum gerentis, id facillè accipit. Intereà Hungariam infestis signis ingrediebatur Transylvaniæ Princeps, Bethlehem Gabor, translataque ad se coronâ Hungariâ, Principis Hungariæ sumsit titulum, atque copias suas ipsis Viennæ mœnibus admovit, majora ausurus, nisi Humanajus, Cæsarearum partium Dux, Transylvanos clade affecisset.

Dum bellum hoc anceps flagrare incipiebat, Catholici Principes, fœdus inter se inierunt, & militem conscripserunt, caputq; exercitus constituerunt Maximilianum Bavarix Ducem, & primum postea in ea Ducum Bavarix linea Electorem. Elector item Saxonix Joh. Georgius, gloriose memoriæ postquam Fridericum Palatinum frustra ad pacis consilia hortatus erat, à
Cæsa-

Cæsare ad id evocatus, exercitum in Lusatiam duxit, & utramque subjugavit, Budissinorum imprimis insolentiam urbis deletione ultus est. Ad hæc Ambrosius Spinola, congregatò è Belgis, Hispanis & Italis exercitu, Regis Hispaniarum jussu, ipsum Friderici patrimonium, segniùs obsistente Joachimo Ernestò Onoldinò, unionis Heilbronnensis (quæ vocabatur) Duce, diripuit,

Postquam verò Bavarus universas vires Bucquojo Comiti junxerat, Palatinus quoque copias suas in Albo monte prope regni Metropolin Pragam eduxerat, ingens commissum est prælium, in quo octo millia Bohemorum, duo Cæsarianorum periisse tradunt. Rex ipse Palatinus neglectò diademate, & archivò, cum uxore, liberis & supellectile sua in Silesiam abiit. Dies erat VIII. Novembr. annò 1620. quò in Ecclesiis Evangelium de reddendis, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, exponebatur. *Cluver.*

Ingressus Pragam Ferdinandus Victor, facilè Bohemiam omnem recepit, cum quo Silesii quoque in gratiam redierunt,

confirmatâ , ad Electoris Saxoniz intercessionem , Religionis libertate. Palatinus verò & Anhaltinus , cum complicibus , proscripti sunt. Hi à Daniæ Rege aliisque , auxilium petiere quidem , at à nullo impetrarunt. Solus Christianus Brunsvicensis Halberstadenſium Præſul , invitis aliis , conſcripſit exercitum , eundemq; in ditio- nem Moguntinam duxit , Palatinò jam in Bataviam digreſſò.

Pactæ deinceps cum Transylvano induciæ veriùs , quàm pacis perpetuæ leges ſunt, Bucquojò ad Nevvſolum occiſò. Et Ferdinando Regium quidem diadema concedebatur à Bethlehero , qui viciffitudinum humanarum memor , coronationem callidè diſtulerat hætenus , ſibi verò Caſſoviam , Tocajum , & alias civitates retinuit , atq; inſuper Oppolienſem & Ratiſborienſem , in Sileſia , Ducatus , cum Principis Imperii titulo , impetravit. Sumptum poſteà à quamplurimis perduellionis ſupplicium eſt , inter quos Joachimus Andreas Sliccius , Johannes Jeſſenius à Jeſſen , & alii fuerunt. Mansfeldius verò reſciſſis , quæ cum Cæſarianis inierat , pa-
tis

Etis, Palatinatum inferiorem cum finitimis
 ditonibus, belli sedem fecit, expertus sæpè,
 atque id cum suo ingenti damno, belli ner-
 vum pecuniam esse, quâ destituebatur ta-
 men.

Dum hæc agebantur in Germania, va-
 rii motus Belgium exercebant; Nam Armi-
 nianorum factio jam arma meditabatur ad-
 versus Mauritium, quem anhelare Monar-
 chicam potestatem tradebant. Sed Armi-
 nianorum consiliis patefactis maturè, Bar-
 nefeldius, septuagenario major, capite ple-
 xus est, Ledenbergius interemit se ipsum,
 Hugonem Grotium verò, perpetui carce-
 ris, cum Hogerbetio, damnatum, conjux
 sua, astu inclusum cistæ, exportari custo-
 dia, locariq; in tuto curavit. *Cluverus ad
 annum 1619.*

Marcus Antonius de Dominis Spala-
 tensis Archi-Episcopus, circa hæc tem-
 pora, Pontificiâ religione abnegatâ, Re-
 formatam propugnare incepit, emissis
 de Republ. Ecclésiastica libris aliquot.
 Cùm verò in Anglia versaretur, Hispani-
 cis inescatus pollicitationibus, Bruxel-
 las

las abiit, inde Romam petens, ut cum Pontifice rediret in gratiam, ibidem annò 1625, in carcere periit, & paulò pòst, unà cum libris suis, combustus est.

Poloniam annò 1622. vexabat Turca, qui in Podoliam irruens, magnam edebat stragem, coactus tandem à Uladislao Regis filio hostis est, pacem æquis conditionibus Polonis offerre. Ferunt ad duodecim millia Polonorum & Germanorum, è Turcis ad centum circiter millia, in certaminibus cæsa, totidem aliis casibus extincta esse. Pacis hæ præcipuæ Leges fuere, (1) *Constantinopoli Rex Polonia uniusmore aliorum Regum, perpetuumq; Legatum habeto.* (2) *Utriusq; regni, imperiiq; subditis nulla injuria inferuntor.* (3) *Commercia utrinq; licita & tuta sunt.* (4) *In Walachia nulla militares copiae manent.* (5) *Deserta camporum &*
in-

inhabitata in similibus loca, neq; Poloni, neq; Turcæ invadunt, adeunt, nisi venationis aut piscationis causa. (6) Nec arcem ullam, urbemve in iis condunt. (7) Si quid fortè damnorum Tartari inferant, Magnus Chamus reus apud Turcarum Imperatorem esto. (8) Ad Walachia principatum non nisi Christianorum lavacro tincti vehuntor, neq; ulli, qui Muhamedana Religionis admittuntor &c.

In Gallia Ludovicus XIII. svasû Pontificis Gregorii XV. & consiliô Johannis Armandi Richelii Cardinalis, gravem adversus Reformatos persecutionem instituit, qui vicissim comitia generalia Ruppellæ habuerunt & adversus hostes, ad quorum libidinem à Rege judicari se conquesti sunt, armis adendum esse decreverunt.

runt. Ortum itaque bellum gravissimum est, victoribus pariter atque victis luctuosum, sed Rupellanis luctuosissimum, quorum civitas, deficiente annonâ, tandem annô 1628. Victoris cessit arbitrio. Refert Gramondus L. XVIII. se vidisse Rupellanæ obsidionis in ænea tabella imaginem, in qua accuratè expressum fuerit, omne urbis capiendæ terrâ mariq; artificium. Hic moles lapidea alveo transversalis, hic ex submersis navibus scopuli, hic repagulum fluctuans, hic fossæ & munimenta circum urbem, hic in utroque litore distributa propugnacula, cum inscriptione, quam manus Richelieu Cardinali amica apposuerat.

LUDOVICO XIII. REGNANTE.
ARMANDO CARDINALE ADMINISTRANTE.
PRINCIPIBUS EUROPAEIS FRUSTRA IN GAL-
LIAM CONIURATIS INIECTA OCEANO
FRÆNA.

RUPELLA CAPTA,

HAERESIS CONCLAMATA.
OBSTUPESCIS ET MIRACVLI AV-
TOREM QVÆRIS?
NON EST VNIVS HOMINIS
TANTVM OPVS.

DUO SUNT,

Ludovicus

Armandus

fecit.

invenit.

Annò 1622. Philippus III. Hispaniarum Rex obiit, successorem nactus Philippum IV. sedecennem; Albertus quoq; Austriæ Dux paulò post vitam finiit.

Cæterùm bellum Germanicum, devictâ Bohemiâ, continuatum nihilominus est, inde Tilliò Consalyò, cum funesto militum è Croatia genere; hinc Mansfeldensi, Brunsvicensi & Badensi exercitu rem seriò agentibus. Et si enim Bruxellis compositio tentata fuerit, tam lentè tamen omnia processerunt, ut Palatinus interim ditiones suas amiserit, Heidelbergâ vi, aliis oppidis deditione, captis.

Accessit ad Germaniæ calamitatem iniqua pecuniæ æstimatio, quâ æruscatorum nequitiâ, nummi Imperialis valor, in nonnullis locis, ad XVI. florenorum æstimationem elevatus est.

Et jam Electoribus quoq; cum Cæsare conveniebat parum, quippe qui è ditionibus subactis, Protestantium Religionis

Præ-

Præcones, ex æquo omnes, ejecit, frustra deprecante Saxone ne victoriæ præmium fieret Religionis Lutheranæ oppressio.

Offendebantur magis procerum Germaniæ animi, à quo Ferdinandus in conventu Ratisponensi, annò 1623. Fridericum, unà cum posteris suis, feudò imperiali, & Electoratus dignitate privare conatus est, substitutò Maximilianò Bavariæ Duce. Etsi enim Elector Saxonix & Brandenburgensis, Regis item Angliæ Legatus urgerent, liberorum Palatini infantiam planè immunem esse à crimine paterno, si quod commisisset Fridericus, prævaluit tamen Cæsaris sententia, quia armis defendebatur.

Circa hæc tempora annò 1623. in vivis esse desiit Gregorius XV. Pontifex Romanus, ad quem legationem splendidam, annò 1622. Rex Hispaniarum Philippus III. misit, ut decideret controversiam, magnò animorum conatu, & Ecclesiæ Christianæ scandalò inter Diminicanos & Franciscanos agitatam: Beata Virgo an cum peccato concepta sit, nec ne? At post longas tergiversationes atq; moras,
Legat-

Legati hoc responsum à Pontifice acceperunt; sibi à Spiritu Sancto nondum revelatam esse categoricam hujus controversiæ decisionem; Interea præcepit omnibus, ne in sermonibus aut scriptis etiam privatis, asserere auderent, B. Virginem fuisse conceptam in peccato originali: & ut in Missa & divino officio, publicè & privatim, omnes sanctæ conceptionis nomine utantur. At paulò post Dominicanis indulget idem Pontifex, privatim inter se in colloquiis differendi potestatem de conceptione B. Virginis. Hic idem Pontifex ille est, qui annò 1622. d. 12. Martii, ISIDORUM, Agricola Hispanum, qui vixit ante 450. & amplius annos, IGNATIUM, Autorem societatis Jesu, FRANCISCUM XAVERIUM, societatis ejusdem in India Apostolum, TERESIAM, Fundatricem Carmelitarum discalceatorum, ac PHILIPPUM NERIUM, Auctorem Congregationis Oratorii, unâ & eadem celebritate canonizavit, seu Divis adscripsit. Successit Gregorio URBANUS VIII. Senensis, antea Maffeus Barbarinus dictus. *Vide Luc.*

Wad.

*Waddingi Legationis Hispan. descript. Vita
Gregor. XV. Franciscus Carriere &c.*

In Belgio duodecennialibus induciis finitis, bellum utrinque restauratum est, ab annô 1621. sub Hispanorum Duce Alberto primùm atque Spinola, Fœderatorum autem, Mauritiô Uraniô. Anglus tunc temporis nutabat, quod speraret conjugium Caroli filii sui, cum Hispana Principe, brevi futurum, atque sic nepotes suos in avitas ditiones restituendos esse. Quâ spe elusus, Henricam Mariam, Ludovici XIII. sororem, Carolus Jacobi VI. filius annô 1625. uxorem duxit, & Pater Eiusdem, magnæ Britannix Rex, adversus Austriacos & Fœderatos Hispanos, arma meditatus est, nepotibus suis opitulaturus. Decessit autem inter bellorum strepitus; laudatusque sæpiùs Carolus successit.

Incendium Germanicum inter hæc quotidie augescebat, Tilliô enim & Alberto Friedlandix Duce, Visurgis fluvii ripam annonæ, & pecuniarum exactioibus vastantibus, tandem in societatem belli Daniæ Rex pervenit, quinuper, annô

nô nempe 1623. Soræ in Selandia novam Nobilium Academiam erexerat, pace felicior, quàm bellô, cujus initium ominosum perquam fuit. Rege ipsô, Hamelienses lustraturô excubias, in foveam delapsô, & per triduum inter moribundos habitô. Accessit ad Danicas & Saxonicas copias Mansfeldius Comes, qui Mercurii instar inter Anglum, Gallum, & Batavos commearat hæctenus. At quod Danorum Rex non animi magnitudine, sed fortunæ favore destitueretur, & Cæsareani Jutiam, Stormariam atque alias Regis Daniæ possessiones depopularentur, pace initâ 1628. ulteriori periculo se subduxit utraque pars. Mansfeldius verò paulò antè per Silesiam & Hungariam grassatus, dum Venetias tendit, annô 1626. in Bosnia, decessit, venenô, uti nonnulli tradunt, potatus.

Austriam tunc temporis tumultus agrestium turbarunt; Rustici enim supra Oenum, Austriæ superioris fluvium, arma sumserunt, jugum Pontificium, vel veriùs omne, excussuri. Sed cum Rusticorum more, id est, sine ordine, agerentur

tur omnia, succubuerunt rebelles homines. Fugati tamen ab iisdem semel atque iterum sunt Cæsarei & Bavarici milites, donec Papenheimius injurias hasce plenissimè vindicavit, & seditiosam oppressit plebem.

Cæterùm non sola Germania bellò tunc conflagrabat, sed etiam in aliis regionibus id exarsit, præprimis in Rhætia, valleque Telina, Gallos inter, Venetos, Sabaudum & Hispanum. Genuenses quoque, quod Hispanos juvarent, (semper enim studia Hispanis fuere Genuæ in partes suas trahendæ, quoquò modò.) Dux Sabaudix, cum Rege Gallix, opprimere conatus est. Neque Galli cum Anglo amicitia fuit sincera, quod Confessionarius Reginae sæpiùs in arcana regni inquireret, jussus ob id, cum sodalibus, è Britannia exire. Ad id novi motus in Italia oriebantur. Vincentiò Mantuæ & Montisferrati Duce, sine liberis mortuò, & Carolò Niverniensi Gallò, ut agnatò proximò, hæreditatem adeunte. Hollandi denique annò 1628. duce Petro Petrxò Heiniò classem Hispanicam, quæ
vecti-

veſtigale ex Indiis argentum advehebat, interceperunt, diu prædæ huic inſidiati. Occuparunt iidem Cliviam, Sylvam Ducis, Veſaliam, & alia finitima oppida.

Gultavum Adolſum inter, Sveciæ Regem & Sigismundum Polonum inveteratæ lites, eodem tempore, magnò & inuſitatò ferè conatu agitatae ſunt. Huic enim victri-
eibus Svecorum armis adimebatur Livonia tota ferè, Rigâ à Polonis fruſtrâ den-
nuò tentatâ. In Prussia item Sveciæ Rex, advectus octuaginta navium claſſe, ja-
ctis que prope Pilaviam vallis, Brunsber-
gam, Frauenbergam, Elbingam, Mariæber-
gam, Strasburgum, &c. occupavit, uſus in
hanc rem inventis nuperâ quodam Elia
Tripô, machinis coriaceis, quæ perinde at-
que æneæ, ignitos jaculantur globos. Tan-
dem annò 1629. cum Poloni ut plurimum
inferiores eſſent, ad instantiam Regum
Galliæ & Angliæ, Electoris item Bran-
denburgici, induciæ in ſexenniū initæ ſunt,
retentâ à Sveco Livoniâ, cum quibusdam
urbibus Prussiae, ut Elbinga, Me-
mel &c.

Cæsariani, frequentissimis abusi victoriis, insolenter omnia agebant; Ducibus Megapolitanis, Adolpho Friderico & Johanne Alberto, nec auditis quidem, perduellionis tamen damnatis, Albertus Fridlandiæ Dux, omnes Megapolitanas ditiones occupaverat, ad hæredes suos transmittendas. Pomeraniâ in solitudinem conversâ propemodum, sola Stralsundia Cæsarianis obluçtabatur, repetitis acerrimis oppugnationibus invicta. Accessit tandem ad depopulationes promiscuas, in quibus nec amici nec inimici habebatur ratio, edictum Cæsareum, Ecclesiasticorum impulsu promulgatum, de **RESTITUENDIS BONIS OMNIBUS ECCLESIASTICIS**, atque dignitatibus, post pacificationem Passaviensem, per septuaginta quinque annos, à Protestantibus principibus occupatis. Augustæ, Mindæ, Tremonæ, & aliis in locis Augustanæ Confessionis focii ejiciebantur; Doctores Ecclesiæ, & inter hos Theodorus Thummius Tubingensis Theologus, Zeemannus, & alii, ob AntiChristum, in papatu notatum arresto Cæsaris detinebantur. Jesuitæ Dil-
lin-

lingenses classicum canebant, & perfvadere conabantur Cæsari, Doctrinam Protestantium hodiernam dissentire ab Augustana Confessi. annò 1530. Carolo V. exhibita; Itaque Principes Protestantes, & Status Evangelicos hodiernos non esse pacis religiosæ participes, cujus fundamentum sit Augustana Confessio. Frustrâ seditiosos Jesuitas, editis Pupillâ Evangelicâ, defensione ejusdem, & aliis scriptis confutabant Saxonici, quod perniciosi homines nullas rationes admitterent. Serenissimum Saxoniz Ducem Augustum, Electoris filium, postulatam Archiepiscopum Magdeburgensem remotum, & Leopoldum Wilhelmum Cæsaris filium, in locum ejus suffectum volebant Pontificii. Ex his & aliis seditiosis Pontificiorum conatibus pleriq; Germaniz Proceres Evangelici certiores fiebant, præmium exantlati pro Cæsare laboris, Bonorum amissionem vel exilium fore.

Utiverò mala consilia plerumque in Consultoris vergunt perniciem, ita & Romanensibus tunc evenit, excitatò è Septentrionis angulo, qui afflictis afferret

ret suppetias. Nam Gustavus Adolphus Sveciæ Rex, pactis cum Polono induciis, in Germaniam tendebat, opitulaturus tum aliis Germaniæ Proceribus, qui amissam lugebant libertatem, tum Stralsundiarum incolis præprimis, qui tutelam potentissimi Regis imploraverant hæcenus. Indicitur itaque Cæsarianis à Rege Sveciæ bellum novum. Causæ belli hæc ferè allegantur: (1.) quod Regi Polonia, quamdiu Suecorum hostis fuerit, subsidiarios milites Cæsar miserit, qui regem Polonia ad belli continuationem animarint: (2.) Quod Legati Regis Sveciæ, contra jus Gentium, ad Lubecenses Danico-Cæsarianos tractatus non admissi, sed contumeliose rejecti fuerint. (3.) Quod Consanguineos, confœderatos Regis, & Religionis socios, Cæsar proscripserit, occupatis eorum conditionibus. (4.) Quod commercia per mare Balthicum impediuntur, à Cæsaris milite, Fridlandio portentosum illum, **MARIS BALTHICI GENERALIS**, titulum sibi arrogante, & Cæsareis piratissam, in mari Balthico, passim exercentibus. (5.) Quod Stralsundiam civitatem,

atque

CONTINUATIO.

553

atque finitimas, injustè oppressas, sine pacto-
rum violatione, Cæsariani militis tyrannidi
amplius permittere nequeat &c. Videatur
Balthasaris Henckelii tract. de Bello tam pro-
rectitio, quàm vindicatorio Gustavi Adolphi.

Decretò semel à Svecis bellò, primus
impetus in Rugiæ insulam & finitimas fie-
bat; Quibus occupatis, & adventante insu-
per Regis classe, Pomerania subacta est. Bo-
gislaus enim, Stetinò deditò, pacem cum
Sveco iniit, & auxilia eidem, in tuenda utri-
usque ac Imperii libertate, promisit; Cui vi-
cissim Svecus, se Pomeraniam tueri tantùm
velle, nequaquam suo sceptro subjicere, pol-
licitus est.

Agebantur circa hæc tempora Ratis-
ponæ comitia, ad alendum exercitum ve-
rius, quàm restituendam pacem, à Cæsare
indicta. In his ipsis Bellorum flammæ
Romanenses oleum infundebant, bono-
rum Ecclesiasticorum restitutionem ar-
mis urgendam esse svadentes. Neque
multò post Christianò Wilhelmò, Ar-
chiepiscopatus Magdeburgensis Admini-
stratore, in urbem reduce Parthenopo-
lis,

A a

lis,

lis, quæ vulgò Magdeburgum dicitur, obsidione cincta est.

Etsi verò neque Sveciæ Rex, neque Saxonix Elector, neque obsessi ipsi credidissent facilè, urbem, munitam satis, in hostium potestatem brevi redigi posse, arcanò tamen DEI consiliò, inclyta urbs crudelitatis Romanensium argumentum fieri debuit, quando X. Maji die anni 1631. non sine proditiōnis suspiciōe, à Cæsarianis vi capta & expugnata est. Dubitasses, utrum horrenda urbis clades commiseratione magis, an victoris insolentia indignatione, dignior sit. Agebant enim victrices copiæ non ut homines cum hominibus, sed ut bestix crudeles secum invicem agere consueverunt. Nulla hic ætatis, nulla sexûs imbellis habebatur ratio. Victoria autoribus ignominiosa erat, quod patefieret tunc, miseros victos quidem, at victores miserrimos esse, & ne miserandos quidem, ut quorum flagitia inter trophæa numerabantur. Occisorum numerus exactè non innotuit; quàm plurimis igne absumptis, cujus vehementia Cæsarianis prædam, incolis vitam, cum melio-

melioris fortunæ spe, omninò sustulit. Testantur tamen, quorum inculpata in recensendis rebus gestis fides est, ultra viginti duomillia occisorum cadavera in Albim projecta esse, ne elenxenti hujus testimoniò caret crudelitas.

Dum Cæsarianæ copix in oppugnanda civitate occupatæ erant, Sveciæ Rex, auxiliis Anglicis receptis, Pomeraniam totam subegit, captisque Gustroviâ & Sverinò, Megapolitanos Duces restituit. Hostem verò persecuturus, à Brandenburgico Electore, cujus Sororem Mariam Eleonoram Rex ante decennium, annò nempe 1620. duxerat, duo fortissima munimenta, Culstrinum & Spandoviam, petiit, & ab ancipiti atque difficili ad tempus impetravit. Cognitò Regis adventu, Godofridus Henricus, Comes Papenheimius, qui cineres everse urbis custodiebat, Johannem Tserclaem, Comitem de Tilly, Exercitus Cæsarei & Catholicæ unionis (post exauctoratum Fridlandiæ Ducem,) Generalem, ab excidio, quod Hassiæ intendebat, statim

ad se redire postulabat, ut cladis nempe particeps fieret, per ingruentes noctu Svecos in castra Cæsarianorum, acceptæ.

Convenerant eodem annô 1631. Protestantium Status quidam, deliberaturi, quid imminente Germaniæ, à traculento Cæsaris milite, ruinâ faciendum sit amplius; Post matura consilia tandem singulis placuit, militem conscribendum esse, & adversus vim injustam ditiones Principum Evangelicorum defendendas, neque permittendos in posterum subditos suos hostium libidini.

In eodem conventu, præter deliberationes, res civiles concernentes, unionem Ecclesiarum tentarunt utriusque Electoris, Saxonici & Brandenburgensis, Theologi quidam, habitô inter se privatô, de articulis fidei controversis, colloquiô, cui è Lutheranis interfuerunt D. Matthias Hoe, Electoris Saxonix Concionator aulicus, D. Polycarpus Lyferus & D. Henricus Hopfnerus, è Calvinianis D. Johannes Bergius, D. Johannes Crocius, & Theophilus Neubergerus, quæ actio in mense Martiô instituta, uti merè privata fuit, ita hâc clausulâ obli-
gna-

gnabatur : Ut omnia acta invicem , haberentur quasi non acta , neque alterutra pars sine alterius Consensu evulgaret quicquam.

Etsi verò conventus hujusmodi secum invicem Catholici Principes instituerint sæpiùs , neque scopus ejusdem vel Imperii legibus vel æquitati contrarius fuerit , traducebantur tamen Evangelici , ac si fœdus adversum Cæsarem inierint. Quare , frustra calumniam hanc deprecante Saxoniz Electore , Cæsaris exercitus nihilominus , vastatâ Thuringiâ , Misniam ingreditur , & occupatô Martisburgensi oppidô , Lipsiam obsidione cingit , jocularibus , ut ajunt , additis dicteriis , *Se virginem Parthenopoli seu Magdeb. accepisse, Lipsiam vestitum debere, Wittebergæ consecrationem peragendam, & Dresda nuptiale convivium celebrandum esse.*

In tanta calamitate, quòd Cæsar Evangelicorum precibus non moveretur , unicum in armis præsidium supererat ; quò Serenissimus Saxoniz Elector uti tandem compulsus est. In itô itaque cum Syeco fœdere,

dere, atque hujus exercitui prope Wittebergam concessô in alteram Albis ripam transitu, die VII. Septembris, non procul ab Emporio Lipsiensi, eruentum committitur prælium, Cæsarianis Mariam, pro more, invocantibus, & Symbolô hôc: MARIA JESU conjuncta, utentibus, Saxonis verò atque Svecis, uni DEO se committentibus; nam NOBISCUM DEUS eorundem erat tessera. Vidisses tunc temporis agonizantis Germaniæ, pro libertate, vita & salute sua, conatus. Palatino Electorale diadema dudum ademerat Cæsar. Saxo & Brandenburgicus Victoris insolentiam jam experti erant. Svecorum copiis vel solô nomine, quod peregrinæ, interneccionem minabantur hostes. At triumphavit tandem, post ancipitem conflictum, bona Electoris & confœderatorum causa, fugatô Tillii exercitu, & Præfectô ipsô vulneratô. Ferunt ex utraque parte cecidisse XV. millia. Victores post hæc ita secum invicem convenerunt, ut Sveciæ Rex superiorem Germaniam, Elector Saxonix, post recuperatam Lipsiam, Silesiam & Bohemiam sibi devincendas sumerent.

Utro-

Utroque autem victricia arma passim circumferente, Pontificiæ Religioni addicti Principes de novo cogitarunt exercitu, cui præficitur denuò Albertus Wallensteinus, Friedlandiæ Dux, socios nactus Jacobum Gallasium, & Sultzensem Comitem. Tillius quoque laceras collegit copias quidem, at vulnere, annò sequente, ad Lycum, acceptò, Ingolstadii decessit. Tandem, post varias clades, Cæsariani milites Electoris Saxonix ditiones aggressi sunt, Henricò Holkiò, Nobili Danò, & hostilis Exercitus Tribunò, agrum Dresdensem vastante, & Lipsiam denuò occupante. Quare Sveciæ Rex, de Saxonix periculo certior redditus, acceleravit suppetias, & prope Lutzenam oppidum, per duo milliaria à Lipsia distantem, hostem offendit. Committitur die 6. Novembris, anni 1632. post dispersas nebulas, cruentum prælium, in quo Rex ipsemet, animosè certans, acceptis aliquot vulneribus, incertò tamen autore, ne quis facinoris gloriam aucupari posset, occubuit. Victoriæ nihilominus Evangelici obtinuerunt, qui, ne inultum

periisse Regem paterentur, magnam Cæsarianorum ediderunt stragem, & Pappenheimium, aciem instaurantem, cum Abbate Fuldensi, qui spectandi gratiâ accesserat, neci dederunt, hostemque è Saxonix Electoris conditionibus expulerunt. Commendata interim Axelio Oxensternio, Regni Svecix Cancellario, Christinæ, filix Regis septennis, cura est, exercitum verò gubernavit Bernhardus, Dux Vinariensis, incomparabilis Heros.

Eòdem 1632. annò Elector Palatinus Fridericus, qui oblatam sibi Majestatem regiam acceperat, (unde malorum omnium origo) mortalitatis explevit leges, relictis decem ex Elisabetha Britannica liberis impuberibus, quorum nomine frater Friderici, Ludovicus Philippus, regimen suscepit. Polonix item Regi Sigismundo mortuo successit Uladislaus filius.

In Germania bellorum cura primaria erat; Persequebantur enim Svecorum copix & Electorales Saxonix fugitivum hostem, datis hinc inde atque acceptis quoque cladibus. Intereà Albertus, Fridlandix Dux, quem

quem Wallensteinium vulgò vocant, defectionem à Cæsare meditabatur, vel quod desideraret Bohemiæ coronam, vel quod sui exauclorationem metueret, è defensore proditor factus. Infelix tamen hic ausus fuit, & in perniciem cessit perduellium. Annò enim 1634. die 15. Februarii, Dux Fridlandiæ, Tertskius, Kintzkius & alii, Egræ ad cœnam vocati, interempti sunt omnes, Leslæô, vigiliarum Præfectô, cum Hybernis & Scotis suis, uti nonnulli tradunt, excidii hujus autore. Attulerunt iidem Ducis Fridlandiæ conatus, proditi jam, Francisco Alberto, ejusdemque Fratri, Henrico Julio, Ducibus Saxonix, diuturnam captivitatem, illò ad conventum Egranum properante, hoc verò eam ob causam, pro criminis sociò à Cæsarianis habitò, quòd Alberti frater esset.

Confirmatæ porrò Cæsaris partes sunt Nordlingensi victoriâ, quam anno 1634. nactus, Horniò ipsò, Svecorum Præfectô, & Cratziò, qui Ingolstadii nuper Præfectus fuerat, à Cæsarianis ideò occisus, in acie captis. Cecidere tamen è Cæsareanis quoque non pauci, Octavius Aldobrandi-

nus nempe, Magnus Prior militiæ Meliten-
sis, Sytvius Piccolomineus, aliique. Cæ-
terum acceptam calamitatem Protestantes
quidam consiliis Bernhardi, Ducis Vinari-
ensis, adscripserunt, quem suasisse referunt,
ut prælio decerneretur.

Postquam Status Imperii, Religioni
Pontificiæ addicti, animadverterunt, vio-
lentiâ expugnari non posse generosos ani-
mos, æquiores tandem pacis conditiones
Electori Saxonix, nomine Statuum Evan-
gelicorum in arduo illo negotio occupato,
proposuerunt. Summa erat, intestino Ger-
manix bello, victis pariter & victoribus exi-
tioso, finem maturè imponendum esse; Or-
dinatis rebus plerisque, uti annò 1627. die 12.
Novembris fuerant; à Maximiliano tamen,
Bavariæ Duce, & Linea ipsius *Wilhelmiana*,
Electorum Palatini retinendum, viduæ
Friderici restitutâ dote, & Filiis ejusdem
præbitò alimentò. Megapolitanis quoque
Ducibus regiones avitas promisit Cæsar, si
hanc pacem probaverint, nec non Ducibus
Brunsvicensibus *Wolfferbytum*, quibus si-
mul mandatum, ut quater centena millia Im-
peria-

perialium Tillianis solvant hæredibus. Decretum insuper est, ut consentientes in hanc pacem vires & consilia conjungerent, quò exercitus peregrinus, Svecorum imprimis, ex Imperii finibus ejiceretur, sive transactione pacatâ, sive apertâ vi, à *Cæsaris et sacri Romani Imperii Exercitus* (hic titulus erat Copiarum) adhibendâ. Conclusum denique est: Pacificationem hanc, inter Cæsarem & Electorem Saxonix, pro toto Imperio initam, in nullum Imperii aut Statuum ejus præjudicium, vel exemplum etiam, cessurum esse, & quod necessitas jam postulasset ita fieri, deinceps non nisi in generalibus Imperii conventibus perficiendum &c. His ipsis conditionibus, & similibus quibusdam, Pax Pragæ inita est annò 1635. die 26. Maji, & paulò postea publicè proclamata.

Etsi verò Sveci à transactione ista non omninò excluderentur, indignè tamen secum actum esse conquesti sunt, cum Protestantium rem tantis incrementis auxissent, & ipsissimum Regem etiam, pro Germaniæ salute fortissimè pugnan-

tem, amisissent in pugna. Quare Pragensis pax illa nova bello ansam dedit, in Comitibus Stockholmiensibus decreto, in quo Cæsaris & oppressas Germaniæ partes Serenissimus Saxoniae Elector defendendas unà suscepit. Imperatori verò & Hispaniarum Regi bellum indixit Galliarum Rex, Ludovicus XII.

Insimul Polonum inter atque Sveciæ Status induciæ, prius initæ, ad viginti sex annos usque prolongabantur, restitutis Poloniæ regno civitatibus, quas, in Prussia præsertim, Sveci antea retinebant. Friderico, Regis Daniæ filio, Episcopatus Bremensis offerebatur, & Augustus, Saxoniae Dux, Archi-Episcopus Magdeburgensis, annò sequenti, solenniter introducebatur. Belgæ cum Hispanis acriter de summa rei disceptabant, Bredam & alia munita oppida occupantes, Augusta tamen Trevirorum, unà cum Electore, ab Hispanis capta est. Ferdinandus III. Secundi filius, evehebatur in solium Romani Imperii, parente anno 1637. die 15. Februarii, mortuò, adversus quam ele-

electionem atque coronationem Carolus Ludovicus Palatinus protestabatur. Ducum Pomeraniæ linea, post successio- nem septingentorum annorum, in Bogis- lao XVI. eodem annò finiebatur. Poloniæ Rex cum Cæcilia Renata, Ferdinandi III. sorore, & Johannes Georgius II. Saxoniz Dux, Dominus noster clementissimus, cum Magdalena Sibylla Brandenburgica nuptias celebrabant. Brisacum, Germa- niz claustrum, occupabat Bernhardus, Vinariensium Dux, cui Rex Galliz aurum & milites commodabat. Sed paulò post, annò nempe 1638. ex hac vita decessit Heros ille belli gloriâ & rerum feliciter gestarum magnitudine clarissimus. Inter Persiz Re- gem & Holsatiz Ducem per Legatos de commerciis agebatur. Denique inter Sve- cos, Cæsaris & confœderatorum cohortes, prope Demitium & Witstochium, in Pome- rania item, & passim alibi, acerrimè pugna- tum est.

Hispanorum res tunc temporis non parum afflictæ erant. Nam Cataloniæ principatus, claustrum atque munimen-

tum Hispanici Imperii contra Gallos, ob
 sævitiam militis, qui ibidem hybernaverat,
 cùm remedium aliquod ex aula frustra spe-
 rassent Subditi, tandem ad Gallos defecit,
 præeunte *Barcelonâ*, munitissimâ civita-
 te.

Accessit ad calamitatem hanc Lusita-
 norum defectio, qui excitati, ut perduelles
 Catalonos opprimerent, & *Olivario Pro-*
Rege segnius agente, arma adversus Regem
 Hispaniæ arripuerunt, substitutô in locum
Philippi IV. Johanne IV. è domo *Braganti-*
na, (quæ, per multas affinitates, veterum Lu-
 sitaniæ Regum prosapiæ conjuncta erat,)
 oriundo. Secuti sunt continentis exem-
 plum *Atlantici & Indici Oceani Insulæ*, quas
 nomine Regis *Portugalliæ Hispanus* possi-
 debat. Confirmarunt quoque novi Regis
 potentiam fœdera, quæ cum *Belgis, Gallis*
 & *Anglis* iniit. Felicitatem verò turbabat
 non parum, quod *Edwardus*, novi Regis
 frater, *Viennæ* captivus detineretur. Acci-
 dit mutatio hæc annô 1640.

Cæterùm Galli lætitiâ, quam è de-
 trimento hostis sui Hispani capiebat, mo-
 tus

tus in regno orti minuebant. Lotharingiæ enim Dux in Gallorum castris se in posterum pugnaturum Lutetiæ promiserat quidem, magnis ob id acceptis muneribus, at paulò post Cæsarem secutus est. Augebat vicissitudines Joannis Armandi Cardinalis, Ducis Richelii, mors, quo nemo majora unquam in Galliis ausus est, nemo majora, sub auspiciis regiis, bella gessit, & sub quo maxima foris res Gallica accepit incrementa; captâ propemodum Allatiâ omni, Lotharingiâ domitâ, Cataloniâ in ditionem Gallorum redactâ, Belgiô Hispanorum territô, & validissimis aliquot ejus civitatibus expugnatis. *Boxhorn.*

Cardinale annô 1642. mortuô, Rex ipse Ludovicus XIII. diu superstes non fuit, nam & ipse annô 1643. die XIV. Maji, (quô ante annos XXXIII. Henricus, Pater ejus, à Sicario confossus est) fato concessit; Successorem nactus filium primogenitum, Ludovicum XIV. cui, tres annos circiter nato, sacramentum quidem dixerunt subditi, & matrem intereâ pro Regente declararunt; Nihilominus gravissimi
motus

motus interni, quod fieri solet sub Rege minorenni, Galliam turbarunt.

In Germania armorum strepitus nondum cessabat. Etsi enim Ratisponæ, annô 1640. & sequente, haberentur comitia, vix tamen aliud quid tunc quidem peragi potuit, quàm quod Monasterium, & Osnabrugum, Westphaliæ civitates, ad transactionem destinatæ fuerint. Intereâ Sveci arma sua victricia passim circumferebant, Lambojum, hyberna in Germania quærentem, cæsô ejus exercitu, annô 1642. ceperunt; Silesiam sub novo copiarum Rectore, Leonhardo Torstensohno, vastarunt, Franciscô Albertô, Duce Lauenburgicô, prope Svininitium victô & lethaliter vulneratô. Olmizium, Moraviæ metropolim, ab Italo quodam Miniato malè defensam, sine difficultate occuparunt. Tandem annô 1642. adventante hyeme, in agro Lipsiensi, ventum est ad prælium, in quo Sveci superiores fuerunt. Atque Cæsaris copiæ, sub Ducibus Leopoldo Wilhelmo, Cæsaris fratre, & Octavio Piccolomineo, Comite de Aragonia, à Svecis cæsæ partim, partim captæ & in fugam

fugam actæ sunt. Culpa in equitatum con-
 jecta est, qui prærapidâ fugâ usus pedestrem
 aciem hostis permiserit arbitrio. Cladem
 hanc sequebatur paulò post & arcis pri-
 mùm, post & urbis Lipsiæ deditio. Frei-
 berga, Hermundurorum civitas, fodinis me-
 tallicis celeberrima, diutius obstitit, & vi-
 ctorem frænis coërcuit, usque dum, Cæsa-
 rianis denuò adventantibus, victo similis,
 obsidionem solvere coactus est.

Incidit in annum 1644. mors Urbani
 VIII. Pontificis Romani, qui, postquam
 per XXI. annos Pontificatum gesserat, &
 confirmaverat Ordinem Equitum Glo-
 riosæ Conceptionis Immaculatæ Virgi-
 nis, Jubilæum etiam celebraverat, & An-
 dream Corsinum, Nobilem Florentinum,
 Carmelitam & Episcopum Felusanum,
 annò 254. ab ejus obitu, adscripserat Di-
 vis, consecraverat etiam Ecclesiam Vati-
 canam, pluries renovatam à Pontificibus,
 & multa alia gesserat, annò ætatis septua-
 gesimò septimò, decessit. Successorem
 nactus Innocentium X. Romanum, di-
 ctum Pamphilium, Jansenismi oppugna-
 torem, uti postea dicetur. *V. Francisci*

CAR-

Carriere Historiam Chronologicam Pontificum Romanorum.

Inter hæc novæ in Holsatia turbæ oriebantur ; Bellum enim Hamburgensibus à Rege Daniæ denunciabatur, quod multiplici injuriâ affecisse Regem & subditos ejusdem dicerentur. At solutâ pecuniæ summâ pacem redimere Hamburgenses maluerunt, quàm armorum vim experiri. Neque tamen hac ratione composita est Holsatia. Nam paulò pòst adversus Daniæ Regem, relictâ Saxoniâ, arma subitò moverunt Sveci, allegantes causas sequentes ferè: Quod Daniæ Rex diceretur fœdus cum Moscho & Polono, in perniciem Svecorum, iniisse; item, quod in freto Danico portoria seu vectigalia pro lubitu augetet, non sine ingenti commerciorum detrimento, & pacti olim initi violatione &c. Quare Rex ipse, qui componere Germaniæ res cogitabat, dubio implicatur bello, Torstensohniò Holsatiam & Jutlam, Horniò, domesticò milite, Hallandiam, classe verò navali Bornholmiam insulam invadente, & quamvis hæc ipsa, à Danica classe, fugata, atque

que Dux Flemingus occisus fuerit, paulò post tamen, Batavis, ob communem navigiorum causam, Svecis opem ferentibus, prope Femeram, Danica classis succubuit, multis demersis, aliquot captis, cæteris in fugam actis navibus, quæ Victoria Carolo Gustavo Vrangelio, Svecorum Præfecto, ingentem peperit gloriam.

Quò tempore de maris Dominio Danum inter atque Svecum pugnatum est acriter, Transylvania Princeps, Ragotzkus, in Hungariâ movit, Protestantibus opitulaturus, qui injurias à Romanensibus patiebantur, & occupatâ Cassoviâ, aliisque oppidis, receptis item Turcicis copiis, victor extitit, Bucheimio & Getzio, Cæsaris Ducibus, inter se dissentientibus, & altero alteri parere detrectante.

In Bohemia non minus Cæsaris res calamitosæ erant; commissô enim; Pragam inter & Pilsenam, cum Svecis præliô, in quo Getzius occubuit, Hatzfeldius captus est, Viennæ, Cæsaris sedi, terrorem incussit Torstensohnus, ut Conjux Cæsaris, & quæ cuique carissima,
in

in Stiriam Carinthiamque avehere timor
jusserit.

Utut autem annò 1645. Austria, Du-
catus Bremensis & alia loca, militum experta
sint ferociam, præ reliquis tamen eundem
felicem æstimamus, quod eò ipsò Transyl-
vanum inter atque Cæsarem lites compositæ
sint, pacificâ transactione initâ, quæ Cæsari
quidem parum emolumentum afferre videba-
tur, sed necessitati tamen erat cedendum.
Porrò Daniæ Rex exemplum Transylvani
subitò secutus est, factâ, ad instantiam Sta-
tuum Regni, Bromsebroensi pace, & Svecis
fines Regnorum, vi hujus conventionis, am-
pliantibus. Ad hæc Saxonæ Elector, Cæ-
sare ipsò non abnuente, inducias cum Svecis
iniit, quod exemplum annò 1647. Bavarus
secutus est, territus armorum Svecicorum,
sub Duce Vrangeliò, (in locum Torsten-
sohnii, podagrâ & aliis morbis confecti, cæ-
terùm famæ saturi, suffectò) felicitate. Ne-
que enim Germaniæ tantum, sed Italiæ ipsi
exitium minabantur eadem, patefactis Bri-
gantinis Alpibus, & Duce Escherò, cum mul-
tis aliis, in ripa lacûs Acronii, captis.

Interea

Interea Thorunii, quæ Boruffiæ civitas est, autoritate Regis Poloniæ, de rebus fidei, colloquium institutum, & eodem anno 1645. cœptum est, Lutheranos inter, Reformatos ac Pontificios. Et Confessus quidem Augustanæ Confessioni invariatae addicti Director, Theologus de universa CHRISTI Ecclesia meritissimus, Dn. D. Johannes Hulfemannus fuit, Wittebergâ ad id evocatus. Ex parte Reformatorum verò Johannes Bergius, Ecclesiastes Brandenburgicus, primas tenebat, socium nactus D. Georgium Calixtum, sed cum illa protestatione, se in materia Sacramentaria, de Prædestinatione, & aliis doctrinæ Christianæ capitibus, cum Reformatis non facere. Pontificiorum denique cœtui præerat Georgius Tyszkiewicz, Episcopus Samogitiæ. Cæterum felici eventu hoc institutum caruit; Neque enim ad rem perventum est, nedum, ut adversarii, errorum convicti, eosdem rejecerint, & pacem in veritate nobiscum inierint.

Quò tempore Religionis dissidium componi voluit Poloniæ Rex, eodem ferè auctum est; Annò enim 1646. occasione

ne

ne disputationis cujusdam de Prædestinatione, Respondente Johanne Latermanno, in Regiomontana Academia propositæ, & à B. D. Cælestino Mislenta publicè impugnatæ, ab extraordinariis verò Professoribus ibidem, D. Michaele Behmio & D. Christiano Dreiero defensæ, infelicissimæ turbæ in Ecclesiis Lutheranis excitatæ sunt, culpâ Helmstadiensium Theologorum quorundam, à quibus dogmata sua Latermannus hauserat, quem etiam, ut discipulum suum, Calixtus defendere conatus est, neglectis Orthodoxorum frequentissimis admonitionibus & precibus etiam. Accessit erroribus reliquis Synergistica Conradi Horneji disputatio *de Summa Fidei non qualislibet, sed qua per Charitatem operatur, necessitate ad salutem*, in qua Auctor Majoristicam phrasin: *Bona opera sunt necessaria ad salutem*, defendere conatus est. D. Georgius Calixtus etiam Dissertationem de quæstionibus: *Num mysterium sanctissima Trinitatis soli-*

*solius veteris Testamenti libris possit demon-
strari; & num ejus temporis Patribus Filius
Dei in propria sua hypostasi apparuerit, cum
appendice, itemque fanatica scripta alia in-
genti cum scandalo edidit, ita, ut demonstra-
tum sit ab Orthodoxis Theologis, non in
paucioribus, quàm LXXXIIX. Punctis, à do-
ctrina Ecclesiæ, & vnicuique Lutheranæ, Novato-
res Helmstadienses recessisse, atque ideò nec
dignos amplius esse, qui Lutherani dicantur.
Confer Consensum Repetitum à me vindica-
tum.*

*E Calixtinorum Scholis Syncretistæ
innumeri egressi sunt, qui Ecclesiam Lu-
theranam afflixerunt magis, quàm pro-
fessi ejus hostes. Imprimis verò Rintelen-
ses quidam Theologi, in Colloquio, quod
cum Calvinianis Marpurgensibus annò
1661. mense Juliò, Cassellis habitum est, ita
cum Adversariis Orthodoxæ Fidei transe-
gerunt, ne altera pars alteram
propter dissensum in questio-
nibus residuis traducat, con-
vitiis proscindat, aut damnet,
sed*

sed se mutuò sincerà & fraternà charitate cōplectantur; Utriq; parti addicti etiã ad hoc disponantur, quò se invicē pro ejusdē veræ Christi Ecclesiæ Catholicæ mēbris, veræq; et salvificæ in Christū fidei Cōsortib. atq; vitæ æternæ cohæredib. agnoscant; q; duraturæ Pacis et Concordiæ Ecclesiasticæ stabilientiæ et cōservandæ verū mediū et firmiū. vinculū futurū sit. Quod ut tātò felicius procedat, de hoc quoq; cōvenit, pastores utriusq; partis cōtroversias istas p cōcione tractare ò debere. Quod si textus aut alia necessitas exigere videatur, ut ipsū dogma
tan-

tangatur & explicetur, nō nisi
 summa cū modestia id fiat, dis-
 sentientium nulla fiat mentio,
 nullū ipsis verbū duriusculum
 excidat, quō exosi apud plebē
 fiant, minus acerbē eorum sen-
 tentia exagitetur, nō affingan-
 tur aliena, consequentia non
 agnita nō imputentur, sed sim-
 plex solū veritatis declaratio
 & confirmatio ex Scriptura
 proferatur, eoque precipuē spe-
 ctent verbi divini praecones, ut
 populū questionib. difficilio-
 rib. & captū eius superantibus
 non turbent & c. Vide Relationem de
 hoc Colloquio editam, & Wittebergensium
 Epicrisin de eodem.

Inter Pontificios non minus intestini

Bb

motus

motus oborti sunt, occasione quæstionis,
de Auxiliis & modo operandi
gratiæ divinæ. Nam Cornelius Janse-
 nius, Yprensis in Flandria Episcopus, ordinis
 Præmonstratensium, scripsit de *OËcono-*
miæ gratiæ tomos tres, quibus Augusti-
 ni titulum præfixit, idè, quod Augustini
 (cujus scripta omnia decies, de Gratia verò
 & Libero Arbitrio tricies legisse dicitur) sen-
 tentia genuina in iisdem contineatur. Da-
 mnat hic Scriptor tum in genere SCHOLA-
 STICAM THEOLOGIAM, vulgò sic dictam,
 quod in eadem Epicuræa, Platonica & Pela-
 giana dogmata proponantur, tum in specie
 in Scientiæ Mediæ autores SVAREZIUM, FON-
 SECAM, MOLINAM, LESSIUM &c. invehitur,
 ipse verò plerasque Calvinianorum opinio-
 nes suas facit, & ex Augustino deducere co-
 natur, *Gratiam operari irresist-*
biliter, esse particularem, etiã
ex intentione Dei antecedente;
nullam esse sufficientem, nisi quæ
actu

actu secundo beatitudinē consummat, Christum pro omnib. hominib. mortuum nō esse &c.

Prodiit Scriptum hoc bienniō post autoris obitum, annō 1640. & non tantum à privatis Scriptoribus, Dionysio Petavio, Isaaco Haberto, Antonio Richardo, Francisco Annato, Petro de S. Joseph, Philippo de Sanctissima Trinitate, Ripalda, Brisacerio, Seby'le & aliis oppugnatum est, sed Urbanus VIII. quoque Bullam annō 1641. edidit, in qua libros Jansenii damnavit, quod contineant ut in iisdem phrases, à Pio V. in Michaeli Bajo Lovaniensi, annō 1567. damnatae. Repetiit hanc constitutionem Innocentius X. annō 1653. idemque postea fecit Alexander VII. Enimvero Jansenium defenderunt Libertus Fromondus, Successor Jansenii in Cathedra Lovaniensi, Curio, Parisiensis Theologus, & Sorbonistae plerique, Archi-Episcopus item Mechliniensis, Belgii Primas, cum reliquis Episcopis & Provinciae Generalibus, Bullam Pontificiam ob- & subreptionis arguit: Ediderunt item Jansenii fautores *de-*

*fensionem Belgarum, contra
Evocationes & peregrina Ju-
dicia, item: Jus Belgarum con-
tra Bullarum Pontificiarum
receptionem, quæ conjunctim impri-
mi curavit Pseudonymus quidam, qui se Nu-
MAM SEDULIUM vocat.*

Sed nec Calvinianorum Ecclesiæ intesti-
nis turbis caruerunt, ortâ præter Supralapsa-
rios, & Sublapsarios, novâ, Hypotheticorum
Sectâ; Hujus autor Johannes Camero fuisse
dicitur, interpolator verò præcipuus Moses
Amyraldus, qui in libro de Prædestinatione,
Specimine, & aliis, universalitatem Gratiæ
divinæ asseruit quidem, explicatam verò hoc
modo: *Deum velle omnes homines salvos fieri, si credant, nolle autem eis dare, ut credant.*
Quæ sententia, cum principiis, à Calvinianis
vulgò receptis, adversa sit, oppugnarunt
eandem Fridericus Spanhemius, Andreas Ri-
vetus, Petrus Molinæus & alii, tanta cum ve-
hementia, ut Autorem ejusdem accusarint
misericiordiæ divinæ conspir-
catæ,

cate, risui exposita, et in immanem crudelitatem atque iniustitiam mutata. Amyraldus vicissim hostes suos capitales & irreconciliabiles inimicos Gratia Christi vocat. Pax equidem inter partes, autoritate Principis Tarentini, confirmata videbatur; At Johannes Dalæus, editâ Apologiâ pro Alenſoniensi, annô 1637. & Carentonensi, annô 1645. celebratis, de hac causa, Synodis, litem hanc de novo reliquis Calvinianis intendere est ausus.

E Calvini Schola prodiit ante paucos annos ISAACUS PEYRERIUS Gallus, è famulatio Ducis Condæi unus, qui librum, variis erroribus refertum, de PRÆ-ADAMITIS edidit, homines ante Adamum extitisse asserens, & huic hypothese impias opiniones superstruens; Impressus quidem facerrimus liber annô 1654. demum, at diu antè in Belgio visus est, cùm per plures annos, in condendo hoc scripto, autor laborarit. Cæterùm Autore Bru-

xellis annò 1656. captò, & in carcerem detrusò, libertatem suam, ejuratione secte Calvinii, & Libri de Præ-Adamitis execratione, recuperare coactus est. *Vide ejusdem Peyererii Epistolam ad Philotimum annò 1658. editam.*

Redimus ad historiam rerum in foregestarum. Turcicus Imperator, conscriptò copiosò milite, quem universus timebat Christianorum Orbis, subitò & nulla belli denuntiatione præviâ, annò 1645. Venetorum invasit ditiones, & Caneam, portu & munitionibus celebre in Insula Creta oppidum, post bimestrem obsidionem, nec non alia Insulæ ejusdem fortalitia, iisdem ademit, variis cladibus hinc inde acceptis. Candiam tamen veterem, Metropolim nimirum Insulæ, fortiter in hunc diem usque Veneti defendunt. Ejusdem belli exitus quis futurus sit, ignoramus, fausta quævis, invictæ Reipublicæ, quæ tam immani hosti per tot annos fortiter obstitit, ex animo precantes.

De Hispanis dictum est antea, uti Cataloniam omnem ferè atque Portugalliam amiserint; in Flandria feliciores

res non erant , Grevelingâ & Duynerkâ , nobilissimis portubus , à Gallis , ope Batavorum , captis. Maximè omnium periculosi erant Siculi & Neapolitani motus , circa annum 1647. oborti. In Sicilia quidem, Proregum Hispanorum superbiâ , aucta vectigalia , tributa , aliaque onera , quibus opprimi , penitusque extingui libertas , rapinæque ac prædæ esse , & publicæ omnium , & privatæ singulorum res ac fortunæ , videbantur , Marchioni Vitesio , qui genti huic , Pro-Regis titulô , tunc præerat , exitium dubio procul attulissent , nisi is diplomatis statim vulgatis , de tollendis vectigalibus , tributis , & oneribus adedò omnibus , ac eorum , quæ per tumultum gesta erant , oblivione oblata , pacem impetrasset. Neapolitani , cognitô eò tam latô motuum in Sicilia fine , iisdem de causis , adversus Rodericum Pouzium , Ducem Arcosæ , Proregem , arma sumserunt , autore turbarum Thoma Aniellô , Amalfiô , vulgò Mariô Aniellô dictô , qui pisces capiendo vendendoque alere fa-

miliam hætenus consueverat. Centum & quinquaginta hominum millia fuisse dicuntur, à quibus, imperante Aniellò, impunè ferro flammisque, non ædiculæ saltem, in quibus vectigalia solvebantur, cum omnibus literis, rationariis, mercibusque, exustæ sunt, sed aliquot palatia eorum, quos vulgus odebat, cum omni supellectile, vastata ac everfa funditùs sunt, sumptis atrocissimis de principibus civitatis viris suppliciis, qui libertati hætenus adversati dicebantur; Coactò etiam Prorege, ut tandem in postulata plebis consenserit. Cæteram, qui Pater Patriæ & liberator passim salutabatur Aniellus, ignarus sui & prioris abjectissimæ conditionis, violenter agebat omnia, incendia Neroniana in urbe imitabatur. Tandem amentifimilis ipse se omni potestate exuebat, & equiti Neapolitano, Fonscæ, mandabat, ut Marmoreis tabulis hæc inscribenda curaret: *Aniellus, Princeps Duxque populi Neapolitani, mandat Neapolitanis omnibus, atque jubet, ut posthac solius Ducis Arcossi, Pro-Regis, iussa ac leges excipiant.* Ita è piscatore Rex, è Rege nullus, immisissis percussoribus, desertus ab omni-

omnibus cæsus est, capite, Regis sesqui hebdomadarii, à Lanione cultrô abscissô. Galli frustra Regnum Neapolitanum hac occasione occupare cogitaverant, missô Gvishô Duce, ne deesset populo rebelli, cujus imperio gubernaretur. Sed subeunte paulatim Neapolitanorum animos belli tædiô, nomine Regis Hispaniarum, in gratiam, ad officium redierunt subditi. Gvishus autem in fuga captus ab Hispanis est.

Annus 1648. dignus omninô est, cujus perpetua conservetur memoria, & qui in Annalibus aureis literis notetur. Etsi enim eodem arx Pragensis cum civitatis parte quadam, ex insidiis (quarum autor Ottenvalschius fuisse dicitur,) à cohortium Svecicarum Ductore, Königsmarkio nempe, capta fuerit; Etsi item post excessum Uladislai IV. Regis Poloniae, inter fratres Johannem Casimirum & Carolum Ferdinandum, de successione in regnum, per eligentium suffragia, initiô non satis convenerit, mox tamen pacata sunt omnia, & regnum Poloniae cessit Johanni Casimiro, ut natu majori, qui etiam Uladislai fratris viduam,

Louysam Mariam Niverniensem, quam is paucis ante obitum annis duxerat, consensu Pontificis, conjugem accepit. At Germaniæ res omnium felicissimæ fuerunt, in ita & confirmatâ Monasterii pace Belgas inter & Hispanos, qui per integrum seculum ferè secum invicem, adversis signis, conflictati erant, neque soli iidem, sed universa Europa propemodum in belli consortium adscita & implicata. Obtinuerunt tandem, pro qua arma sumserant, Belgæ, libertatem, & Leopoldus Wilhelmus, Archi-Dux Austria, jam adversus Gallos duxit exercitum, qui paulò antè fœderatas afflixit provincias. Sed nec reliqua Germania infeliciores fuit, quando in eodem Monasterio-Osnabrugensi conventu, transactio pacifica, Cæsarem inter, ejusdemque confœderatos, ex una, Syecos verò, & armorum socios, ex altera parte, consummata est. Pacis leges, quæ inter partes sancitæ sunt, Instrumentum, publicè editum, omnes edocet. Præter Amnestiam injuriarum veterum, ut pauca dicam, Octavus in Germano Imperio Elector, (ne vel Maximiliani Bavari, vel Friderici Palatini, posterorum

rorū conditio esset deterior) tunc primā placuit. Sveci, præter ingentē pecunię summam, magnam Pomeranię partem cum Bremensi Ducatu obtinuerunt, Brandenburgico Electori, ad quem Pomerania Jure hæreditariō pertinebat, Episcopatibus quibusdam assignatis. Cæsar verò, & qui castra ejusdem secuti sunt, occupatas ab hoste civitates atque regiones receperunt. Nemo non è Germaniæ halcyoneis ingens percepit gaudium, præter unum Romanum Pontificem, Innocentium X. qui tūm per Nuntium ad Procerum Europæorum conventum destinatum, Fabium Chisium, non semel protestatus est, Pacem hanc, cum maximo Sedis ac Ecclesię Romanę damno initam esse, tūm, editā de hac re Bullā, ostendit satis, quā dispar sit Pontificis atque Divi Petri doctrina, quorum hic ad amorem mutuum, ille ad odia perpetua, auditores suos hortatus est.

Cæterū, quicquid ad consummationem Pacis Germanicę faciebat, id omne in Conventu Norinbergensi, annō 1650. & sequenti, Legati Statuum expeditum dedere.

Afferebant tunc temporis, quô de pace agebatur, Hornhusanæ aquæ sanitatem aliis, aliis accelerabant mortem, prout diversa erat diversorum corporum constitutio, quam cum attenderent perpauci, non poterant non funera misceri sanis.

In Regno Daniæ Christiano IV. Gloriosissimæ memoriæ, annô 1648. successit filius FRIDERICUS III. Archiepiscopus olim Bremensis; (cujus Frater Christianus V. natus major, turbatô mortalitatis ordine, annô 1647. decesserat. Fratrum minimus Ulricus, annô 1633. sicariô globô, in Silesia trajectus, occubuit.) Is post bellum Svecicum finitum annô 1661. die 17. Octobris, Regnum Daniæ, & quæ ad idem illud pertinent, hæreditariô jure non tantum ad Sobolem masculam, sed, deficiente hâc, ad feminam etiam transmittendum, ab omnibus Regni Danici Statibus accepit.

Annô 1650. mense Octobri, CHRISTINA, Gustavi Adolphi filia, ab Archiepiscopo Upsaliensi, in solenni ordinum regni conventu, coronata quidem est, sed annô 1654. regnum simul, atque Religionem
Evan-

Evangelicam , pro qua optimus Parens, ad mortem usque pugnaverat , abdicavit, Successorem nacta CAROLUM GUSTAVUM, Gustavi Adolphi , è Sorore Catharina, nepotem , Comitem Palatinum Rheni, Bavariæ, Juliæ, Cliviæ & Montium Ducem &c. qui hæctenus Exercitûs Svecorum per Germaniam Generalissimus fuerat, electus annô 1650. Svecorum, Gothorum & Vandalorum Princeps hæreditarius. Christina postea Romam abiit, & à Pontifice magnificentissimô apparatu suscepta, nec non, post ejuratam orthodoxam Fidem, Sacramentô Confirmationis, quod vocant, signata est.

Cæterùm, quanta Germaniæ nostræ, restitutâ pace, fuit felicitas, tam infelices ex adverso Britannici fuerunt motus, qui CAROLO I. exitium, ejusdem Filio, CAROLO II. multorum annorum exilium, aliis ignominiam, & Auctoribus funestis facinoris æternum opprobrium attulerunt. Prima hujus mali origo, à discrimine & conflictu Episcoporum in Angliâ, & Non-Conformistarum, seu Pu-

ritanorum, meritò deducitur. Cœpta nimirum sub HENRICO VIII. Reformatio est in Anglia, quæ tamen non tam Doctrinam, quàm Personam Papæ, concernere videbatur. Huic enim Primatûs titulus derogatus, & Regi ipsi, CAPITIS ECCLESIAE cognomen, appositum. EDOARDUS, Successor Henrici, ope *Knoxi, Hooperi, Martyris, Bucerii* & similium, ipsam etiam fidei doctrinam immutare aggressus est; Sed cùm ille annò 1553. nondum sedecim annos natus, decesserit, MARIA, quæ seculi sui Alectio dici consuevit, Papatum in Anglia instaurare omnibus viribus conata est. Huic annò 1558. mortuæ Soror altera, ELISABETHA, successit, cujus jussu proscripti iterum Papicolæ sunt, & ad eam formam omnia revocata, quam sub Edoardo habuerant, id est, retenti sunt Episcopi, qui ad nutum Reginae, quicquid ad Ecclesiam pertinet, gubernabant; Cærimoniarum etiam receptæ sunt, quæ Reformatis aliàs non placent, ut *genus flectio in Cæna Domini, Usus Baptismi & Eucharistia.*

in

*in privatis adibus, celebratio
festorū ultra dies Dominicos,*
& id genus alia, quæ ut reliquias & caracte-
res Papatūs ii averfabantur, quos *Puritanos*
appellabat, itemque *Non-Conformistas*, at-
que hi Episcoporum inprimis auctoritatem
volebant abolitam, quod libertati conscien-
tiarum adversa videretur. Episcopos Regina
defendebat; Cum puritanis è plebe plurimi
faciebant, sed, regiâ potestate territi, quietè
tamen vivebant. Elisabethæ annô 1602. æta-
tis 70. regni 45. in cœlibatu mortuæ, succes-
sit JACOBUS VI. Rex Scotiæ, Margaritæ, So-
roris Henrici VIII. quæ Jacobo IV. Sco-
tiæ Regi, nupserat, Pronepos, quem MA-
GNÆ BRITANNIÆ REGEM vocârunt,
quod tria Regna, Angliæ, Scotiæ & Hiber-
niæ, obtinuisset. Sub Jacobo igitur Eccle-
siarum Status idem ferè permansit, qui sub
Elisabetha fuerat, nisi quod ritus quidam,
olim liberi, necessarii fieri inceperint,
quod multò magis, sub CAROLO I. qui
annô 1625. Parenti suo successit, factum
est, inprimis, quando Rex Formulam Ri-
tuum,

tuum, sub nomine LITURGIAE edidit, usus in hac re *Guilielmi Landi, Episcopi Cantuariensis*, operâ, cujus temporibus totus fere Papatus, quoad doctrinam & ritus, in Anglia reductus dicitur, unde *Laudus* ille illaudatum nomen meruit. Scoti igitur opposuerunt se acrius, & Librum, *Liturgiae adversum*, sub Titulo, HARMONIAE CONFSSIONUM, ediderunt, quem armis etiam adversus Episcopos & Regem ipsum, annô 1639. defendere cœperunt, Edenburgum in primis, Scotiae metropolim, ejecto Regio milite, suæ factioni addictis copiis munientes, trahentesque in societatem armorum Anglos etiam, quorum major pars Episcopis invidebat, ferebatque ægrè, quod in Reginae Gratiam, Henriettae Mariae, Henrici IV. Galliae Regis filiae, Pontificii Doctores liberalius haberentur. Et quamvis, ut sopirentur hæ turbæ, Parlamentum seu Conventum Procerum Angliæ, annô 1641. indixisset Carolus, exacerbati tamen magis Puritanorum animi sunt, & Scoticum potius approbarunt scœdus, quam ut Regiæ auctoritati consuluerint. Imò, cum Parla-
men-

mentum ita stabilitum esset, ut etiam Regis voluntate non posset dissolvi, omnia pro arbitrio ejus sunt decreta, & inter hæc *Thomas Wentworth*, Comes Staffordiæ, ac Hiberniæ Pro-Rex, ad supplicium capitis condemnatus est, cui sententiæ Carolus Rex, invitus tamen, subscripsit; Decollatus igitur Comes Staffordiæ est annò 1641. die 22. Maji, & idem expertus supplicium *Wilhelmus Laudus* annò 1645. die 10. Januarii. Non parebat amplius Regio mandato miles, sed Parlamenti nomine *Thomas Fairfax* illi imperabat; Portus arcesque occludebantur Regi, & Soboli ejus. Vestigalia & portoria Parlamentum ad se traherat, ne huic deesset rerum gerendarum nervus, pecunia. Et quamvis Rex vim vi opponere pararit, asseclas tamen, præter paucissimos, præsertim Religioni Pontificiæ addictos, atque ob id vulgo exosos, non habuit, ut ita multitudine & armis prævaluerint, qui Regi erant adversi, imprimis, postquam Eboracum urbem, à Parlamentariis obsessam, liberare Regius miles infeliciter tentaverat.

In

In his igitur angustiis constitutus Angliæ Rex, cum videret, Oxoniam, quæ sola adhuc regiô præfidiô tenebatur, defendi à se vix posse, ad Scotorum castra transiit, quos æquiores erga se futuros esse sperabat, quoniam in Scotia lucem primùm viderat, & à Regibus Scotiæ descendebat. Enimverò Scoti, acceptâ à Parlamento Anglicano pecuniâ, tradiderunt Regem Anglicanæ militiæ, eâ lege, ut conditionibus æquis cum ipso transigerent, eundemque in dignitatem præfiam restituerent. Sed alia omnia evenere. Accusatus enim Carolus, quod Parlamenti autoritatem, excitato bello civili, abolere voluerit, & peregrinum induxerit militem, nec non alia indigna bono Principe egerit, à Judicio Sangvinario, seu novo Justitiæ Tribunali (quod dicebatur) è rebellibus & seditiosis hominibus, qui *INDEPENDENTES* appellantur, (quoniam ipsi à nullo, sed omnes alios à se dependere volunt) intercedentibus frustra Scotorum, Belgarum & aliorum Principum Legatis, ut Tyrannus & hostis Patriæ ad supplicium capitis condemnatus, & annô 1649. Februarii die 9. more Angli-

Anglicanò , securi percussus est. Quod fatum etiam experti sunt Regiis partibus addicti. Proles Regia proscripta deinceps , & fractis Sigillis priscis , constitutoque STATUS CONSILIO , cujus Princeps erat OLIVARIUS CROMWELLUS, nova Reipublicæ forma introducta , cufaque moneta est , cujus inscriptio : RESPUBLICA ANGLICANA. Subacti deinceps Hiberni sunt , profligatò *Ormundò*, Regii exercitûs in Hibernia Duce. Et quamvis Scoti Carolum II. Regem proclamarent , eundemque è Belgio ad se vocarent , coronarintque Schonæ annò 1650. die II. Januarii, eodem tamen annò, superatò caeloque novi Regis exercitu , prope Vigornium , vix evalit exitium Carolus, quod Cromwellus ei decreverat , qui per eandem victoriam novam Reipublicæ formam suamque autoritatem non parum confirmavit , ut annò 1653. in Comitibus publicis , ANGLIÆ , SCOTIÆ & HIBERNIÆ RERUM PUBLICARUM PROTECTOR appellatus fuerit. Et quamvis Anglorum & Scotorum plurimi Regiis partibus essent addicti,

tan-

tanta tamen Cromwelli fuit astutia, ut conatus eorundem omnes inanes reddiderit. Immò bella etiam extra Britanniam gerebat, cum Batavis primùm, quibus liberiores & quæstuosam navigationem invidabant Angli, & cum iisdem Duce *Blaeckio*, non procul ab Hollandiæ littore, annò 1652. navalem habebant pugnam, in qua Batavorum Archithalassus *Trompius* periit. Mox cum Barbaris Africanis, Gallis deinceps & Hispanis etiam, inimicitias exercebat, plerumque, in expeditionibus suis, felicitate majori, quàm æquitate, usus.

Annò demum 1658. mortuò Cromwelliò, etsi filius ejusdem *Richardus* magnæ Britanniæ Protectoris titulum acceperit, & *Henricus*, filiorum alter, Hiberniæ præfecturam, inclinare tamen Seditiosorum res visæ sunt, inprimis, postquàm *Georgius Monckius*, contra Lambertum & similes, CAROLI II. causam strenuè & feliciter agere incepit. Pertæsi igitur Angli tyrannidis Cromwellianæ, annò 1660. in pristinum statum omnia restituerunt, & maxima cum pompa Carolum II. Magnæ Britanniæ Regem

Regem salutarunt. Annò verò sequente 1661. *Cromwellii, Iretonii & Bradshavii* cadavera inventa, ad locum, suppliciiis destinatum, tracta, suspensa, dilacerata denique sunt, capitibus aulæ Westmonasteriensi impositis. Hic exitus fuit motuum Britannicorum.

Dum hæc in Britannia agebantur, Polonia, belli flammis undique irruentibus, conflagravit ferè. JOHANNES CASIMIRO enim vix ad regiam dignitatem erectò, Cosacci & Tartari, durum genus hominum & atrox, Duce *Bogislaò Chmielniciò*, in Poloniam irruptionem fecerunt, & quod numero prævalerent, (trecenta enim milia fuisse referunt) magnas ediderunt strages. Annò igitur 1649. contra eos Rex Poloniæ, exercitu non tam copiosò, quàm forti, progressus, vicit quidem Barbaros & confederatos eorundem, atque petentibus pacem, dedit eam; sed cùm Regni Hostes nihilominus exitium minarentur omnibus, annò 1651. non procul ab oppido *Bereszczko* per triduum integrum pugnatum est. Fractæ tandem Cosaccorum & Tartarorum vires sunt, quum ad vi-

gin-

ginti millia eorundem periissent, & impetrarunt Cosacci denuò pacem, quam humillimè petierunt. Enimverò nec eâ ratione acquieverunt seditiosi homines, quin potius, ruptis Comitibus Polonicis, ortisque Regem inter & Nobilitatem Poloniæ, ob sententiam adversus Cancellarium Regni minorem latam, simultatibus, Podoliam denuò annò 1652. infestis armis ingressi sunt.

Intestina igitur Polonorum inter se bella contemplatus Magnus Moscoviæ Dux, ALEXIUS MICHALOWITZ, qui annò 1645. parenti suo, *Michaeli Fedorowvitz*, successerat; veterum injuriarum memor, Ducatum Smolenskiæ non tantum invasit, sed universam propemodum occupavit *Litvaniam & Vilnam*, celeberrimum emporium, annò 1655. excidit penitus.

Hanc Poloniæ calamitatem comitabatur alia, æquè gravis. Pacti nempe annò 1635. Stumdorfii, Sveci cum Polonis inducias erant, ad annos 26. sancitâ primariâ hac lege, *ut durantibus induciis Reges, regnumque Poloniæ, ab omni hostilitate absti.*

abstineant, adversus Reges, Regnumque Sue-
ciae, eisque mediatè vel immediatè subjectas
provincias, castra, civitates ac territoria, nec
quicquam per se moliantur, aut tentent, tenta-
rive faciant, in horum detrimentum, aut præ-
judicium. Hanc legem malè à Polonis
servatam esse, conquerebantur Sveci, al-
legantes BOTII & CRACKOVII expedi-
tiones, nec non tentatam fidem subditorum
Regni Sueciae in Livonia, & id genus alia.
Annò igitur 1655. è Pomerania in Poloniam
movit CAROLUS GUSTAVUS, Sueciae
Rex, tantà felicitate, in expeditione hac, ab
initio usus, ut *Cracoviam* ipsam sui juris fe-
cerit, & quicquid Poloniae Regi in Prussia
paret, exceptò Dantiscò, expugnarit. Sed
quæ fortunæ inconstantia est, paulò post,
non justò quidem præliò, sed ex insidiis
hinc inde, aliquot Svecorum millia Polo-
ni neci dederunt, in primis Duce *Zarnets-
kiò* hostes suos undique oppugnantes. Tan-
dem annò 1656. prope *Varsaviam* atroci-
ter pugnatum est, quod certamen nox dire-
mit.

Neq; verò Svecos inter Polonosque tan-
tùm

tum bellum illud gestum est, sed alii in super
& diversi, diversas partes secuti sunt. Ele-
ctor enim Brandenburgicus, FRIDERI-
CUS WILHELMUS, Regem Sveciæ juva-
bat, cui etiam mille Scotos *Cromwellus* mi-
ferat. Ex adverso Batavi, missam in mare
Balthicum classem, prope Dantiseum con-
sistere jusserunt. R u s s i etiam copiosô
exercitu, in quo centum & octoginta millia
numerasse dicuntur, Livoniam aggressi, Ri-
gam arctissimè obsederunt. Denique Im-
perator Romanus aliquot militum millia,
Duce Hatzfeldô, in subsidium Polonis mi-
sit.

Ivit etiam in dubiam servitiî impe-
riique aream GEORGIUS RAGOTZIUS,
Transylvaniæ Princeps, quando cum
quadraginta millibus Poloniam invasit.
Sed infelicitè: Oppressus enim à Polo-
nis, iniquis conditionibus subscribere
coactus est, & in patriam redux, vastatam
eam à Lubomirskio invenit, intellexitque
Turcarum Imperatorem sibi exitium mi-
nari; qui annô 1658. Transylvaniam in-
gressus, obvia quæque depopulatus est,
aliquot hominum millia bestiarum in-
star

star abegit, duriori impositò Transylvanis jugò.

Intereà annò 1657. FRIDERICUS III. Daniæ Rex, missò feciali, bellum Svecis denunciavit, ulturus injurias à Svecis, ut habebant Regiæ literæ, sibi illatas. Carolus Gustavus igitur, omisâ ferè Poloniâ, Prussiâque, in Pomeraniam primùm rediit, mox Danicas ingressus terras, latè omnia in Holsatia & Jutia vastavit, donec annò 1658. per glaciem susceptò itinere, Fioniam primò insulam, mox Lalandiam etiam, Longolandiam & Falstriam Sveci obtinuerint, ut Daniæ Rex pacem à Svecis emere, concessis Scaniâ, Bleckingâ, & quibusdam aliis ditionibus, coactus fuerit. Neque segniores Poloni fuerunt; Absente enim Sveciæ Rege, civitates plerasque, occupatas ab eodem, receperunt, inprimis postquam Elector Brandenburgicus ad eorum partes transiit.

Mox in Daniam denuò irruerunt Sveci, & Chilonio solventes, Selandiam invaserunt, *Hafnia* minati, & castellò maritimò *Cronenburgò* expugnatò, nihil omiserunt eorum, quæ ad expugnandam Regiam

giam facere videbantur. Sed aliter DEO placuit, quando omnes Svecorum conatus irritos esse iusserit, donec Batavorum classis advenit, & Svecicam in freto Danico devicit, atque Hafniam confirmavit, Poloni etiam, cum Imperatoris & Electoris Brandenburgici copiis, Svecos Holfatiâ exuerunt; Idem in Pomerania conati, obsesô, sed frustraneô conatu, Stetinô. Tandem non procul à Neoburgo in Fionia Dani, ope Germanorum, insigni potiti victoriâ sunt, deletis vel captis omnibus Svecorum, in eadem insula, copiis, ita, ut Palatinus Sulzbacensis & Steinbockius vix elabi potuerint.

Infelix per hæc tempora Jacobus, Dux Curlandiæ, fuit, quem annô 1638. Duglassius jussu Regis Sveciæ improvisò adortus, unâ cum conjugè & Sobole captivum abduxit, etsi suam & subditorum suorum securitatem pactus antea cum eodem Duglassio fuerit.

Tot tantisque motibus mors demum finem imponere est visa; Decessit enim annô 1660. Carolus Gustavus, Sveciæ Rex, nondum triginta & octo annos natus, febri,
uti

uti referunt, correptus. Is cum relinqueret Carolum filium, puerum adhuc tenellum, & Svecorum res non parum viderentur afflictæ, vel turbatæ saltem, Pax primùm anno eodem 1666. die 3. Maji inter Polonos & Confœderatos eorundem, ex una, atque Sveciæ Regem & Regni Magnates, ex altera parte, inita est. Mox circa finem mensis Maji, intervenientibus, *Mediatorum* titulò, Regis Galliæ, Reipublicæ Anglicanæ, (quæ tunc dicebatur) & Confœderati Belgii Legatis, Dania etiam pacata iterum est. Bahusianam tamen in Norwegia ditionem, cum arce celebri, Scaniam item, Hallandiam & Bleckingam, Sveci retinuerunt. *Vide instrumenta utriusque Pacis publicè edita.*

Etsi verò tempestates, Regno Poloniæ imminentes, ad eum modum clarius ameniusque cœli jubar discussit, intestini tamen motus, Lubomirskiani præsertim, Cosaccorum, & quorundam Regni Statuum, imò militiæ etiam, quæ non semel in pernitiem Regis Regni que conjurasse visa est, usque turbarunt

Reipublicæ Statum, ut afflictiſſimus is videatur, & moverunt ad eò Regem *Johannem Casimirum*, ut post diverſa Comitiam, à Delegatis Statuum rupta, post obitum etiam Conjugis Gallicanæ, quæ annò 1667. deceſſit, tandem annò 1668. regno ſe abdicare decreverit.

Cæterùm in Germania habita annò 1653. Ratiſponæ comitia ſunt, tum de aliis Imperii neceſſitatibus, tum de novo Germanorum Rege conſtituendo. Electus igitur eſt *FERDINANDUS IV.* Imperatoris Filius, quem annò 1633. natum, annò 1646. Bohemi, & annò 1647. Hungari, ut Regem ſuum, venerati ſunt. Enimverò annò ſequenti 1654. turbatò mortalitatis ordine, ante Parentem, novus Rex deceſſit; Nam anno demum 1657. naturæ debitum *FERDINANDUS III.* reddidit. Electus igitur annò 1658. Francofurti *LEOPOLDUS* eſt, patre prognatus *Ferdinando III.* & matre *Mariâ, Philippi III. Hispaniarum Regis* filiâ, qui conjugem poſteà duxit *Margaritam, Philippi IV. Hispaniarum Regis* Filiam juniorem, matre *Mariâ Annâ, Ferdinandi III. Imperatoris* filiâ, natam.

Acci-

Acciderunt circa hæc tempora aliæ in-
super in orbe mutationes ; Nam Divo
JOHANNI GEORGIO I. Electori Saxonæ
Gloriosissimo, annò 1656. die 26. Octobris,
ad Superos translato, successit JOHANNES
GEORGIVS II. paternæ gloriæ ex affe Hæ-
res. Portugalliæ Regi, JOHANNI IV. eo-
dem annò successit filius ALPHONSUS, na-
tus anno 1643. qui hoc annò 1668. à Con-
juge Gallica, quam annò 1666. duxerat,
rejectus, Fratri Germano PETRO, conju-
gem pariter, & regnandi provinciam, re-
linquere coactus est ; Quis harum vicis-
situdinum exitus sit futurus, soli DEO
cognitum est. Pontificetiam INNOCENTIO
X. annò 1655. successit *Fabius Chisius Senen-
sis*, dictus ALEXANDER VII. qui Antecesso-
ris sui Bullam, adversus Jansenii dogmata,
confirmavit, noluitque in tumulto ejus-
dem Episcopi legi hæc verba : VERUS
INTERPRES DIVI AUGUSTINI,
GRATIÆ DIVINÆ CATHOLICUS
DEFENSOR. Auspicia hujus Pontifi-
cis, Waldensium in Pedemontio Ianiena
cruenta reddidit, quæ ad nutum Ponti-
ficis, à Sabaudia Duce, instituta dicitur ;

Caussam crudelitatis nullam aliam vel ipsimet Pontificii Scriptores allegant, præter hanc, quod antiquas sedes, quas jam ultra mille & centum annos Waldenses coluerant, deserere detrectarint. *Confer Waldensium Chronica.*

Dum hæc alibi gesta sunt, intestinis motibus pariter & Hispanicô Bellô graviter afflicta Gallia est. Cùm enim *LUDOVICI XIII.* filius & Regnorum hæres, natus annô 1638. post mortem patris, qui annô 1643. decessit, sub matris tutela degeret, atque illa in gubernatione Regni externorum consiliis, præsertim *Julii Alazarini, Cardinalis*, plurimum uteretur, Principes, è regio ortos sanguine, non parum offendit, *Ludovicum II.* nempe, *Principem Condaum*, fratremque *Armandum*, *Principem Contiium*, nec non *Henricum II. Ducem Longavillaum*, *Condai & Contii Sororium*. Hi igitur adversus Reginæ gubernationem liberius locuti, annô 1650. in custodiam dati sunt, quæ res ingentes Galliæ turbas minari videbatur, inprimis, quod *Turenus Comes* captivos Principes armatâ manu liberare cona-

conaretur , Hostique Hispano accederet ; Et quamvis annô sequente 1651. iidem Principes libertatem acceperint iterum , & Cardinalis *Mazarini* , quem pro autore litium habebant , è Gallia ejectus fuerit , non fidebant tamen Reginae *Condæi* Fratres , inprimis , postquam Cardinalis in Galliam redierat , militum copias quasdam , Coloniae lectas , secum adducens. Quare , cùm Rex insuper Cardinalis causam palam ageret , ad Hispanos *Condæus* defecit , *Contius* verò , sororque ejus *Anna* , Duci *Longavillæo* nupta annô 1654. à Rege impetraverunt veniam eorum , quæ commiserant. Tandem annô 1659. Regem Galliae inter & Hispaniae inita pax est , & restitutus in integrum *Condæus* , ministeriô in hac re fungentibus , ex parte Regis Galliae , *Cardinale Mazarinô* , ex parte Regis Hispaniae , *Ludovicô Mendoza de Haro* , locataque annô sequenti *Maria Theresia* , Regis Hispaniae filia natu major , Regi Galliae in matrimonium est , postquam nova nupta hereditatis juribus in Hispaniae Regna & Ducatus reliquos renunciaverat. Quæ

ipsa tamen renunciatio, itemque solutio do-
ris dilata, Patris Testamentum, aliaque, novo
bello Gallico-Hispanico, annò 1667. ansam
dederunt, quod cum implicare plures Euro-
pæos Principes videretur, & Rex Hispaniæ
Philippus IV. annò 1665. mense Septembri,
mortuus, Carolum II. paucos annos natum,
adornando bello imparem reliquisset suc-
cessorem, Anglorum & Batavorum strenuâ
operâ, subitò annò 1668. finitum est, reten-
tâ tamen à Gallo civitatibus, quas arma-
tâ manu in Germania Inferiori occupave-
rat.

Priusquàm ultimum bellum, quod jam
commemoravimus, inceptum finitumque
est, cum Pontifice Romano Rex Galliæ
inimicitias exercere cœpit, quod Lega-
tus Regius Romæ, annò 1662. à Cor-
fis, quos vocant, cum Walonibus &
Burgundis manus conferentibus in via
publica magnâ affectus ignominiâ fuis-
set, sclopetis per carpentum ejus explosis.
Ope tandem Principis Florentini, annò
1664. satisfactum Regi Galliæ est, armis
jam insistenti Papæ Romano, atque eieci
Cor-

Corfi sunt, Ducibus *Parma & Modena*,
 in fœdus Gallicum receptis, promissa di-
 tionum quarundam restitutio est, & Car-
 dinalis *Chisius* deprecatur Lutetiam Pari-
 siorum venit. Parum tamen post hæc vel
 Rex Galliarum *Alexandro VII.* vel hic Regi
 Galliarum fidisse visus est. Decessit autem
 Alexander annò CHRISTI 1667. sexagesimò
 nonò ætatis suæ, & decimò terciò Ponti-
 ficatûs. Nepotes divites reliquisse dici-
 tur. Successorem nactus est *Julium Ro-*
spigliosum Florentinum, qui CLEMENS
 IX. dici voluit. Hunc laudare in præsentî
 vel vituperare acerbius, temeritas fo-
 ret, cum cujusvis hominis exitus demum
 alterutrius argumenta suppeditet. Cæ-
 terùm non sine omine videtur esse, quod
Alexandro Clemens successerit; Nam ea
 aula Pontificiæ solet esse conditio, ut *A-*
lexander non sit, qui *Clemens* esse deside-
 rat. Interdum tamen καὶ ἀντίρροπον etiam
Pii dicuntur Pontifices, vel *Innocentes*, *Bene-*
dicti & Clementes etiam. *Iustorum* nomen
 in Pontificum catalogo in hunc diem usque
 deficit.

Sed redeamus ad Germaniæ res. Maximum periculum imminere patriæ nostræ à Turcarum Tyranno MAHOMETE IV. videbatur; Is enim, *Ragotzinum* oppressurus, universam propemodum Transylvaniam occupaverat, & omnem Hungariam non tantum, sed Germaniam etiam affligere habebat in animo, ingressus Regis Hungariæ & Imperatoris Romani ditiones cum exercitu, in quo centum & septuaginta millia militum annò 1663. numerabantur. Et ab initio quidem inclinare Christianorum, res visæ sunt, *Forgatiô* in fugam actô, & munimentô ad Neotram fluvium, quod *Arx Nova* dicitur, (ab Hungaris *Vyvar*, à Germanis *Neuhausen* appellatur) occupatô; Et quamvis *Nicolaus*, Comes *Serinius*, fortiter rem gesserit, & aliquoties Turcas affecerit clade, *Caniſſam* etiam obsidere inceperit, viribus tamen impar, obsidionem solvere coactus est, nec non extractum denominatumque à se munimentum, novum occupare hostem vidit. Advenientibus tandem è Gallia & Germania subsidiariis copiis, Deoque in auxilium ardentissimis precibus vocatô, annò

1664.

1664. duplici victoriâ Christiani potiti sunt, semel propè *Levam*, (vulgò *Leventz* vocant) & iterum propè *Gothardum*, Summo militia Cæsareæ Præfecto *Raymundo*, Comite de *Montecuculi*; Quæ posterior in primis Turcarum clades ad inducias petendas Hostem movit; Easdem impetravit etiam ad annos viginti, retinuitque *Varadinum* in Transylvania, Arcemque *Novam*, concessâ Christianis libertate, quâ munitionem, Arci huic adversam, erigere illis licuit, ab Imperatore Romano *Leopoldinam* appellatam.

Circa eadem tempora civitates quædam Germaniæ Superioribus suis arctius sunt adstrictæ; Monasteriensis enim Episcopus, *Christophorus Bernhardus*, Monasterium ipsum obsidione cinxit, quod sibi *Fus presidii, clavium, portarum, vallorum, murorum, & Symboli, seu tessera militaris*, Cives nollent concedere, etsi in Aula Imperatoris, à delectis ad hoc negotium Judicibus, Episcopo jus illud competere,

Cc 6

decre-

decretum esset. Tandem igitur annò
1661. die 12. Martii, durissimis conditionibus
in deditioem Episcopi redacta est civitas,
& libertatem, quâ gaudebat antea, amisit.
Idem propemodum fatum experta est Thu-
ringiæ Metropolis, *Erfordia*; Postquam
enim eandem *Johannes Philippus*, Archi-E-
piscopus Moguntinus, suo & Gallia Regis
milite, aliquamdiu oppugnaverat, nec erat,
qui succurreret civitati afflictæ, cujus Inco-
lis aquam & ignem interdixerat Cæsar, annò
1664. dedita est, & Archi-Episcopo Mogun-
tino homagium præstitit; Exercitium ta-
men Religionis, secundum Augustanæ Con-
fessionis normam, semper liberum in urbe
futurum esse, suo & omnium Successorum
nomine, *Johannes Philippus* sanctè promisit.
Bienniò post, annò 1666. *Parthenopolis*, quæ
& *Magdeburgum* dici consuevit, Electoris
Brandenburgici exercitu territa, Serenissi-
mo Saxonie Principi AUGUSTO, Archie-
piscopatûs Administratori &c. nec non
Electori Brandenburgico, Duci suo, post
obitum Augusti, futuro, homagium
præstitit, ad eum modum, qui annò 1579
obti-

obtinuerat, & simul militem Branden-
burgicum civitas recepit, privilegiis ga-
visura in posterum, quæ in Pacis Osna-
bruggensis Instrumento expressa legun-
tur. Etsi verò Svecorum Exercitus, *Caro-*
lô Gustavô Wrangeliô Duce, BREMA, *M,*
annô 1666. à die 30. Augusti ad Novembris
diem 15. similiter obsederit, intercedentibus
tamen Electorum Coloniensis & Bran-
denburgensis, nec non Ducum Lunebur-
gensium & Brunsvicensium Legatis, com-
posita controversia illa est, postquam
promiserant Bremenfes, se usque ad an-
num 1700. in futuris Comitibus, sententiam,
more Civitatum Imperialium, dicturos non
esse, &c.

Interea ab anno 1663. orta Anglos in-
ter & Batavos dissidia sunt, quod illi in A-
mericanis partibus, nec non ad Africæ lit-
tora, Belgarum subditos affligerent, &
conquererentur insuper, Anglorum com-
mercia, in India utraque, à Batavis impe-
diri. Belgæ igitur vim vi repellere decre-
verunt, & missô *Michaele Adrianô Ruyterô,*
quæ in Africæ littore Angli occupaverant,

facilè recuperarunt. Pugnatum postea aliquoties est, atque in præliis navalibus Batavi primùm succubuerunt, incensâ eorundem navi Prætoriâ, & cum *Obdamio*, Comite de *Wassenaar*, in aëra sufflatâ. Sed postea meliori fortunâ usi, non semel Anglis superiores visi sunt, quorum etiam naves bellicas prope Londinum incenderunt. Neque verò Anglos inter Belgasque tantum pugnatum tunc est, verùm Episcopus Monasteriensis etiam Batavis negotium fecit, quando, Anglicanâ pecuniâ instructus, militem conscripsit, invasitque Frisîæ provincias; Sed cum Galliæ Rex militares quasdam copias Belgis in subsidium mitteret, nec non Elector Brandenburgicus, cum aliis quibusdam vicinis Ducibus, Exercitus suos propius adducerent, noluit Episcopus res suas periclitari, sed pacem potius cum Ordinibus fœderatis Cliviæ iniit, cujus præcipua lex erat, *Omnes mutuò datas & acceptas injurias oblivioni tradendas, & loca ab Episcopo occupata*

pat a restituenda esse, nec licere
huic plura quam tria presid-
ariorum millia scribere. Daniæ
quoq; Rex eidem bello implicabatur, ob fœ-
dus, cum Batavis jamdiu initum, itemque,
quod Indicis Belgarum navibus tutum ho-
spitium Norwegi concessissent, portusque
Bergensis libertatem, adversus Anglorum
invasiones, defendissent armis. Tandem,
cùm animadverterent partes Bellonæ in-
commoda, LONDINUM etiam, Regum An-
glia sedes, annò 1666. mense Septembri, ma-
gnam partem conflagravit, turbaritque non
parum Anglorum animos infortunium il-
lud, Svecorum Legatis rem acriter urgenti-
bus, pax annò 1667. Bredæ conclusa est,
æquis ex utraque parte conditionibus, cùm
unusquisque bellò parta retinuerit. Et
quamvis postea Gallum inter & Hispanum
ad arma ventum fuerit, quod superius
indicavimus, studia tamen pacis cum Lusi-
taniæ Regno ab Hispanis initæ Gallorum
irruptio illa non parum promovit, &
extin-

extincta subito flamma illa est, ut, rarissimo
exemplò, universus Christianorum orbis
pace nunc fruatur. Pro quo ingenti Bene-
ficio, in terris Saxonice, actæ Deo solemnes
gratiæ, institutæque publicæ supplicationes
sunt, ut hanc felicitatem nostram perpetuam
esse DEUS clementissimè jubeat; cui
etiam hac vice sit Laus &
Gloria.

FINIS.

